

Taneli Laaksonen

**PIKI-KIRJASTOJEN ASIAKKAAT
ELEKTRONISTEN AINEISTOJEN KÄY-
TÄJINÄ**
Kyselytutkimus

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Tammikuu 2024

TIIVISTELMÄ

Taneli Laaksonen : PIKI-kirjastojen asiakkaat elektronisten aineistojen käyttäjinä –
kyselytutkimus
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Informaatiotutkimus
Tammikuu 2024

Tutkielman tavoitteena oli selvittää, miten PIKI-kirjastojen asiakkaat käyttävät elektronisia aineistoja eli e-aineistoja. Tutkielmassa tutkittiin erilaisten e-aineistojen käyttöasteita PIKI-kirjastoissa ja niiden ulkopuolella, e-aineistojen käyttöä suhteessa painettujen aineistojen käyttöön sekä e-aineistojen käyttötarkoituksia. Lisäksi pyrittiin selvittämään, kuinka hyvin asiakkaat löytävät tarvitsemiaan e-aineistoja kirjastojen tarjonnasta, mitä e-aineistojen hankintatoiveita heillä on, kuinka tyytyväisiä he ovat e-aineistoihin sekä mitä e-aineistojen käyttöön liittyviä ongelmia tai etuja he kokevat aineistojen sisältävän. Näiden kysymysten ohella kartoitettiin, mistä asiakkaat saavat aineistoihin liittyvää tietoa, millaista e-aineistoihin liittyvää koulutusta tai neuvontaa he tarvitsevat sekä mitkä taustamuuttajat ovat mahdollisesti yhteydessä asiakkaiden e-aineistojen käyttöön.

Tutkielman tutkimusaineisto koostui PIKI-kirjastojen asiakkailta kerätyistä kyselyvastauksista, joita kertyi yhteensä 231 kappaletta. Kyselytutkimus toteutettiin sähköisenä versiona PIKI-verkkokirjaston verkkosivujen kautta ja paperisena versiona muutamassa PIKI-kirjastossa paikan päällä vuoden 2023 alussa. Tutkimusaineisto analysoitiin pääasiassa erilaisin kvantitatiivisin menetelmin.

Tulosten mukaan painetut aineistot olivat PIKI-kirjastoissa käytetympiä kuin elektroniset aineistot. Käytetyimmät e-aineistolajit kirjastoissa olivat e-kirjat ja e-äänikirjat ja kirjastojen ulkopuolella elokuvat ja videot sekä e-musiikki. Kaikkiaan PIKI-kirjaston ulkopuolisia e-aineistoja käytettiin jonkin verran enemmän kuin PIKI-kirjaston tarjoamia e-aineistoja. PIKI-kirjastojen e-aineistoja käytettiin eniten viihteellisiin tai sivistäviin tarkoituksiin. Asiakkaat olivat pääosin tyytyväisiä PIKIn tarjoamiin e-aineistoihin ja löysivät tarvitsemiaan aineistoja tarjonnasta pääsääntöisesti joko jonkin verran tai hyvin. Toivotuimmat e-aineistolajit kirjastojen kokoelmiin olivat e-kirjat ja e-äänikirjat. Suuri osa vastanneista asiakkaista koki, ettei tarvitse e-aineistojen käyttöön liittyvää koulutusta. Keskeisimmäksi PIKIn e-aineistojen tietokanavaksi osoittautui PIKI-verkkokirjasto. PIKIn e-aineistojen merkittävimmät hyödyt olivat niiden käyttämisen maksuttomuus ja kätevyys sekä sitoutumattomuus kirjastojen aukioloaikoihin. Merkittävimmät ongelmat tai käyttöä rajoittavat tekijät olivat aineistojen saatavuuden rajoitteet sekä asiakkaiden mieltymys painettuihin aineistoihin. Taustamuuttujista etenkin nuori ikä erottautui merkittävänä aineistojen käyttöön vaikuttavana tekijänä, sillä nuorempien ikäryhmien havaittiin käyttävän erityisesti PIKI-kirjastojen ulkopuolisia e-aineistoja.

Kaikkiaan e-aineistot ovat merkittävä osa PIKI-kirjastojen aineistokokoelmia, vaikka ne eivät olekaan yhtä suosittuja kuin painetut aineistot. Ne tarjoavat kuitenkin monissa tilanteissa ainakin hyvän vaihtoehdon perinteisille aineistoille.

Avainsanat: elektroniset aineistot, e-aineistot, yleiset kirjastot, PIKI-kirjastot, asiakkaat, käyttö, käyttäjät

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

Esipuhe

Kun aloitin graduprosessini syyskuussa 2022, en oikein osannut arvata, että kirjoittaisin näitä sanoja siitä hetkestä yli vuoden päästä tammikuussa 2024. Ylämäkiä ja haasteita matkalla oli lopulta enemmän kuin osasin kuvitella, ja vaikka tämän tutkielman kirjoittaminen oli välillä hyvinkin koetteleva rasti, oli se loppujen lopuksi sitäkin opettavaisempi, palkitsevampi ja antoisampi kokemus.

Haluan kiittää kaikkia tutkielman teossa auttaneita ihmisiä ja tahoja. Kiitokset graduseminaariryhmäni jäsenille ja graduprosessin ohjanneelle professori Tuomas Harviaiselle, joiden tuella ja opastuksella tästäkin koetuksesta selvittiin. Kiitokset tutkielman teossa avustaneille PIKI-kirjastojen henkilökunnan jäsenille, jotka antoivat arvokkaan panoksensa esimerkiksi kyselylomakkeen suunnitteluun ja mahdollistivat kyselyn toteuttamisen niin Tampereen pääkirjasto Metsossa, Hervannan kirjastossa, Ylöjärven pääkirjasto Leijassa kuin PIKI-verkkokirjastossakin. Toivottavasti tutkielma antaa eväitä PIKI-kirjastojen e-aineistokokonaisuuden kehittämiseen tulevaisuudessa tai toimii vähintäänkin mielenkiintoisena tietopakettina asiakkaista e-aineistojen käyttäjinä. Kiitän myös kyselyyn vastanneita PIKI-asiakkaita; ilman heitä ja heidän vastauksiaan tämä tutkielma ei olisi syntynyt tai ainakin siitä olisi tullut kovin erilainen.

Kiitokset myös perheelle, ystäville ja työtovereille, jotka jaksoivat aika ajoin kysellä gradun etenemisestä ja kuunnella varmaankin loppumattomilta tuntuvia tilanpäivityksiä. Kiitokset ja terveiset myös informaatiotutkimuksen ja mediatutkimuksen ainejärjestö UDKn ihmisille, jotka ovat tehneet opiskelujastani Tampereella unohtumattoman ajanjakson.

Tampereella 23.1.2024

Taneli Laaksonen

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	KESKEISET KÄSITTEET	3
	2.1 Elektroniset aineistot	3
	2.2 PIKI-kirjastojen asiakkaat	6
3	AIEMPAA TUTKIMUSTA	7
	3.1 Elektroniset aineistot PIKI-kirjastoissa	7
	3.2 Elektroniset aineistot yleisissä kirjastoissa	12
	3.3 Elektronisten aineistojen käyttö	16
	3.3.1 E-aineistojen käyttö Suomen yleisissä kirjastoissa	17
	3.3.2 E-aineistojen käytön edut ja haasteet	19
	3.3.3 E-aineistojen käytön demografiset tekijät	22
4	TUTKIMUSASETELMA	24
	4.1 Tutkielman tavoitteet ja tutkimuskysymykset	24
	4.2 Tutkimusote	25
	4.3 Kyselytutkimus tutkimusmenetelmänä	26
	4.3.1 Kysymystyypit	27
	4.3.2 Tutkimuksen otos	28
	4.4 Tutkimusaineiston keruu	29
	4.4.1 Kyselytutkimuksen suunnittelu	30
	4.4.2 Kyselylomakkeiden laatiminen ja kyselyn toteuttaminen	31
	4.5 Tutkimusaineiston käsittely ja analysointi	33
	4.5.1 Kyselyvastausten käsittely	33
	4.5.2 Kyselyvastausten analysointi	33
	4.5.3 Muuttujien välisten yhteyksien laskeminen ja raportointi	34
5	TULOKSET	39
	5.1 Kyselyn vastaukset	39
	5.2 Kyselyyn vastanneiden taustatiedot	40
	5.2.1 Vastaajien ikä	40
	5.2.2 Vastaajien sukupuoli	41
	5.2.3 Vastaajien koulutustaso	41
	5.2.4 Vastaajien henkilöryhmä	42
	5.2.5 Vastaajien eniten käyttämät PIKI-kirjastot	43
	5.2.6 Vastaajien fyysinen etäisyys kirjastoon	44
	5.3 Kyselyyn vastanneiden elektronisten aineistojen käyttö	45
	5.3.1 Painettujen ja elektronisten aineistojen käyttö PIKI-kirjastoissa	45
	5.3.2 PIKI-kirjastojen eri e-aineistolajien käyttöasteet	46
	5.3.3 PIKI-kirjastojen eri e-aineistolajien käyttötarkoitukset	48
	5.3.4 E-aineistolajien käyttöasteet muualla kuin PIKI-kirjastoissa	49
	5.4 Vastaajien suhtautuminen PIKI-kirjastojen elektronisiin aineistoihin ..	50
	5.4.1 Tarvittujen e-aineistojen löytyminen, e-aineistotoiveet ja tyytyväisyys e-aineistoihin PIKI-kirjastoissa	50

5.4.2	PIKI-kirjastojen elektronisten aineistojen keskeisimmät ongelmat ja käyttöä haittaavat syyt	53
5.4.3	PIKI-kirjastojen elektronisten aineistojen keskeisimmät edut ja käytön syyt	59
5.5	PIKIn e-aineistojen tietokanavat sekä koulutuksen ja neuvonnan tarve	62
5.6	Yleiset näkemykset elektronisista aineistoista	65
5.7	Taustamuuttujien ja aineistojen käytön väliset yhteydet.....	67
5.7.1	Ikäluokka ja aineistojen käyttö	68
5.7.2	Sukupuoli ja aineistojen käyttö.....	73
5.7.3	Koulutustaso ja aineistojen käyttö.....	75
5.7.4	Henkilöryhmä ja aineistojen käyttö	75
5.7.5	Fyysinen etäisyys ja aineistojen käyttö	79
6	YHTEENVETO, JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	80
6.1	Tulosten yhteenveto.....	80
6.2	Johtopäätökset ja pohdinta	81
6.3	Tutkimuksen rajoitteet ja loppupohdinta	91
6.3.1	Tutkimuksen rajoitteita	91
6.3.2	Loppupohdinta.....	93
	LÄHTEET	95
	LIITE A: KYSELYLOMAKE.....	98
	LIITE B: TAULUKOT	113

KAAVIOT

Kaavio 1.	Kyselyyn vastanneiden ikä.....	40
Kaavio 2.	Kyselyyn vastanneiden sukupuoli.....	41
Kaavio 3.	Kyselyyn vastanneiden koulutus, korkein suoritettu tutkinto.....	42
Kaavio 4.	Kyselyyn vastanneiden henkilöryhmä	43
Kaavio 5.	Kyselyyn vastanneiden elektronisten ja painettujen aineistojen käyttö.....	46
Kaavio 6.	Kyselyyn vastanneiden PIKIn eri elektronisten aineistojen käyttöasteet	47
Kaavio 7.	Kyselyyn vastanneiden PIKIn elektronisten aineistojen käyttötarkoitukset käyttöasteittain.....	48
Kaavio 8.	Kyselyyn vastanneiden muiden kuin PIKIn eri elektronisten aineistojen käyttöasteet.....	49

Kaavio 9. Kyselyyn vastanneiden näkemykset tarvittavien elektronisten aineistojen löytymisestä PIKI-kirjastoista	51
Kaavio 10. Kyselyyn vastanneiden PIKIn elektronisten aineistojen hankintatoiveet	52
Kaavio 11. Kyselyyn vastanneiden tyytyväisyys PIKIn tarjoamiin elektronisiin aineistoihin	53
Kaavio 12. Kyselyyn vastanneiden PIKIn elektronisten aineistojen käytön keskeiset ongelmat ja mahdolliset käyttöä haittaavat syyt.....	56
Kaavio 13. Kyselyyn vastanneiden PIKIn elektronisten aineistojen käytön keskeiset edut ja mahdolliset käytön syyt	60
Kaavio 14. Kyselyyn vastanneiden elektronisten aineistojen tietokanavat.....	63
Kaavio 15. Kyselyyn vastanneiden elektronisten aineistojen käyttöön liittyvän koulutuksen tai neuvonnan tarpeet	64

TAULUKOT

Taulukko 1. Kyselyyn vastanneiden eniten käyttämät PIKI-kirjastot kaupunki- ja kuntatasolla.....	44
Taulukko 2. Erilaisten aineistojen käytön ja ikäluokan, koulutustason sekä etäisyyden väliset korrelaatiot	70
Taulukko 3. Sukupuolen sekä erilaisten aineistojen käytön ja käyttötarkoitusten Kruskal-Wallis testien p-arvot ja hypoteesitestien tulokset	74
Taulukko 4. Henkilöryhmien sekä erilaisten aineistojen käytön ja käyttötarkoitusten Kruskal-Wallis testien p-arvot ja hypoteesitestien tulokset	78

1 JOHDANTO

Elektroniset aineistot ovat viime vuosikymmeninä yleistyneet ja vakiinnuttaneet paikkansa yleisten kirjastojen kokoelmissa, ja ne ovat viihteen ja sivistyksen muotoina vahvasti läsnä myös kirjastojen ulkopuolella. E-aineistot ovat fyysiseen, perinteiseen tai painettuun aineistoon verrattuna omanlaisensa aineistomuoto erikoisominaisuuksiensa ja -piirteidensä vuoksi. Nämä ominaisuudet ja piirteet heijastuvat myös elektronisten aineistojen käyttäjiin ja heidän näkemyksiinsä aineistoista ja niiden käytöstä, mikä puolestaan vaikuttaa siihen, kuinka paljon ja miten näitä aineistoja käytetään, ja ketkä niitä käyttävät. Elektronisiin aineistoihin suhtaudutaankin monin tavoin, ja niitä käytetään eri syistä mitä erinäisimpiin tarkoituksiin ja erilaisissa tilanteissa, mutta yhtä lailla on olemassa paljon perusteita niiden käyttämättömyydelle.

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkoituksena on syventyä tarkemmin yllä esitettyihin ajatuksiin. Tutkielma käsittelee Pirkanmaan yleisten kirjastojen eli PIKI-kirjastojen asiakkaiden elektronisten aineistojen käyttöä. Tutkielmassa tarkastellaan, kuinka usein asiakkaat käyttävät erilaisia elektronisia aineistoja, kuten e-kirjoja, e-äänikirjoja, e-lehtiä, elokuvia ja videoita tai e-musiikkia, niin PIKI-kirjastojen tarjoamien kuin PIKI-kirjastojen ulkopuolistenkin elektronisten aineistojen osalta sekä missä suhteessa he käyttävät PIKI-kirjastojen elektronisia aineistoja suhteessa kirjastojen painettuihin, fyysisiin aineistoihin. Lisäksi tutkittiin, millaisiin tarkoituksiin, kuten vapaa-ajan harrastuksiin tai opiskeluun, asiakkaat käyttävät kirjastojen elektronisia aineistoja.

Näiden kysymysten ohella tutkielmassa pyrittiin selvittämään, kuinka paljon PIKI-asiakkaat löytävät tarvitsemiaan aineistoja PIKI-kirjastojen elektronisten aineistojen tarjonnasta, mitä elektronisia aineistoja he toivoisivat hankittavan PIKI-kirjastoihin, kuinka tyytyväisiä he ovat PIKI-kirjastojen elektronisiin aineistoihin sekä millaisia käyttöön liittyviä ja siihen vaikuttavia haasteita tai hyötyjä he kokevat PIKI-kirjastojen e-aineistojen sisältävän. Lisäksi haluttiin kartoittaa, mitä tietokanavia tai -lähteitä pitkin asiakkaat saavat PIKIn e-aineistoihin liittyvää tietoa, mitä e-aineistoihin liittyviä koulutus- ja neuvontatarpeita asiakkailla on sekä mitkä asiakkaiden taustamuuttujat, kuten ikä, sukupuoli tai henkilöryhmä, voisivat olla yhteydessä PIKI-kirjastojen elektronisten aineistojen käyttöön.

Tutkielman tutkimusaineisto kerättiin kyselytutkimuksella, joka oli asiakkaiden vastattavissa sähköisesti PIKI-verkkokirjastosta löytyneen linkin kautta ja paperiversiona kolmessa eri PIKI-kirjastossa paikan päällä kolmen viikon ajan tammikuussa 2023. Kysely koostui taustatieto-osiosta, elektronisten aineistojen käyttöä, saatavuutta, mielipiteitä ja toiveita koskevasta osiosta sekä loppukysymys- ja palauteosiosta, ja se sisälsi monivalintakysymyksiä, asteikkoihin perustuvia kysymyksiä sekä avoimia kysymyksiä. Kyselyvastauksia kertyi yhteensä 231 kappaletta, ja tulokset analysoitiin pääasiassa erilaisten tilastollisten menetelmien, kuten kuvailevan analyysin tai muuttujien välisten yhteyksien laskeamisen, keinoin. Saatuja tuloksia raportoitiin sanallisesti, taulukoin ja kaavioin ja verrattiin aikaisempaan tutkimukseen johtopäätösten tekemistä ja pohdintaa varten.

Vaikka elektroniset aineistot eivät olekaan enää uunituore aineistomuoto yleisissä kirjastoissa, aihe on edelleen ajankohtainen etenkin e-aineistokentällä tapahtuvien muutosten ja murrosten myötä. Esimerkiksi e-aineistojen alustat ja palvelut muuttuvat jatkuvasti, jolloin tuore tieto kentältä on aina tervetullutta. Parhaassa tapauksessa uudella tiedolla voi kehittää kirjastojen toimintaa, ja vanhetessaankin se tarjoaa historiallisen näkökulman uusien ratkaisujen kehittämisessä. Elektronisten aineistojen käytöstä ei ole myöskään tehty kovinkaan paljon tutkimusta varsinkaan suomalaisten yleisten kirjastojen kontekstissa.

Tutkielma aloitetaan tällä johdannolla, jonka jälkeen toisessa luvussa määritellään tutkielman kannalta keskeiset käsitteet. Kolmannessa luvussa esitellään aihetta käsittelevää aiempaa tutkimusta, kirjallisuutta ja muita relevantteja lähteitä ja neljännessä luvussa tutkielman tutkimusasetelma tutkimuskysymyksineen ja -menetelmineen. Viides luku on tutkielman tulosluku, jossa käsitellään tutkielman kyselytutkimuksen tulokset. Tutkielman tekstiosuuden päättää kuudes luku, jossa vedetään tulokset yhteen, verrataan niitä aikaisempaan tutkittuun tietoon, tehdään tulosten pohjalta johtopäätöksiä sekä pohditaan tutkielman tekoon vaikuttaneita rajoitteita ja elektronisten aineistojen kokonaisuutta ja sen merkitystä asiakkaille PIKI-kirjastoissa. Tutkielman lopusta löytyvät tutkielman sähköinen kyselylomake sekä kyselyn tuloksista laaditut taulukot liitteinä.

2 KESKEISET KÄSITTEET

Tässä luvussa määritellään tutkielman kannalta keskeiset elektroniset aineistot (luku 2.1) sekä PIKI-kirjastojen asiakkaat (luku 2.2).

2.1 Elektroniset aineistot

Elektronisten aineistojen eli sähköisten aineistojen tai e-aineistojen tarkka tai yksiselitteinen määrittäminen on haastavaa. Tämä johtuu osittain elektronisten aineistojen heterogeenisyydestä; vaikka elektronisille aineistoille on yhteistä niiden digitaalisuus tai sähköisyys, niitä on olemassa erilaisissa muodoissa, erilaisissa alustoilla ja erilaisten tahojen luomina ja tarjoamina. Lisäksi ne ovat viime vuosina ja vuosikymmeninä muuttaneet luonnettaan teknologisen kehityksen myötä, jolloin käytetyt määritelmätkin ovat osaltaan muuttuneet. Elektronisille aineistoille kokonaisuutena ei olekaan tutkimuksessa tuntunut löytyvän selkeärajaista määritelmää, vaan e-aineistot kokonaisuutena on määritelty melko vapaamuotoisesti kontekstin ja ne määritelleen tahon mukaan. Kirjastojen kontekstissa elektroniset aineistot on määritelty esimerkiksi digitaalisessa muodossa oleviksi tallenteiksi, joihin luetaan esimerkiksi kirjat, erilaiset raportit, lehdet, musiikki, äänikirjat ja elokuvat (Sähköiset sisällöt yleisiin kirjastoihin -hanke, 2012, s. 2). Vuosituhannen alussa kirjastojen elektroniset aineistot sisälsivät Guyn (2000, s. 41) mukaan kannettavat tallennusvälineet, kuten CD-ROM-levyt, lisenssiperiaatteella toimivat ja etänä käytettävät sähköiset lehdet, etänä käytettävät tietolähteet metatietoineen sekä paikallisesti tallennetut dokumentit, kuten kuvatiedostot.

Tässä tutkielmassa e-aineistot on pyritty määrittelemään pitäen mielessä, miten PIKI-kirjastot voisivat määritellä elektroniset aineistot. Uusimman PIKI-kirjastojen kokoelmien systemaattista kehittämistä ohjaavan PIKI-kirjastojen kokoelmapoliittisen linjauksen sähköisiä sisältöjä koskevassa liitteessä vuodelta 2019 määritellään (kirjastojen) e-aineistot seuraavasti:

”Kirjastojen e-aineistot ovat sähköisessä muodossa mobiilisti tai muuten verkon välityksellä käytettäviä maksullisia tai maksuttomia tietokantoja tai digitaalisia tallenteita. Jälkimmäiset eli digitaaliset tallenteet ovat joko jo aiemmin painettuina tai muussa muodossa julkaistuja teoksia (e-kirjat, e-äänikirjat, e-musiikki, e-elokuvat, e-lehdet) tai pelkästään digitaalisesti julkaistuja (verkkolehdet). E-aineistoihin kuuluvat myös kirjastojen ja muiden palvelujen digitoimat aineistot. PIKI-kirjastoissa näitä ovat mm. Tampereen arkki-veisut ja Valkeakosken Gondolin valokuvat ja artikkelit.” (Sähköiset sisällöt PIKIssä, 2019.)

Edellä oleva määritelmä on PIKI-kirjastojen omien linjausten mukainen, lähellä tässä tutkielmassa käytettyä e-aineistojen määritelmää ja siksikin relevantti tämän tutkielman osalta. Määritelmässä on esimerkiksi otettu huomioon kirjaston oma konteksti ainakin osittain ja luokiteltu aineistoja aineistotyyppeihin. Määritelmä menee myös paikoitellen tarkemmalle tasolle kuin tutkielman teossa käytetty ja seuraavaksi esiteltävä määritelmä, sillä siinä otetaan huomioon muun muassa digitaalisten tallenteiden julkaisumuodon historia.

Tässä tutkielmassa käytetty elektronisten aineistojen määritelmä on kuitenkin alun perin rakentunut pitkälti PIKI-verkkokirjaston ”E-aineistot”-välilehdellä esiintyvien ja PIKI-kirjastojen tarjoamien tai mainostamien aineistojen pohjalta, sillä verkkokirjasto on kenties todennäköisin reitti asiakkaalle tutustua PIKIn elektronisiin aineistoihin (ks. luku 5.6), mikä pitää paikkansa myös tutkielman tekijän osalta. Myös tutkielmassa toistuvasti esiintyvä elektronisten aineistojen luokittelu eri aineistotyyppeihin pohjautuu PIKI-verkkokirjastossa esiintyvään luokitteluun. Verkkokirjastossa listatut e-aineistot on luokiteltu e-kirjoihin ja e-äänikirjoihin, e-lehtiin, elokuviin ja videoihin sekä musiikkiin. Kukin näistä verkkokirjaston aineistokategorioista sisältää kyseisiä aineistotyyppejä tarjoavat elektronisten aineistojen palvelut. Esimerkiksi ”E-kirjoja ja e-äänikirjoja” -kohdasta löytyy kotimaisia e-kirjoja ja e-äänikirjoja tarjoava Ellibs, ulkomaisia e-kirjoja ja e-äänikirjoja tarjoava OverDrive sekä e-äänikirjoja tarjoava Naxos Spoken Word Library. (Pirkanmaan kirjastot, ei pvm. a.)

Edellä mainitut ja muut PIKI-kirjastojen e-aineistopalvelut eivät välttämättä ole eksklusiivisia PIKI-verkkokirjastolle, vaan samoja palveluita on tarjolla myös monilla muilla kirjastoverkostoilla. Palveluita yhdistää kuitenkin se, että ne kaikki ovat PIKI-verkkokirjaston tarjoamia tai mainostamia sekä se, että ne ovat verkon kautta käytettäviä, eivätkä ole fyysisessä muodossa. Täten joihinkin vanhempiin elektronisten aineistojen määritelmään sisällytettyjä DVD-, Blu-ray-, CD- tai muita fyysisiä muotoja ei pidetä tässäkään tutkielmassa elektronisina aineistoina. PIKIn tarjoamia e-aineistoja voi olla myös tarjolla PIKI-verkkokirjaston tarjoaman listan ulkopuolelta, mikä on pyritty ottamaan huomioon esimerkiksi lisäämällä kyselyyn Muu aineisto -vastausvaihtoehtoja.

Tutkielman kyselyssä kartoitettiin myös muiden kuin PIKI-kirjastojen kautta käytettävien elektronisten aineistojen palveluiden käyttöä, joiden määritelmä ei välttämättä kuulu PIKI-kirjastojen e-aineistojen määritelmän alle. Nämä elektroniset aineistot voivat olla esimerkiksi kaupallisten palveluiden, kuten BookBeatin, Netflixin tai Spotifyn, tai vapaasti käytössä olevien sivustojen, kuten YouTuben, kautta käytettäviä aineistoja. Ne voivat olla myös muiden yleisten kirjastojen tarjoamia tai mainostamia palveluja, jotka voivat olla täsmälleen samoja kuin PIKI-verkkokirjastollakin, mutta niitä käytetään vain eri kautta, esimerkiksi eri kirjastokimpan kirjastokortilla.

Tutkielman ja sen kyselyn kannalta on siis oleellista lähinnä se, että mitä kautta PIKI-kirjastojen asiakkaat käyttävät elektronisia aineistoja. Kyselyssä elektroniset aineistot määriteltiin ”PIKI-verkkokirjaston tarjoamiksi omalla tai lainatulla laitteella internet-yhteyden kautta tai kirjastossa kirjaston laitteilla verkon välityksellä käytettäviksi aineistoiksi (ellei toisin mainita)”. Lisäksi kyselylomakkeessa annettiin esimerkkejä käytettävistä aineistotyypeistä tai -palveluista selventämään määritelmää. PIKI-kirjastojen ulkopuolisten e-aineistojen kohdalla elektronisten aineistojen määritelmä perustuu yksinkertaisesti muualla tai muissa kanavissa kuin PIKI-kirjastoissa tai sen kautta käytettyihin vastaavanlaisiin aineistoihin. Kyselylomakkeessa annettiin esimerkkejä myös niistä aineistopalveluista, joissa tällaisia aineistoja voisi käyttää.

2.2 PIKI-kirjastojen asiakkaat

PIKI-kirjastoilla tarkoitetaan Pirkanmaan maakunnan kirjastokimppa PIKIn yleisiä kirjastoja. PIKI-kirjastoihin kuuluu Pirkanmaalta 22 kuntaa tai kaupunkia ja verkoston kirjastoilla on yhteinen aineisto- ja asiakastietokanta, verkkokirjasto, käyttösäännöt sekä kuljetuspalvelu. PIKI-kirjastojen aineisto on lainattavissa yhdellä ja samalla kirjastokortilla, ja asiointi onnistuu oman kotikunnan kirjaston lisäksi kaikissa muissakin PIKI-kirjastoissa. Asiakas voi lainata ja varata aineistoa vapaasti kaikkien PIKI-kirjastojen välillä. (Pirkanmaan kirjastot, ei pvm. b.)

Tämän tutkielman kannalta keskeistä on tiedostaa, että tutkielmaa varten laaditun kyselytutkimuksen kohteena olivat nimenomaan PIKI-kirjastojen asiakkaat ja heidän elektronisten aineistojen käyttönsä. Asiakkaaksi tutkimusaineistossa laskettiin kuka tahansa, joka vain vastasi tutkielman kyselyyn PIKI-verkkokirjastossa tai fyysisesti paikan päällä kirjastossa, eikä minkäänlaista rajanvetoa asiakkuuden suhteen esimerkiksi kirjastojen aineistojen käytön tai käyttämättömyyden vuoksi tehty.

3 AIEMPAA TUTKIMUSTA

Tässä luvussa esitellään tutkielman aihetta koskevaa aiempaa tutkimusta ja muita relevantteja lähteitä. Luvussa 3.1 esitellään yksinomaan PIKI-kirjastojen e-aineistoja koskevaa tutkimusta ja tilastoja, luvussa 3.2 käydään läpi elektronisten aineistojen asemaa yleisissä kirjastoissa yleisesti ja luvussa 3.3 käsitellään elektronisten aineistojen käyttöön liittyviä seikkoja. Elektronisten aineistojen aseman esittelylle niin PIKI:ssä kuin muuallakin maailmassa on annettu tilaa, koska aineistojen asema kytkeytyy vahvasti myös siihen, kuinka paljon ja miten aineistoja käytetään.

Aiemmat aihetta koskevat tutkimukset keskittyvät elektronisista aineistoista pääasiassa e-kirjoihin, sillä muista elektronisista aineistotyypeistä on tehty vähän tai ei lainkaan tutkimusta yleisten kirjastojen kontekstissa. Tästä huolimatta monet e-kirjoihin liittyvistä tutkimustuloksista pätevät myös muiden e-aineistotyyppien kohdalla, sillä aineistot ovat monelta osin hyvin samankaltaisia.

3.1 Elektroniset aineistot PIKI-kirjastoissa

PIKI-kirjastot tilastoivat vuosittain tarjoamiensa elektronisten aineistojen kokoelmien koosta sekä niiden lainaus- ja käyttömääriä. Tilastoja kerätään ainakin FinELib-konsortion hallinnoimasta Halti-tietokannasta sekä suoraan e-aineistopalvelujen tuottajilta (Sähköiset sisällöt PIKI:ssä, 2019). Tilastoista laaditaan tilastoesityksiä, jotka tarjoavat tietoa PIKI-kirjastojen henkilöstölle e-aineistopalvelujen ja e-aineistotyyppien käytöstä ja käytön vuosittaisesta kehityksestä. Tässä tutkielmassa on käytetty hyödyksi Venla Virhiän *PIKIn e-aineistot: tilastoja 2022* -esitystä vertailemaan, miten tämän tutkielman kyselyyn vastanneiden elektronisten aineistojen käyttö- ja lainausmäärät eroavat PIKIn itse keräämistä tilastoista. Esitys sisältää PIKIn e-aineistojen vuotta 2022 koskevien tilastojen lisäksi myös edeltävien vuosien tilastoja, joten sitä on käytetty myös selventämään, miten erilaiset elektroniset aineistot ja niiden käyttömäärät ovat yleisesti kehittyneet PIKI-kirjastoissa viime vuosina.

E-kirjojen ja e-äänikirjojen lainausmäärät PIKI:ssä ovat kasvaneet viimeisen kymmenen vuoden aikana joka vuosi. Prosentuaalisesti suurimmat kasvupyrähdykset sijoittuivat alkupäähän tätä ajanjaksoa, jolloin e-kirjat ja e-äänikirjat olivat tuore aineistomuoto ja niitä

lainattiin kokonaisuudessaan melko vähän. Merkittävin määrällinen kasvu tapahtui vuonna 2020, jolloin e-kirjoja ja e-äänikirjoja lainattiin lähes 61 000 lainauskertaa (48 %) enemmän edeltäneeseen vuoteen verrattuna. Sittemmin lainausmäärät ovat tasaantuneet: vuosien 2020, 2021 ja 2022 välillä kasvu vaihteli parista prosentista neljään prosenttiin, ja vuonna 2022 e-kirjoja lainattiin PIKI-alueella yhteensä noin 200 000 kertaa. E-äänikirjalainojen osuus näistä lainausmääristä on vaihdellut aineistoja tarjoavien palvelujen mukaan. Ellibsin lainoista vuonna 2019 reilut 40 % oli äänikirjoja, mutta osuus on kasvanut vuosittain saavuttaen vuonna 2022 60 % osuuden. OverDrivessa kehitys on ollut päinvastaista, mutta hyvin maltillista, sillä vuosien 2020 ja 2022 välillä e-äänikirjalainojen osuus palvelun lainoista laski lähes 45 %:sta 40 %:iin. Lisäksi e-kirja- ja e-äänikirjakoelman koko on noudattanut samankaltaista kehityssuuntaa kuin kokoelmaan kohdistuneet lainausmäärätkin, sillä kokoelmat ovat kasvaneet vuosittain, mutta vuosittainen kasvu on hidastunut aivan viime vuosina muutamien prosenttien tasolle. Äänikirjat ovat kuitenkin ottaneet parempaa jalansijaa kokoelmissa, sillä Ellibissä niiden osuus kokoelmasta kasvoi vuosien 2021 ja 2022 välillä kuusi prosenttiyksikköä 41 %:sta 47 %:iin. OverDrivessa niiden osuus pysyi samana näinä vuosina (28 %). (Virhiä, 2023.)

E-lehtien käytössä kasvu on ollut vuodesta 2015 jatkuvaa lukuun ottamatta koronavuosia 2020 ja 2021, jolloin sekä sanomalehdissä ePress-palvelussa että aikakauslehdissä eMagz-palvelussa luettujen lehtien määrä laski edeltäneestä vuodesta. Vuonna 2022 lehtien käyttö kasvoi kuitenkin uudelle tasolle: sanomalehtien käyttö nousi 48 % edeltäneeseen vuoteen 2021 ja 15 % aiempaan huippuvuoteen 2019 verrattuna, ja aikakauslehdissä vastaavat luvut olivat 31 % ja 19 %. Vuonna 2022 e-lehtiä luettiin ePress-, eMagz- ja PressReader-palveluissa yhteensä reilut 400 000 kertaa. (Virhiä, 2023.)

E-musiikissa suosituimmat vuodet ovat pääosin sijoittuneet tarkasteltavien aineistopalvelujen mukaan joko koronavuosille tai vuosille 2016 ja 2017. Monet PIKIn Naxos-musiikkipalveluista olivat suosituimmillaan juuri vuosina 2016 ja 2017, jolloin kuunnelluiden kappaleiden määrä ylitti molempina vuosina kaikki Naxos-musiikkipalvelut yhteenlaskettuna 70 000 kappaleen rajan. Myös koronavuonna 2020 päästiin myös lähelle tätä rajaa. Vuonna 2022 Naxosin kappaleita kuunneltiin lähes 55 000 kertaa, joka on 1,5 % vähemmän kuin edeltäneenä vuonna 2021. Rockway-musiikkipalvelu koki suurimman suosionsa PIKIssä koronavuosina, jolloin palvelun musiikkikursseja lainattiin yli 1200

(2020) ja yli 800 (2021) kertaa. Käyttö on sittemmin laskenut näitä vuosia edeltäneelle tasolle, sillä vuonna 2022 kursseja lainattiin noin 400 kertaa. (Virhiä, 2023.)

Elokuvien, sarjojen ja muiden kuvataallenteiden palveluista on tilastoitu Kirjastokinon katselukertoja vuodesta 2020 alkaen ja Medici.tv:n katselukertoja vuoden 2022 maaliskuusta alkaen. Kirjastokinon katselukerrat ovat olleet laskussa vuosittain, sillä vuonna 2020 katselukertoja oli lähes 40 000, vuonna 2021 lähes 24 000 ja vuonna 2022 lähes 20 000. Medici.tv keräsi kymmenessä kuukaudessa vuonna 2022 reilut 13 000 katselukertaa, mutta osa tästä käytöstä selittyy sillä, että palvelun kuvataallenteita pyöritettiin PIKI-kirjastojen infonäytöillä. Vuoden 2022 tilastoitujen e-kuvataallenteiden yhteenlaskettu käyttö asettui noin 33 000 katselukertaan. (Virhiä, 2023.)

Elektronisten aineistojen asemaa PIKI-kirjastoissa on käsitellyt myös Taru Tanni pro gradu -tutkielmassaan *Sähköisyys osana kokoelmaa: E-aineistojen rooli Pirkanmaan yleisissä kirjastoissa* (2020). Tannin tutkimusaineisto koostui Suomen yleisten kirjastojen tilastot -tietokannan Pirkanmaan kirjastojen e-aineistoja koskevasta osuudesta vuosilta 2015–2018 sekä PIKI-kirjastojen henkilöstöltä vuosien 2019 ja 2020 vaihteessa kerätyistä kyselytuloksista. Kyselyssä kartoitettiin muun muassa sitä, miten elektroniset aineistot ovat läsnä kirjaston työntekijöiden työssä, miten kirjastotyöntekijät ja asiakkaat kirjastohenkilöstön kertoman ja näkemysten kautta suhtautuvat e-aineistoihin sekä miten kirjastotyöntekijät suosittelevat e-aineistoja painettujen aineistojen rinnalla. Kyselyyn kertyi 132 vastausta Pirkanmaan kirjastotyöntekijöiltä. (Tanni, 2020.)

Tannin tutkielman kyselytuloksissa ilmeni, että e-aineistojen saapuminen kirjastoihin oli yleisesti ottaen vaikuttanut monen Pirkanmaan kirjastotyöntekijän (73 % vastaajista) työnkuvaan muun muassa monipuolistamalla ja laajentamalla hallittavien asioiden kokonaisuutta. E-aineistot olivat etenkin kirjastojen asiakaspalvelussa melko säännöllisesti läsnä, usein kuukausittain tai viikoittain, ja yleensä sellaisissa tilanteissa, joissa opastettiin asiakkaille sähköisten aineistojen käyttöä. Useimmin vastaajien asiakaspalveleamat asiakkaat olivat kysyneet apua tai opastusta e-aineistojen löydettävyyden, palvelujen käyttöohjeiden ja kotilaitteiden käyttömahdollisuuksien kanssa. Yleisimmin kirjastotyöntekijät olivat olleet tekemisissä kirjaston e-aineistoista e-kirjojen, e-äänikirjojen ja e-lehtien kanssa ja vähemmässä määrin e-musiikin kanssa. (Tanni, 2020.)

Vastanneista kirjastotyöntekijöistä lähes 80 % tunsivat hallitsevansa e-aineistojen käytön joko hyvin tai kohtalaisesti. Vastaajat toivat ilmi, että muun muassa saadut perehdytykset ja oma mielenkiinto e-aineistoihin vaikuttivat hallinnan tunteeseen positiivisesti, mutta että osaaminen saattoi esimerkiksi opastettavan asiakkaan tietotaidon ja käytettävän palvelun tai aineistolajin myötä olla tilannekohtaista. Myös se, kuinka usein ylipäättään oli ollut tilanteissa, joissa opasti aineistojen käyttöä asiakkaille, vaikutti tuntemuksiin e-aineistoihin liittyvästä omasta osaamisesta. Vastaajista valtaosa näkikin, että e-aineistojen käyttöön liittyvä lisäperehdytys olisi usein hyödyllistä, ja sitä koki tarvitsevansa usein tai joskus lähes 60 % vastanneista. Toivotut koulutuskohteet koskivat sekä e-aineistojen käyttöä yleisellä tasolla että tiettyjä tarkempia aihealueita, kuten eri palvelujen käyttämistä erilaisilla laitteilla ja alustoilla. Osa myös koki, ettei tarvitse koulutusta lainkaan tai ei ainakaan vielä, mutta mahdollisesti tulevaisuudessa aineistojen yleistyessä entistä enemmän. (Tanni, 2020.)

Tannin mukaan elektroniset aineistot herättivät sekä kirjastotyöntekijöissä että asiakkaissa moninaisia tuntemuksia aina positiivisista tuntemuksista neutraaleihin tuntemuksiin ja niistä edelleen kielteisiin tuntemuksiin. Niin kirjastotyöntekijöiden kuin asiakkaidenkin keskuudessa esitetyt tuntemukset olivat pääosin positiivisia, ja esimerkiksi mielenkiinnon ja kokeilunhalun tuntemukset nousivat paljon esiin. Kuitenkin näiden tuntemusten lisäksi erottautuivat vankasti myös epävarmuuden tunteet ja asiakkaiden kohdalla myös torjuva tai jopa pelokas suhtautuminen e-aineistoihin. Kirjastotyöntekijät mielsivät e-aineistot hyväksi vaihtoehdoksi esimerkiksi silloin, kun vastaavaa fyysistä kappaletta ei ole saatavilla sekä arvostivat nykyaikaisuutta ja sitä, miten aineistot laajentavat kokoelmaa lisäten käytön mahdollisuuksia laajemmalle asiakaskunnalle. Kielteisellä puolella kirjastotyöntekijät kokivat esimerkiksi ärtymystä tai nolostuneisuutta sellaisissa suosittelutilanteissa, joissa moni e-kirjapalvelussa olevista kirjoista oli jo lainassa ja valikoima tämän vuoksi rajallinen. Lisäksi muun muassa e-aineistojen korkeat hinnat, lisenssien toiminta, tekniikka sekä tutustuttavien palvelujen ja alustojen suuri määrä rajoittavalla työajalla loivat negatiivisia tunteita. Vastaavasti osalle kirjastotyöntekijöistä ei taas ollut muodostunut juuri minkäänlaisia tuntemuksia e-aineistoista, ja tätä tapahtui esimerkiksi silloin, kun aineistot eivät olleet juurikaan osa omia työtehtäviä. (Tanni, 2020.)

Tanni totesi, että asiakkaiden suhtautumiseen e-aineistoihin saattoi vaikuttaa esimerkiksi se, etteivät asiakkaat tunne aineistoja tarpeeksi sekä asiakkaan tekninen osaaminen. Vastanneiden kirjastotyöntekijöiden mukaan osa asiakkaista oli aineistoista todella tietoisia, ja ne, jotka olivat käyttäneet enemmän tietotekniikkaa, olivat myös osanneet hyödyntää aineistoja hyvin itsenäisesti. Toisaalta rajallinen tietotaito vaikkapa tietotekniikan kanssa saattoi luoda e-aineistoihin liittyvää epävarmuutta ja torjuvaa asennetta, kun taas hyvällä teknisellä osaamistasolla aineistoihin tutustuminen saattoi olla helpompaa, jolloin niihin oli ehkä myös helpompi suhtautua ylipäättään myönteisemmin. Esimerkiksi ne, jotka eivät olleet aikaisemmin tutustuneet e-aineistoihin, mutta joilla oli valmiiksi tietyt tietotekniset perustaidot, olivat usein kiinnostuneita tutustumaan e-aineistoihin. Lisäksi aikaisemmin torjuvasti e-aineistoihin suhtautuneenkin asiakkaan asenne aineistoja kohtaan saattoi kuitenkin myös muuttua sen jälkeen, kun tämä oli oppinut käyttämään e-aineistoja. Tanni totesikin, että kirjastoammattilaisten antama opastus ja apu ovat hyviä keinoja epätietoisuuden vähentämiseen. Joissakin tilanteissa asiakkaan suhtautuminen e-aineistoihin oli esimerkiksi painettujen aineistojen syrjäytymisen pelkojen vuoksi kuitenkin niin torjuva, ettei tämä nähnyt e-aineistoa minkäänlaisena vaihtoehtona perinteiselle fyysiselle aineistolle. (Tanni, 2020.)

Tannin mukaan vastanneiden keskuudessa asiakkaiden mielenkiintoa sähköisiin aineistoihin lisäsivät erilaiset kirjastojen opetustilanteet ja kirjastojen tekemä markkinointi. Lisäksi mielenkiinto e-aineistoja kohtaan heräsi sellaisilla alueilla, joilla kirjasto oli sijainniltaan kauempana asiakkaasta, sekä poikkeustilanteiden, kuten Postin lakon aikana. Asiakkaissa ilmeni myös e-aineistoihin liittyviä yllättyneisyyden tunteita, sillä osa asiakkaista yllättyi kuullessaan, että e-aineistot ylipäättään kuuluvat kirjaston tarjontaan. (Tanni, 2020.)

Reilusti yli puolet vastanneista kirjastotyöntekijöistä oli myös saanut asiakkailta e-aineistoihin liittyvää palautetta, ja kolmannekselle oli esitetty e-aineistohankintatoiveita. Palautteet koskivat esimerkiksi aineistojen saatavuutta, niiden helppo- tai vaikeakäyttöisyyttä, teknisiä toimintoja ja e-aineistojen olemassaoloa yleisellä tasolla. Useat olivat kiitelleet e-aineistojen olemassaoloa kirjastoissa, kertoneet arvostuksestaan niitä kohtaan, nostaneet esiin monia e-aineistojen hyviä ominaisuuksia sekä todenneet, miten e-aineistot laajentavat yleisten kirjastojen kokoelmia. Vastaavasti monet olivat myös esittäneet e-

aineistoja koskevia parannusehdotuksia tai kertoneet e-aineistojen puutteista, kuten e-kirjojen ja e-äänikirjojen vähäisestä määrästä ja niukasta saatavuudesta ja siitä, ettei e-lehtiä voi lukea kirjaston ulkopuolella. Saadut hankintatoiveet peilasivat myös näitä kehitysehdotuksia, sillä e-kirjat, e-äänikirjat, e-lehdet ja niiden käyttölisenssit ja etäkäyttömahdollisuudet olivat nousseet myös niissä esiin. (Tanni, 2020.)

Valtaosa (90 %) kyselyyn vastanneista kirjastotyöntekijöistä oli suositellut tai olisi suositellut asiakkaalle käytettäväksi e-aineistoja, sillä e-aineistoilla on paljon hyviä ominaisuuksia, kuten kätevyys eri tilanteissa. Tannin mukaan kirjastotyöntekijöiden asiakkaille tekemä e-aineistojen suositelu oli kuitenkin myös usein tilanne- ja asiakaskohtaista. Tilanteet, joissa e-aineistoja erityisesti suositeltiin, olivat olleet muun muassa sellaisia, joissa fyysistä aineistoa ei ollut sillä hetkellä tai lainkaan saatavilla tai sellaisia, joissa asiakas ei kyennyt lukemaan perinteistä kirjaa liian pienen tekstin vuoksi. Usein e-aineistot oli ainakin pyritty mainitsemaan vaihtoehtona, minkä jälkeen asiakas oli saanut valita haluamansa vaihtoehdon, mutta usein myös oli tunnusteltu ensin asiakkaan mielipiteitä tai odotettu, mainitseeko asiakas e-aineistomuodon vaihtoehtona itse. Myös kirjastotyöntekijän osaaminen ja tämän tietämys e-aineistoista sekä asiakaspalvelutilanteessa käytettävissä ollut aika ja resurssit olivat vaikuttaneet siihen, oliko e-aineistoja suositeltu vai ei. (Tanni, 2020.)

3.2 Elektroniset aineistot yleisissä kirjastoissa

Maailmalla on tehty jonkin verran tutkimusta e-aineistojen ja etenkin e-kirjojen aseman kasvusta yleisissä kirjastoissa. Tutkimusten mukaan niin e-aineistokokoelmat kuin niiden käyttö- ja lainausmäärät ovat yleisesti ottaen kasvaneet vuosien aikana niin Pirkanmaan yleisissä kirjastoissa (ks. luku 3.1) kuin Suomen ja muunkin maailman yleisissä kirjastoissa (ks. Ashcroft, 2011, s. 402; Platt, 2011, s. 249–250; Laaksonen, 2020). Vaikka yleisten kirjastojen e-aineistokokoelmat ovat kasvaneet, ja niiden lainausmäärät lisääntyneet, esimerkiksi e-kirjat ovat kuitenkin edelleen viime vuosina olleet lainausmäärissä ja kokoelmien koossa mitattuna selkeästi pienemmässä roolissa verrattuna painettuihin kirjoihin (ks. Ashcroft, 2011, s. 402; Wallin, 2019, s. 105–106; Laaksonen, 2020).

Elektronisten aineistojen yleistymistä yleisissä kirjastoissa on vaikeuttanut etenkin kirjastojen ja aineistoja tarjoavien julkaisijoiden välillä vallitseva kilpailutilanne sekä tästä aiheutuneet rajoitukset kirjastoissa, kuten aineistojen rajalliset käyttölisenssit ja niiden

korkeat hinnat (Wallin, 2019; Jones, 2021). Rajoitukset voivat ilmetä asiakkaan kohdalla esimerkiksi pidentyneinä lainausjonoina ja odotusaikoina (Jones, 2021, s. 189), aineistojen asiakaskohtaisina käyttörajoituksina (Scardilli, 2014; Wallin, 2019, s. 126) tai tiettyjen aineistojen, kuten uusien e-kirjojen, puuttumisella kokonaan esimerkiksi tilanteissa, joissa kustantamot eivät myy kirjoja kirjastoille tahojen välisen kilpailun vuoksi (Platt, 2011, s. 252). Tutkimuksissa onkin argumentoitu sen puolesta, että e-kirjat tulisi saada entistä paremmin liitettyä yleisten kirjastojen kokoelmiin kustantamoiden päätäntävällän alta. Argumenteissa on korostettu esimerkiksi tahojen välisen yhteistyön merkitystä ja sitä, miten saadessaan teoksia kokoelmiinsa kirjastot eivät ainoastaan markkinoisi teoksia, vaan toisivat myös kirjat ja lukijat paremmin yhteen luoden lukemisen yhteisöjä, mikä olisi kustantamoillekin hyödyksi (Platt, 2011, s. 252–253). E-kirjojen epäämistä yleisistä kirjastoista on käsitelty myös ihmisoikeuksiin, demokratiaan ja sananvapauteen liittyvänä kysymyksenä, sillä sen on todettu rajoittavan ihmisten pääsyä esimerkiksi tietoon ja kulttuuriin (Wallin, 2019, s. 112; Jones, 2021).

Elektronisten aineistojen sisällyttämiseksi yleisten kirjastojen kokoelmiin on tehty runsaasti työtä esimerkiksi käymällä julkisia keskusteluja kustantamoiden kanssa ja laatimalla e-kirjojen vapauttamista vaativia adresseja (Jones, 2021, s. 196). Merkittävässä osassa e-aineistojen hankinnassa yleisiin kirjastoihin ovat olleet kirjastojen ja julkaisijoiden välillä toimivat välittäjät, jotka neuvottelevat elektronisten aineistojen sopimuksia kirjastoille ja tällä tavoin pyrkivät laskemaan e-aineistojen hintoja sekä sujuvoittamaan esimerkiksi e-kirjojen hankintaprosessia (Wallin, 2019, s. 25–26). Kuitenkin myös välittäjät voivat osaltaan rajoittaa aineistojen pääsyä yleisiin kirjastoihin. Esimerkiksi ainakin viime vuosikymmenellä Ruotsissa toimivista välittäjistä Axiell Medialla oli selkeä monopoli, mikä kilpailun puutteen vuoksi rajoitti osaltaan juuri haluttujen e-kirjojen hankintaa kirjastoihin (Wallin, 2019, s. 108–109). PIKI-kirjastot ovat hankkineet e-aineistoja ainakin FinELib-konsortion kautta, Yleisten kirjastojen konsortion kautta ja erillisesti suoraan palveluiden toimittajilta (Sähköiset sisällöt PIKIssä, 2019).

Kirjastojen e-aineistobudjetit ovat usein myös melko rajalliset, sillä esimerkiksi PIKI-kirjastojen vuoden 2020 e-aineistokulujen osuus oli kaikista kuluista vain 0,8 %, siinä missä kirjojen hankintakulut olivat 7 % ja muut aineistokulut 3 % kaikista kuluista (Par-

viainen, ei pvm.). Toisessa esimerkissä Ruotsissa vuonna 2016 toteutettuun tutkimuskyselyyn vastanneista yleisistä kirjastoista valtaosa oli varannut kaikkien aineistojen hankintabudjetistaan alle 10 prosenttia e-kirjojen hankintaan (Wallin, 2019, s. 103–104).

E-aineistojen rajallisen saatavuuden myötä korostuu osaltaan myös näiden aineistojen markkinointi, sillä markkinoinnilla on suuri merkitys e-aineistoja koskevan tietoisuuden kasvattamisessa ja lainausmäärien lisäämisessä. Useista tutkimuksista tai artikkeleista (ks. Duncan, 2010; Platt, 2011; Scardilli, 2014; Tanni, 2020) käy ilmi, kuinka kirjastojen ja kirjastotyöntekijöiden osaaminen ja osallistuminen ovat tärkeässä roolissa e-aineistojen markkinoinnissa ja asiakkaiden e-aineistotarpeiden täyttämässä. Tutkimuksissa on korostettu myös sitä, kuinka kirjastojen tulee kartoittaa asiakkaidensa e-aineistoihin liittyviä tarpeita, toiveita ja asenteita ja olla tietoisia niistä (ks. Duncan, 2010; Ashcroft, 2011; Larose, 2021). Tutkimuksissa onkin todettu, että markkinoinnin tukemiseksi on hyvä hyödyntää muun muassa käyttäjätalastoja (Larose, 2021) tai kerätä esimerkiksi kyselyjen avulla tarvittavaa tietoa suoraan asiakkailta (Larose, 2021; Richardson & Kennedy, 2014). Richardsonin ja Kennedyn (2014) artikkelin mukaan tärkeää on myös laatia kirjallinen ja tarkoituksenmukainen markkinointistrategia, jossa otetaan huomioon esimerkiksi markkinoinnin kohdeyleisö ja sen tarpeet, käytössä oleva budjetti ja markkinoinnin tavoitteet sekä arvioidaan lopuksi markkinoinnin onnistuminen.

Toisaalta e-aineistojen markkinointia kirjastoissa on rajoitettu myös tietoisesti. Esimerkiksi toimintamalleissa, joissa kirjasto maksaa julkaisijoille korvauksen aineistoista lainojen määrän mukaan, on pelätty, että lainausmäärien kasvu tulisi kirjastoille liian kalliiksi (Wallin, 2019, s. 127). Lisäksi jo valmiiksi rajallisesta e-aineistokokoelmasta aineiston suosittelua ei ole välttämättä pidetty mielekkäänä (Tanni, 2020, s. 56).

Tutkimuksissa on myös käsitelty kirjastohenkilökunnan suhtautumista e-aineistoihin. Tannin (2020) tutkielman (ks. luku 3.1) lisäksi muun muassa Wallinin (2019) väitöskirjassa on tuotu esille kirjastohenkilöstön e-kirjoja koskevia ajatuksia. Wallinin työn tuloksissa kirjastohenkilöstö suhtautui e-kirjoihin varsin monijakoisesti. Suurimmassa osassa kirjastoja koettiin, että e-kirjat ovat pakollinen ja olennainen osa kirjaston kokoelmia, koska erilaisten formaattien tarjoaminen on tärkeää ja osa kirjastojen tehtävää. Tarkastellessa henkilöstön suhtautumista painettuihin kirjoihin ja e-kirjoihin, osa ajatteli, että etenkin e-kirjat ovat osa tulevaisuutta ja siksikin tärkeitä. Suuri osa taas piti painettuja kirjoja

yhtä tärkeänä tai tärkeämpänä aineistomuotona, osittain siksi, että ne ovat myös kaikkiaan suosituimpi aineistotyyppi. Eräs vastaaja kuitenkin muistutti, että kysyntä on riippuvainen tarjottujen aineistojen määrästä; jos toivottuja nimekkeitä on tarjolla vähän, e-kirjoihin kohdistuva kiinnostus ja kysyntä eivät myöskään välttämättä pääse kasvamaan. (Wallin, 2019, s. 111–112.)

Wallinin (2019) väitöskirjassa tuotiin esille myös kirjastohenkilökunnan listaamia e-kirjojen etuja ja huonoja puolia, joista seuraavissa kappaleissa esitellään niitä, jotka ovat näkyvissä etenkin kirjastojen sisäisessä toiminnassa. Enemmän suoraan käyttäjätasolla liikkuvia e-kirjojen ja muiden elektronisten aineistojen etuja ja haasteita käsitellään elektronisten aineistojen käytön alaluvussa 3.3.2.

Wallinin (2019) väitöskirjassa kirjastohenkilöstön keskuudessa e-kirjat nähtiin kaikkiaan hyvänä palveluna, ja niiden todettiin vahvistavan kirjastojen mielikuvaa modernina ja ajantasaisena instituutiona. Niiden koettiin laajentavan kokoelmia ja palvelevan kirjastojen tarkoitusta monipuolisten aineistojen tarjoajana sekä demokratiaa, sananvapautta, yhdenvertaisuutta ja digitaalista osallisuutta vahvistavana toimijana. Se, ettei e-kirjoja tarvitse käsitellä fyysisesti, ja se, etteivät ne vie fyysistä tilaa, nähtiin myös etuina. E-kirjojen nähtiin myös laajentavan asiakaskuntaa ja toimivan houkuttelevina aineistoina sellaisille henkilöille, jotka eivät käytä kirjastoa, mutta jotka e-kirjojen myötä voisivat tulla kirjastojen uusiksi asiakkaiksi. (Wallin 2019, s. 111–116.)

E-kirjojen ongelmiksi koettiin esimerkiksi jo aikaisemmin mainitut e-kirjojen saatavuuden rajoitukset ja korkeat hankintahinnat. Myös e-kirjoihin suunnatun rahoituksen puute tai rahoituksen jakaminen ylipäättään epätasaisesti eri aineistomuotojen tai kirjastotoimintojen välillä, niin että e-kirjat jäävät vähäisemmälle rahoitukselle, nähtiin e-kirjojen kasvua haittaavana tekijänä. Lisäksi kirjastohenkilöstö oli todennut, kuinka kirjastot kykenevät hallitsemaan e-kirjakokoelmia painettuja kirjojen kokoelmia heikommin esimerkiksi hankinta-alustan kankeuden vuoksi ja siksi, että kirjastot eivät varsinaisesti omista e-kirjoja, vaan ainoastaan maksavat tietyn ajanjakson mittaisen lisenssin niiden käytöstä. Muita mainittuja kirjaston sisäisiä e-kirjoja koskevia ongelmia tai niiden yleistymistä haittaavia seikkoja olivat kirjastohenkilöstön passiivisuus ja haluttomuus oppia tai omaksumaa uusia e-kirjoihin liittyviä työtehtäviä, tekniset haasteet, e-kirjojen pitäminen jo lähtö-

kohtaisesti toissijaisina painettujen kirjojen rinnalla, kilpailu asiakkaista kaupallisten palveluiden kanssa, valtakunnallisen e-kirjastojärjestelmän puuttuminen, luetteloinnin ongelmat, oman markkinoinnin ja e-kirjojen välittäjien toteuttaman markkinoinnin puutteellisuus sekä päättäjien haluttomuus tai ymmärryksen puute tehdä muutoksia e-kirjojen saatavuuden parantamiseksi. Näiden haasteiden, joista osaan kirjastohenkilöstöllä on rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa, ja niistä johtuvien seurausten koettiin aiheuttavan asiakkaissa hämmennystä erityisesti ajassa, jossa elektronisten kirjojen olettaisi olevan saavutettavampia kuin ne ovatkaan. (Wallin, 2019, s. 118–132.)

Kirjastot joutuvat tekemään jatkuvasti valintoja sen suhteen, millaisia aineistoja he hankkivat kokoelmiinsa ja missä suhteessa. Kuten jo aiemmin mainittiin, demokraattisena ja kulttuurisena instituutiona osa yleisten kirjastojen tehtävää on tarjota kaikille ihmisille pääsy ajantasaisen tiedon jäljille ja kirjallisuutta erilaisissa formaateissa (Wallin, 2019, s. 12, 112). Larose (2021) onkin todennut, että kirjastojen tulee huolehtia painettujen ja elektronisten aineistojen välisestä tasapainosta kokoelmissaan ja otettava erilaisten asiakkaiden aineistoihin liittyvät tarpeet ja toiveet huomioon. Tarpeet ja toiveet voivat liittyä esimerkiksi asiakkaiden lukutottumuksiin, kuten mieltymykseen lukea painettua kirjaa (ks. Kajander, 2020) tai juontua eri aineistomuotojen saavutettavuuden eroista (Larose, 2021). Saavutettavuuden erot aineistomuotojen välillä voivat ilmetä esimerkiksi siten, että painetut kirjat ovat pääsääntöisesti helppo ottaa käyttöön, ja niiden lukeminen on pääosin yksinkertaista, mutta vaikkapa näkövammaisille niiden lukeminen voi olla haastavaa, ja he tarvitsevat lukemiseen elektronisten aineistojen sisältämiä kustomointiominaisuuksia (Larose, 2021). Aineistojen käyttämisen tottumuksia ja saavutettavuutta koskevia seikkoja on käsitelty tarkemmin elektronisten aineistojen käyttöä koskevassa alaluvussa 3.3.2.

3.3 Elektronisten aineistojen käyttö

Tässä luvussa esitellään elektronisten aineistojen käytön takana olevaa lähteistöä. Luku 3.3.1 kertoo e-aineistojen käytöstä suomalaisten yleisten kirjastojen kontekstissa, luvussa 3.3.2 tarkastellaan e-aineistojen käytön etuja ja haasteita, ja luvussa 3.3.3 käsitellään e-aineistojen käytön takana olevia demografisia tekijöitä.

3.3.1 E-aineistojen käyttö Suomen yleisissä kirjastoissa

Kati Mattssonin pro gradu -tutkielma *Elektronisten aineistojen käyttö yleisissä kirjastoissa. Kansallisen elektronisen kirjaston FinELibin käyttäjäkyselyn analyysi (2007)* käsittelee monipuolisesti elektronisten aineistojen käyttöä suomalaisissa yleisissä kirjastoissa. Työssä tutkittiin esimerkiksi erilaisten elektronisten aineistojen käyttöasteita ja -tarkoituksia, käyttöön liittyviä ongelmia, neuvonnan ja koulutuksen tarvetta sekä elektronisiin aineistoihin liittyviä mielipiteitä. Tutkielman tutkimusaineistona toimi Kansallisen elektronisen kirjaston FinELibin kirjastoille suunnattu käyttäjäkysely keväältä 2007. Kyselyyn kertyi 925 vastausta, joita Mattsson työssään tilastollisesti analysoi. Tämä tutkielma ja etenkin sen kysely perustuu vahvasti Mattssonin pro gradu -tutkielmaan lainaten kyseisestä työstä paljon elementtejä, jotta tulokset olisivat keskenään mahdollisimman vertailukelpoisia.

Mattssonin tutkielmassa yleisten kirjastojen elektronisten ja painettujen aineistojen käytössä kaksi kolmannesta (66 %) vastaajista kertoi käyttävänsä enimmäkseen painettuja aineistoja. Yhtä paljon molempia aineistotyyppettä käyttäviä oli reilu neljännes (26 %), enimmäkseen e-aineistoja käyttäviä 6 % ja ainoastaan tai lähes ainoastaan e-aineistoja käyttäviä 1 % vastanneista. 2 % vastaajista ei ollut vastannut kysymykseen. (Mattsson, 2007, s. 44.)

Mattssonin tutkielman ahkerimmin käytetyt elektronisen aineiston lajit yleisissä kirjastoissa olivat viitetietokannat (72 % käyttää edes joskus, 23 % vähintään kerran viikossa) ja faktatietokannat (64 %, 15 %) sekä e-sanakirjat (64 %, 19 %) ja -hakuteokset (68 %, 19 %). E-lehdet (56 %, 16 %) ja e-kirjat (37 %, 4 %) muodostivat vähiten käytettyjen aineistojen joukon. (Mattsson, 2007, s. 39–40.)

Viimeisimmäksi käytetyn elektronisen aineiston käyttötarkoitukset olivat jakautuneet melko tasaisesti opiskelun (31 %), arjen tarpeiden (29 %), työn (29 %) ja harrastusten (20 %) välillä. Tutkittaessa vastaavia osuuksia nimenomaan niiden osalta, jotka olivat käyttäneet e-aineistoja viimeksi yleisessä kirjastossa, opiskelukäytön osuus putosi ja muiden käyttötarkoitusten osuudet nousivat: opiskelua varten viimeisintä käytettyä aineistoa käytti 18 %, arjen tarpeisiin 33 %, työtä varten 36 % ja harrastuksiin 28 % vastaajista. (Mattsson, 2007, s. 44–45.)

Käytön määrään yhteydessä olevista tekijöistä päällimmäisenä esiin nousi, että korkeakoulututkinnon suorittaneet käyttivät yleisten kirjastojen elektronisia aineistoja muun tutkinnon suorittaneita tai vielä koulussa olevia useammin. Korkeakoulutetuista yli 80 % käytti elektronisia aineistoja edes joskus, kun korkeakouluttamattomilla vastaava osuus oli hieman alle 70 %. (Mattsson, 2007, s. 41.) Lisäksi Mattsson totesi työssään, että taustamuuttujista ylipäätään koulutus vaikuttaisi olevan selvimmin yhteydessä e-aineistojen käyttöön, kun taas iällä tai henkilöryhmällä ei olisi juuri yhteyttä elektronisten aineistojen käyttöön (Mattsson, 2007, s. 61).

Mattsson tarkasteli myös yleisten kirjastojen elektronisten aineistojen käytön keskeisimpiä ongelmia. Suurimmaksi ongelmaksi kyselyn tulosten mukaan nousi elektronisten aineistojen tuntemattomuus (57 % vastaajista), jota seurasivat ruudulta lukemisen hankaluus (32 %), tarvittujen elektronisten aineistojen löytymättömyys (23 %), omien käyttötaitojen puutteellisuus (23 %) ja se, että aineistoja ei ole käytössä tai saatavilla (23 %). Aineistojen hankalakäyttöisyys (16 %) ja epäilyt niiden pysyvyydestä (13 %) olivat myös yleisempiä ongelmia kuin tietotekniset ongelmat (9 %). 13 %:lla vastaajista ei ollut ollut ongelmia aineistojen käytön kanssa. Näitä ongelmia kommentoineet avovastaukset (144 kpl, 16 % vastaajista) vahvistivat pääasiassa jo näitä edellä mainittuja kokemuksia ja kommentoissa ilmi tulleita uusia ongelmia olivat muun muassa tiedotuksen puute (15 vastaajaa), aineistojen etäkäytön mahdottomuus (13 vastaajaa) ja laitteiston riittämättömyys (5 vastaajaa). (Mattsson, 2007, s. 48–49.)

Mattssonin tutkielman kyselyyn vastanneiden kysytyimmät elektronisten aineistojen koulutus- ja neuvontatarpeet koskivat erilaisten elektronisten aineistojen esittelyä (46 % vastaajista). 28 % oli toivonut tietosisällöistä tiedottamista, 25 % yleistä tiedonhaun koulutusta ja 9 % tietotekniikkaan liittyvää koulutusta. 26 % vastaajista oli todennut, ettei tarvitse elektronisten aineistojen käyttöön liittyvää koulutusta tai neuvontaa. E-aineistoja koskevat suosituimmat tietolähteet ja -kanavat olivat kirjaston kotisivut (65 % vastaajista), kirjastojen henkilökunta (33 %) ja kirjaston tiedotteet (28 %). Näitä seurasivat ystävät ja sukulaiset (17 %), työtoverit (16 %) ja kirjaston koulutustilaisuudet (6 %). (Mattsson, 2007, s. 50–52.)

Mattssonin tutkielman kyselyyn vastanneista merkittävä osa oli joko melko tyytyväisiä (36 %) tai erittäin tyytyväisiä (10 %) yleisten kirjastojen e-aineistoihin. Lähes yhtä suuri

osa (43 %) ei osannut sanoa tyytyväisyydestään yleisten kirjastojen elektronisiin aineistoihin. Tyytymättömien tai erittäin tyytymättömien osuus oli yhteensä 9 %, ja 3 % ei ollut vastannut kysymykseen. Lisäksi suuri osa kyselyyn vastanneista oli kertonut löytävänsä tarvitsemiaan e-aineistoja yleisten kirjastojen tarjonnasta joko jonkin verran (36 %) tai hyvin (33 %). Erittäin hyvin aineistoja löysi vastaajista 6 %. 12 % koki, että aineistoja löytyi huonosti ja 4 % kertoi, ettei niitä löydy lainkaan. Vastaamattomien osuus oli 9 %. (Mattsson, 2007, s. 53–54.)

Mattssonin tutkielman toivotuimmat elektroniset aineistot yleisten kirjastojen kokoelmiin olivat sanakirjat, sanastot ja tietosanakirjat (58 %), yliopistojen elektroniset julkaisut (44 %), kotimaiset (38 %) ja ulkomaiset (37 %) lehdet sekä faktatietokannat (37 %). Kotimaisia (27 %) ja ulkomaisia (14 %) viitetietokantoja sekä e-kirjoja (21 %) toivottiin jonkin verran vähemmän. (Mattsson, 2007, s. 56–57.)

3.3.2 E-aineistojen käytön edut ja haasteet

Tutkimuksissa on esitelty runsaasti elektronisten aineistojen käyttöön liittyviä etuja ja hyviä puolia. Näistä usein on mainittu etenkin etäkäyttömahdollisuuksien tuoma kätevyys ja kannettavuus (ks. Duncan, 2010, s. 50; Ashcroft, 2011, s. 406; Gray & Howard, 2017, s. 206; Wallin, 2019, s. 115–116; Tanni, 2020; Larose, 2021). Etenkin matkustellessa e-kirjojen ja e-äänikirjojen on koettu olevan käteviä (Duncan, 2010, s. 50; Rainie ym., 2012, s. 51–52; Gray & Howard, 2017, s. 206; Tanni, 2020). Etänä käyttämisen mahdollisuuden on muistutettu kätevyyden lisäksi myös parantavan aineistojen saavutettavuutta etenkin tilanteissa, joissa henkilö ei pääse paikan päälle kirjastoon (Gray & Howard, 2017, s. 206–207; Larose, 2021). Se, että e-aineistot eivät voi hajota ja se, ettei niistä ei peritä myöhästymismaksuja on koettu hyödyksi etenkin nuorten lainaajien keskuudessa (Gray & Howard, 2017, s. 206–207).

Tutkimuksissa on korostettu myös esimerkiksi e-kirjojen sisältämien kustomointiominaisuuksien, kuten fonttikoon, rivivälin, taustan kirkkauden ja kontrastin säädön tai tekstistä puheeksi -toiminnon hyötyjä (McNaught & Alexander, 2014, s. 35–36; Larose, 2021). E-kirjat voivat jopa olla yksilön lukumahdollisuuksien ja tiedonhankinnan kannalta käänteentekeviä, sillä ne voivat mahdollistaa lukemisen esimerkiksi näkövammaisen tai muun syyn, kuten lukihäiriön tai tuki- ja liikuntaelinten ongelmien, vuoksi painettua kirjaa lukemaan kykenemättömällä henkilöllä (McNaught & Alexander, 2014, s. 36; Wallin,

2019, s. 114; Jones, 2021, s. 189–190; Larose, 2021). Tämän on katsottu koskevan erityisesti vanhuksia, joilla näkökyvyn heikkeneminen vaikuttaa lukemiseen (Wallin, 2019, s. 117). Lisäksi osa käyttäjistä on pitänyt e-kirjoja yksinkertaisesti helppolukuisempina kuin painettuja kirjoja (Duncan, 2010, s. 50).

Kirjastojen kontekstissa e-aineistojen eduista etenkin niiden ympärivuorokautisuus (Ashcroft, 2011, s. 406; Gray & Howard, 2017, s. 206–207; Wallin, 2019, s. 113, 115–116; Tanni, 2020) sekä maksuttomuus (Wallin, 2019, s. 114) ovat nousseet tutkimuksissa esille. Lisäksi joskus e-kirjan samanaikaisten lainaajien määrää ei ole rajoitettu, mikä on koettu merkittäväksi hyödyksi. Suositulla kirjalla voi myös olla pitkä varausjono, mutta odotusaika voi lyhentyä, jos kirja on saatavilla e-kirjana. (Wallin, 2019, s. 113, 117–118.) E-aineistojen etuna on myös pidetty niiden anonymiteettiä, ja etu korostuu silloin, kun käsiteltävä aineisto on aiheeltaan arkaluontoista (Gray & Howard, 2017, s. 206; Larose, 2021). Anonymiteetin merkitys on nähty merkityksellisenä etenkin teini-ikäisten lainaajien keskuudessa (Gray & Howard, 2017, s. 206–207).

Tutkimuksissa on nostettu esiin myös joitakin elektronisten aineistojen käyttöön liittyviä haasteita ja syitä, miksi niitä ei välttämättä haluta tai pystytä käyttämään. Luvussa 3.2 esiteltiin kirjastojen e-aineistojen ja etenkin e-kirjojen hankintaan ja saatavuuteen liittyviä ongelmia, jotka merkittävästi haittaavat kirjastonkäyttäjien mahdollisuuksia ylipäättään käyttää kyseisiä aineistoja. Näiden haasteiden lisäksi esille ovat tulleet muiden joukossa sähköisten aineistojen käytön tekniset haasteet ja ongelmat, jotka linkittyvät aineistojen käyttöä varten tarvittaviin laitteisiin, tunnuksiin, verkkoyhteyksiin, sovelluksiin ja aineistojen kopiosuojauksiin ja niiden vaikeakäyttöisyyteen (ks. Platt, 2011, s. 250–251; Wallin, 2019, s. 121, 123; Tanni, 2020; Larose, 2021). Wallinin (2019, s. 121) tuloksissa nostettiin tosin esille, että tekniset esteet ja käytön aloittamiseen vaadittavien toimenpiteiden määrä tekevät usein juuri aineistojen käytön aloittamisesta vaikeaa, mutta sen jälkeen, kun aineistojen käyttö opitaan, ongelmia ei välttämättä ole. Larose (2021) sekä Gray & Howard (2017, s. 207) ovat todenneet myös, että e-aineistojen käyttöön tarvittavien laitteiden tai internet-yhteyden puuttuminen luovat saavutettavuuden ongelmia. Gray & Howard (2017, s. 210) ovat kuitenkin muistuttaneet, että joissakin kirjastoissa on mahdollisuus lainata lukulaitteita käytettäväksi, mikä voi osin parantaa aineistojen saavutettavuutta, mutta samalla he kuitenkin ovat todenneet, että vain harva kirjasto tarjoaa tätä mahdollisuutta.

Lisäksi tutkimuksissa on tullut ilmi läheisesti teknisiin haasteisiin liittyvät aineistojen selailun ja löydettävyyden ongelmat (ks. Platt, 2011, s. 250–252; Gray & Howard, 2017, s. 207–208). Ongelmaksi voi muodostua esimerkiksi aineistoja tarjoavien levityspalvelujen suuri määrä, mikä vaikeuttaa haluttujen aineistojen etsimistä, koska lainaaja voi joutua selailemaan useita palveluita löytääkseen haluamansa (Platt, 2011, s. 251). Lisäksi Grayn & Howardin (2017, s. 207–208) mukaan ainakin nuorille aikuisille ja teineille on ominaista, että he haluavat etsiä luettavaa selailemalla fyysisiä kirjahyllyjä ja katselemalla kirjojen kansikuvia, mikä on haasteellista tai mahdotonta verkkoympäristössä. Osa heistä ei myöskään välttämättä edes tiedä, että kirjastot tarjoavat e-kirjoja (Gray & Howard, 2017, s. 208), mikä voi pitää hyvin paikkansa myös muiden henkilöryhmien kohdalla.

Kenties merkittävin yleismaailmallinen syy e-aineistojen, etenkin e-kirjojen ja e-lehtien, käyttämättömyydelle on ihmisten mieltymys lukea painettua kirjaa tai lehteä. Vaikka kirjastohenkilöstö on saattanut odottaa, että yhä useampi haluaisi siirtyä e-kirjojen pariin, suuri osa ihmisistä lukee mieluummin edelleen painettua kirjaa (Wallin, 2019, s. 121). Mieltymys on näkyvässä etenkin teineillä ja nuorilla aikuisilla, jotka yksinkertaisesti tuntevat pitävän painetuista kirjoista sähköisiä kirjoja enemmän. Yksi syy tälle voi olla se, että teini-ikäiset pitävät kirjojen jakamisesta ystävien kanssa, mitä olisi hankala tehdä sähkökirjan kanssa. (Gray & Howard, 2017, s. 208.)

Sytä perinteisen kirjan lukemisen mielekkyydelle on tutkinut muun muassa Anna Kajander väitöskirjassaan *Kirja ja lukija digitalisoituvassa arjessa* (2020). Vapaa-ajan lukemiseen keskittyvässä tutkimuksessa Kajander vertaili kerätyn tutkimusaineiston kautta erilaisia painetun kirjan ja sähkökirjan ominaisuuksia, jotka kaikkiaan mahdollisesti tekevät painetusta kirjasta sähkökirjaa miellyttävämmän luettavan. Painettua kirjaa pidettiin tutkimusaineiston vastaajien keskuudessa miellyttävänä esimerkiksi sen tunnun ja tuntuun, tuoksun ja sivujen tuottamien äänien vuoksi ja siksi, että sitä on mukava katsella ja käsitellä. Kirjaa arvostettiin myös lahjana ja muistoesineenä sekä turvallisuuden tunnetta tuovana seuralaisena. (Kajander, 2020, s. 119–137.) Eräänä e-kirjojen keskeisenä ongelmana pidettiin e-kirjan vaatimaa usein väsyttävää ja silmiä ärsyttävää lukutapaa, etenkin silloin, kun lukija on joutunut käyttämään konetta tai katsomaan näyttöjä työssä tai opiskelussa päivän aikana jo runsaasti, jolloin painetun kirjan lukeminen voi tuntua rentoutavalta vaihtelulta (Kajander, 2020, s. 147). Lisäksi e-kirjaa on pidetty sekavana, ja sen on katsottu edustavan maailman liiallista laitteistumista (Kajander, 2020, s. 152–153).

3.3.3 E-aineistojen käytön demografiset tekijät

Tutkimuksissa on käsitelty myös e-aineistojen käyttöön liittyviä demografisia tekijöitä, jotka voivat koskea esimerkiksi aineistoja käyttävien ikää, sukupuolta tai koulutusta. Tutkimuksissa etenkin nuoret, nuoret aikuiset ja teinit tuntuvat erottautuvan poikkeuksellisenä ikäryhmänä. On arvioitu, että he lukevat ylipäättään vähemmän (Wallin, 2019, s. 122; Gray & Howard, 2017, s. 208) ja kirjojen sijaan käyttävät usein muita viihteen muotoja tai tiedonhankinnan kanavia (Wallin, 2019, s. 122). Nuorten taipumus kuluttaa kirjojen sijaan muita viihteellisiä sisältöjä heijastuu myös DNA:n toteuttamassa suomalaisten sovellusten käyttöä tutkivassa Digitaaliset elämäntavat -tutkimuksessa, josta ilmenee TV-sisältöjä sisältävien sovellusten sekä puhelimella ja tabletilla käytettävien musiikki- ja suoratoistosovellusten, kuten Spotifyn ja Netflixin, olevan erityisesti nuorempien ikäluokkien suosiossa (DNA, 2022, s. 21, 40).

On myös arvioitu, että nuoret aikuiset ja teinit myös yleisesti ottaen lukevat mieluummin painettuja kirjoja e-kirjojen sijaan (Gray & Howard, 2017, s. 208). He eivät myöskään ainakaan vaikuta olevan kiinnostuneita yleisten kirjastojen tarjoamista e-kirjoista, sillä he eivät juuri kysy kirjastohenkilöstöltä muiden ikäluokkien tavoin niiden perään tai osallistu aiheita koskeviin koulutuksiin muuten kuin koulun kautta. Tämä voi tosin johtua myös siitä, että teini-ikäiset eivät osaa tai tiedä keneltä kysyä neuvoa, siitä, että he tutkivat asiaa mieluummin itsenäisesti tai osaavat jo käyttää aineistoja valmiiksi tai siitä, etteivät he yksinkertaisesti halua käyttää kyseisiä aineistoja. (Gray & Howard, 2017, s. 204.)

Nuoremmat ikäluokat kuitenkin näyttäisivät suosivan ainakin kaupallisten palveluiden e-kirjoja ja/tai e-äänikirjoja, sillä e-kirja- ja e-äänikirjapalvelu BookBeatin tekemän kartoituksen mukaan vuonna 2020 suuri osa palvelun uusista asiakkaista edusti nuorempia ikäluokkia, joskin juuri vanhempien ikäryhmien osuus oli kasvanut merkittävästi edeltäneestä vuodesta 2019. Todettakoon myös, että sukupuolten osuudet palvelun uusissa käyttäjissä olivat epätasaiset, sillä naisten osuus heistä oli selkeästi miehiä suurempi. (Forsström, 2020.)

Nuorten lisäksi toinen tutkimuksissa esiin noussut ikäryhmä on vanhukset. Tutkimuksissa on nostettu esille etenkin vanhoille ihmisille merkityksellisiä e-kirjojen ominaisuuksia (ks. luku 3.3.2). Samalla kuitenkin amerikkalaisessa Rainien ym. (2012) kirjojen lukemista koskevassa tutkimusraportissa todettiin, että lukijoiden ikäryhmistä 18–29- sekä

30–49-vuotiailla oli suurimmat osuudet heitä, jotka olivat lukeneet e-kirjan edellisen vuoden aikana, ja yli 65-vuotiailla tämä osuus oli ikäryhmistä vähäisin (Rainie ym., 2012, s. 40), mikä viittaisi siihen, että iäkkäät ihmiset eivät e-kirjojen lukemista helpottavista ominaisuuksista huolimatta pidä aineistolajia yleisellä tasolla kovin olennaisena. Painettujen kirjojen vastaavissa osuuksissa yli 65-vuotiaissa oli niin ikään muihin ikäryhmiin verraten vähiten viimeisen vuoden aikana kirjan lukeneita, mutta toisaalta he olivat taas kirjojen määrässä mitattuna selkeästi innokkain ikäryhmä (Rainie ym., 2012, s. 20–21). Iällä oli vaikutusta e-aineistojen käyttöön myös eräässä intialaisen yleisen kirjaston e-aineistojen käyttöä tutkivassa tutkimuksessa, jossa käyttäjän iän katsottiin olevan yhteydessä esimerkiksi e-aineistojen kiinnostamattomuuden sekä uusien teknologioiden monimutkaisuuden kanssa (Suman Barath & Sudhier, 2022, s. 280–281).

E-kirjojen käyttöön vaikuttavista tekijöistä ovat erottautuneet myös koulutustaso sekä varallisuus. Rainien ym. (2012) tuloksissa yliopistossa opiskelleet tai sieltä valmistuneet olivat selkeästi todennäköisemmin lukeneet e-kirjaa edeltäneen vuoden aikana kuin vähemmän koulutetut henkilöt. Samaten ne, jotka asuivat yli 50 000 dollaria vuodessa tienavassa taloudessa, olivat todennäköisemmin lukeneet e-kirjaa edeltäneen 12 kuukauden aikana kuin ne, jotka asuivat alle 50 000 dollaria tienavassa taloudessa. (Rainie ym., 2012, s. 40.) Köyhyys nimettiin e-aineistojen käyttöä rajoittavaksi tekijäksi myös esimerkiksi Grayn & Howardin (2017, s. 210) artikkelissa, jossa todettiin, että kaikilla ei ole varaa ostaa lukulaitetta tai tablettia aineistojen käyttöä varten.

Edellä mainittujen tekijöiden lisäksi tutkimuksissa on muistettu etäisyyden kirjastoon olevan mahdollinen e-aineistojen käyttöön vaikuttava asia. Esimerkiksi Gray & Howard (2017, s. 209) toteavat, että kirjastoon liikkuminen voi olla hankalaa, jolloin e-kirjojen mahdollisuudet korostuvat. Toisaalta Wallin (2019, s. 107) toteaa tuloksissaan, että suurimmat e-kirjojen lainausmäärät keskittyvät asukasluvultaan suuriin kaupunkeihin ja kuntiin, ja ettei pienemmissä kunnissa, joissa kirjastoon pääsy voi olla pitkän välimatkan takana, lainata e-kirjoja määrän suhteen merkittävästi.

4 TUTKIMUSASETELMA

Tässä luvussa käydään läpi tutkielman tutkimusasetelma. Luvussa 4.1 esitetään tutkielman tavoitteet ja tutkimuskysymykset, luvussa 4.2 tarkastellaan tutkielman teossa käytettyä tutkimusotetta, luvussa 4.3 käydään läpi kyselytutkimusta tutkimusmenetelmänä, luvussa 4.4 kerrotaan tutkimusaineiston keruuprosessista ja luvussa 4.5 käsitellään kerätyn tutkimusaineiston analysointia ja raportointia koskevia seikkoja.

4.1 Tutkielman tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkielman tavoitteena oli tutkia Pirkanmaan yleisten kirjastojen eli PIKI-kirjastojen asiakkaiden elektronisten aineistojen käyttöä laaja-alaisesti. Tutkielmassa pyrittiin selvittämään, miten PIKI-kirjastojen asiakkaat käyttävät erilaisia aineistomuotoja ja -lajeja niin PIKI-kirjastoissa kuin niiden ulkopuolella keskittyen aineistojen käyttöasteisiin ja -tarkoituksiin, miten asiakkaat kokevat PIKI-kirjastojen elektroniset aineistot, kun otetaan huomioon aineistojen tarjonta, aineistojen hankintatoiveet, tyytyväisyys aineistoihin ja aineistojen käyttöön liittyvät edut ja ongelmat, mistä asiakkaat saavat e-aineistoihin liittyvää tietoa, millaisia aineistojen koulutuksen, neuvonnan tai opastuksen tarpeita heillä on sekä mitkä asiakkaiden sukupuolen tai iän kaltaiset taustamuuttujat ovat mahdollisesti yhteydessä elektronisten aineistojen käyttöön.

Näiden seikkojen pohjalta laadittiin neljä tutkimuskysymystä, joista kaksi ensimmäistä sisältää neljä tarkentavaa alakysymystä.

1) Miten PIKI-kirjastojen asiakkaat käyttävät elektronisia aineistoja?

- Kuinka paljon asiakkaat käyttävät elektronisia aineistoja suhteessa painettuihin aineistoihin PIKI-kirjastoissa tai niiden välityksellä?
- Mitä PIKI-kirjastojen tarjoamia elektronisia aineistoja asiakkaat käyttävät ja kuinka usein?
- Mihin tarkoituksiin asiakkaat käyttävät PIKI-kirjastojen tarjoamia elektronisia aineistoja ja kuinka usein?
- Mitä PIKI-kirjastojen ulkopuolisia elektronisia aineistoja asiakkaat käyttävät ja kuinka usein verrattuna PIKIn tarjoamiin elektronisiin aineistoihin?

2) Miten PIKI-kirjastojen asiakkaat kokevat PIKI-kirjastojen elektroniset aineistot?

- Kuinka paljon asiakkaat löytävät tarvitsemiaan aineistoja PIKI-kirjastojen e-aineistotarjonnasta?
- Mitä PIKI-kirjastojen elektronisten aineistojen hankintatoiveita asiakkailla on?
- Kuinka tyytyväisiä asiakkaat ovat PIKI-kirjastojen tarjoamiin elektronisiin aineistoihin?
- Mitä käyttöön liittyviä ongelmia tai käyttöä haittaavia tekijöitä tai käyttöön liittyviä etuja tai käyttöä edistäviä tekijöitä asiakkaat kokevat PIKI-kirjastojen elektronisten aineistojen sisältävän?

3) Mistä PIKI-kirjastojen asiakkaat saavat PIKI-kirjastojen elektronisiin aineistoihin liittyvää tietoa ja mitä PIKI-kirjastojen elektronisten aineistojen koulutuksen ja neuvonnan tarpeita asiakkailla on?

4) Mitkä taustamuuttujat ovat mahdollisesti yhteydessä PIKI-kirjastojen asiakkaiden elektronisten aineistojen käyttöön?

4.2 Tutkimusote

Tässä luvussa esitellään tutkielmassa käytetty tutkimusote. Tutkielman pääasiallinen tutkimusote on kvantitatiivinen tutkimustyyppi. Lisäksi lyhyesti on esitelty myös kvalitatiivinen tutkimustyyppi, sillä kyseistä tutkimusotetta on myös käytetty tutkielman toteuttamisessa.

Kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus on tutkimustyyppi, jonka avulla tarkastellaan lukumääriin ja prosenttiosuuksiin liittyviä kysymyksiä. Kvantitatiiviselle tutkimukselle on ominaista, että asioita kuvataan numeerisen tiedon pohjalta, ja että tuloksia havainnollistetaan taulukoiden ja kaavioiden avulla. Lisäksi kvantitatiivisessa tutkimuksessa voidaan selvittää tutkittavassa ilmiössä tapahtuneita muutoksia tai asioiden välisiä riippuvuuksia. Yleensä kvantitatiivisella tutkimuksella on mahdollista kartoittaa olemassa oleva tilanne, mutta asioihin liittyvien syiden tarkka selvittäminen on haastavampaa. (Heikkilä, 2017, s. 15.)

Kvantitatiivisen tutkimuksen toteuttaminen vaatii tarpeeksi suuren ja edustavan otoksen, josta saatuja tuloksia pyritään tilastollisen päättelyn avulla yleistämään laajempaan joukkoon. Tutkimusaineisto voidaan hankkia esimerkiksi valmiista tilastoista, rekistereistä tai tietokannoista tai kerätä itse. (Heikkilä, 2017, s. 15–17.) Tässä tutkielmassa tutkimusaineisto on kerätty itse kyselytutkimuksella. Tutkielman kyselytutkimuksen prosessista kerrotaan tarkemmin luvussa 4.4, kun taas kyselytutkimusta tutkimusmenetelmänä käsitellään luvussa 4.3.

Tutkielman aineiston pääasiallisena analyysimenetelmänä on hyödynnetty tilastollisesti kuvaavaa analyysia, jolla tutkitaan aineistossa esiintyvien havaintojen ja ilmiöiden lukumääriä, yleisyyttä ja jakautumista luokkiin (Jyväskylän yliopisto, 2021a). Kuvaavan analyysin pohjalta osasta aineistoa tehtiin lisäksi yhteisvaihtelun analyysieja, joilla kuvataan muuttujien välisiä yhteyksiä (Jyväskylän yliopisto, 2021b). Tutkielman aineiston analysointiprosessia ja käytettyjä aineiston analysointimenetelmiä käsitellään tarkemmin luvun 4.5 alaluvuissa.

Kvantitatiivisen tutkimusotteen lisäksi tutkielmassa on hyödynnetty jossain määrin myös kvalitatiivista eli laadullista tutkimusotetta, jonka avulla pyritään ymmärtämään tutkimuskohdetta ja selittämään syitä asioiden takana (Heikkilä, 2017, s. 15). Tämä tutkimusote näkyy tutkielman kyselyn avoimissa kysymyksissä, joiden avulla on pyritty selvittämään esimerkiksi PIKI-kirjaston asiakkaiden elektronisten aineistojen käyttöön vaikuttavia syitä.

4.3 Kyselytutkimus tutkimusmenetelmänä

Tässä luvussa esitellään kyselytutkimus tutkimusmenetelmänä. Luvussa 4.3.1 käydään läpi kyselytutkimuksen kysymystyyppiejä, ja luvussa 4.3.2 käsitellään tutkimuksen otantamenetelmän valintaa ja teoriaa.

Kysely on yksi keskeisistä tavoista kerätä tutkimusaineistoa, ja etenkin tilastollisessa tutkimuksessa kyselylomakkeen käyttäminen tutkimuksen aineiston keräämiseen on hyvin yleistä. Kysely voidaan toteuttaa esimerkiksi postitse, verkossa tai kontrolloidusti paikan päällä. (Hirsjärvi ym., 2009, s. 193, 196–197; Valli, 2015, Luku 4.)

Kyselytutkimuksen vahvuutena pidetään sitä, että se mahdollistaa laajan tutkimusaineiston keräämisen, sillä tutkimukseen on mahdollista saada paljon henkilöitä, joilta voidaan kysyä kerralla monia asioita. Huolellisesti suunnitellun kyselylomakkeen vastaukset voidaan lisäksi käsitellä ja analysoida nopeasti tietokoneella vakiintuneiden tilastollisten analyysitapojen ja raportointimuotojen myötä. Kyselytutkimuksen aikataulu ja kustannukset ovat myös yleensä helposti arvioitavissa. (Hirsjärvi ym., 2009, s. 193–195.) Lisäksi kyselytutkimuksen etuna on se, että tutkija vaikuta läsnäolollaan vastaajan vastauksiin, ja että jokainen kysymys esitetään jokaiselle vastaajalle samassa muodossa, mikä parantaa tulosten luotettavuutta (Valli, 2015, Luku 4).

Kyselytutkimuksen haittapuolina pidetään esimerkiksi tuottaman aineiston pinnallisuutta ja teoreettista vaatimattomuutta. Muita kyselytutkimuksen heikkouksia ovat esimerkiksi se, ettei voida olla varmoja, kuinka vakavasti vastaajat ovat suhtautuneet tutkimukseen ja kyselyyn vastaamiseen, kuinka onnistuneita kyselyn vastausvaihtoehdot ovat olleet vastaajien näkökulmasta sekä kuinka hyvin vastaajat ovat selvillä kysytystä aihepiiristä. (Hirsjärvi ym., 2009, s. 195.)

Osaa kyselytutkimuksen heikkouksista voi paikata huolellisesti tehdyillä kysymyksillä ja tarkasti suunnitellulla lomakkeella (Hirsjärvi ym., 2009, s. 198; Valli, 2015, Luku 4). Vallin (2015, Luku 4) mukaan kysymysten muoto aiheuttaa tutkimustuloksiin eniten virheitä, sillä tulokset vääristyvät, jos vastaaja ei ajattele samalla tavalla kuin tutkija tarkoittaa. Tämä on riski etenkin tutkimuksissa, joissa vastaaja ei voi tarkentaa kysymysten merkitystä. Kysymysten tuleekin olla yksiselitteisiä, eikä niitä pidä voida ymmärtää väärin. Huolellinen vastausohje, selkeä lomake ja lomakkeen testaaminen ennen varsinaista kyselyä pienentävät myös väärinymmärrysten mahdollisuutta. Valli toteaa myös, että kokonaisuuden kannalta tulee miettiä kyselyn vastausprosenttiin vaikuttavia seikkoja, kuten kohderyhmää, tutkimusaihetta, lomakkeen pituutta, kysymysten määrää ja tyyppiä, saattekirjeen motivointia ja lomakkeen ulkoasua ja pohtia, onko kyselyyn vastaamatta jättäneissä jokin tietty ryhmä tai joukko ryhmiä erityisen edustettuna ja mahdollisesti mistä syystä. (Valli, 2015, Luku 4.)

4.3.1 Kysymystyypit

Kyselylomakkeen kysymyksiä voidaan muotoilla eri tavoilla. Esimerkkejä kysymystyypeistä ovat avoimet kysymykset, monivalintakysymykset ja asteikkoihin eli skaaloihin

perustuvat kysymykset. (Hirsjärvi ym., 2009, s. 198–200.) Tämän tutkielman kyselyn kysymykset edustivat juuri näitä mainittuja kysymystyypppejä.

Avoimissa kysymyksissä on esitetty ainoastaan kysymys ja jätetty tyhjä tila vastausta varten. Avointen kysymysten yhtenä etuna on, että vastaajat saavat ilmaista itseään omin sanoin vapaamuotoisesti, mikä voi auttaa saamaan vastaajien todelliset mielipiteet esiin, jolloin tutkija voi saada tarkempia ja perusteellisempia vastauksia (Hirsjärvi ym., 2009, s. 201; Valli, 2015, Luku 4). Tässä tutkielmassa avoimia kysymyksiä esiintyi enimmäkseen niissä tilanteissa, kun haluttiin antaa vastaajalle mahdollisuus antaa tarkentavia kommentteja aineistojen käyttöön tai tutkimuksen aiheeseen yleisesti liittyen.

Monivalintakysymyksissä on esillä kysymyksen lisäksi valmiit vastausvaihtoehdot, joista vastaaja valitsee yhden tai useamman vaihtoehdon annetun ohjeen mukaisesti. Monivalintakysymyksissä voi olla vastausvaihtoehtojen joukossa myös avoin vaihtoehto, johon vastaaja voi kertoa vastauksensa, joka ei sovi mihinkään valmiista vaihtoehdoista. Valli (2015, Luku 4) toteaaakin, että on tärkeää, että vastaajalle löytyy aina sopiva vastausvaihtoehto. Tästä syystä ”Muu, mikä?” -tyyppinen vastausvaihtoehto on usein tärkeä lisätä vastausvaihtoehtojen joukkoon. Monivalintakysymykset olivat tässä tutkielmassa yleisin kysymystyyppi, ja näitä kysymyksiä käytettiin esimerkiksi vastaajien taustatietojen selvittämiseen ja kartoittamaan elektronisten aineistojen käyttöön vaikuttavia syitä.

Asteikkoihin perustuvissa kysymyksissä on esillä väittämiä, joihin kuhunkin liittyen vastaaja valitsee jokaisen kohdalla vaihtoehdoista sen, joka hänen mielestään kuvaa parhaiten esitettyä väittämää. Asteikossa on usein monta porrasta vaihtoehtojen muodostaessa laskevan tai nousevan asteikon. (Hirsjärvi ym., 2009, s. 200.) Tämän tutkielman kyselyssä asteikkoihin perustuvat kysymykset käsittelivät eri elektronisten aineistojen käyttöasteita ja käyttötarkoituksia.

4.3.2 Tutkimuksen otos

Tilastollisessa tutkimuksessa tutkimus voidaan toteuttaa kokonaistutkimuksena tai otantatutkimuksena. Kokonaistutkimuksessa tutkitaan jokainen perusjoukon jäsen, kun taas otantatutkimuksessa valitaan perusjoukosta otos, joka edustaa koko perusjoukkoa. Otantatutkimukseen päädytään esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, joissa perusjoukko on liian suuri kokonaistutkimuksen toteuttamiseen tai sen toteuttaminen olisi liian kallis, hidas tai

monimutkainen prosessi. Jotta otantatutkimuksen tulokset olisivat luotettavia, otoksen tulee olla edustava. Edustavassa otoksessa esiintyvät samat ominaisuudet ja samassa suhteessa kuin koko perusjoukossa, eli otoksen on tutkittavien ominaisuuksien suhteen oltava mahdollisimman samanlainen kuin perusjoukon. Otoksesta saadut tulokset pyritään usein yleistämään koskemaan koko perusjoukkoa, jolloin on tärkeää, että otos edustaa koko perusjoukkoa. Otos ei kuitenkaan voi koskaan täysin tarkasti kuvata perusjoukkoa, vaan otoksesta saatavat tulokset pätevät perusjoukkoon vain tietyllä todennäköisyydellä. (Heikkilä, 2017, s. 31–32.)

Edustava otos valitaan jollakin sopivalla otantamenetelmällä, joka useimmiten perustuu satunnaisuuteen. Sattumanvaraisuuden avulla pyritään välttämään esimerkiksi systemaattisia otantavirheitä. Käytännössä täyteen sattumaan perustuvia otantamenetelmiäkään ei pystytä aina käyttämään, jolloin vastaajat joudutaan valitsemaan osittain harkinnanvaraisesti tai valikoivasti. Tällöin kyse on otoksen sijaan näytteestä. Näyte ei ole edustava otos, ja luotettavien tai tarkkojen tilastollisten yleistysten tekeminen koskien koko perusjoukkoa ei tällaisissa tapauksissa ole mahdollista. (Heikkilä, 2017, s. 32, 34.)

Tämä tutkielma on toteutettu otantatutkimuksena. Kokonaistutkimus olisi vaatinut, että tutkielman kysely olisi lähetetty jokaiselle PIKI-kirjaston asiakkaalle vastattavaksi, mikä olisi ollut käytännössä mahdotonta tai vähintään kuluttanut kohtuuttoman suuren määrän resursseja. Tutkimuksen tutkimusaineiston keruutapa sai myös aikaan sen, että tutkimusaineistosta muodostui ennemminkin itsevalikoitunut näyte, eikä varsinaisesti edustava otos, jolloin tulosten luotettava yleistäminen ei liene mahdollista. Tutkimusaineiston keruuta on käsitelty luvussa 4.4, ja tutkielman tulosten yleistettävyyttä on pohdittu tarkemmin tutkimuksen rajoitteita käsittelevässä luvussa 6.3.1.

4.4 Tutkimusaineiston keruu

Tässä luvussa esitellään tutkimusaineiston keruussa tehtyjä toimenpiteitä. Luvussa 4.4.1 kerrotaan kyselytutkimuksen suunnitteluprosessin vaiheista ja luvussa 4.4.2 itse kyselylomakkeen laatimisesta ja kyselyn toteuttamisesta.

Tutkielman hallitseva tutkimusaineisto kerättiin kyselytutkimuksen avulla. Kysely toteutettiin sekä sähköisessä muodossa verkossa että paperisessa muodossa paikan päällä kirjastoissa. Kyselyn toteuttamisen tällaisena hybridimuotona katsottiin olevan tutkimuksen

kannalta hedelmällistä, sillä sen odotettiin parantavan mahdollisuuksia saada vastauksia sellaisilta asiakkailta, jotka eivät välttämättä ole kokeneita tietotekniikan ja mahdollisesti myös elektronisten aineistojen käyttämisessä sekä asiakkailta, jotka mahdollisesti käyttävät niitä enemmän.

Sähköisen kyselyn sisällyttämisellä tutkimukseen oli myös se etu, että PIKI-asiakkaat eri puolilta Pirkanmaata pystyivät vastaamaan siihen helpommin, jolloin vastauksien saaminen eri puolilta kirjastokimppaa oli todennäköisempää. Tämä edesauttoi siinä, että useamman PIKI-kunnan asiakkaiden näkemykset tulivat esille, mikä oli tutkimusaineiston heterogeenisyyden ja monipuolisuuden kannalta hyväksi.

4.4.1 Kyselytutkimuksen suunnittelu

Kyselytutkimuksen suunnitteluprosessi aloitettiin syyskuussa 2022 tutkimuksen aiheen selkiytyttyä. Ensimmäisessä vaiheessa selvitettiin kyselyn toteuttamisen mahdollisuutta PIKI-kirjastokimppalta ja oltiin yhteydessä PIKI-kirjastojen välisestä toiminnasta vastaavaan Tampereen kaupunginkirjaston PIKI-koordinaattoriin, minkä jälkeen käytiin keskustelua aiheesta PIKI-koordinaattorin ja Tampereen kaupungin pääkirjaston kokoelmapäällikön kanssa. He antoivat suostumuksensa sekä paperisen että sähköisen kyselyn toteuttamiseen Tampereen kaupungin pääkirjasto Metsossa ja PIKI-verkkokirjastossa, minkä jälkeen pohdittiin näytteen laajentamiseksi muita alueen kirjastoja, jotka voisivat ottaa paperisen kyselyn vastattavaksi kirjastotiloihinsa. Kirjastojen valinnalle oli alun perin kolme kriteeriä: kirjaston tuli olla asiakasmäärältään riittävän suuri, kirjasto ei saanut sijaita liian lähellä muita valittuja kirjastoja tai olla liian kaukana omasta asuinpaikastani sekä kirjastolla tuli olla lukollinen palautuslaatikko lomakkeiden palauttamiseen. Kirjastojen riittävällä asiakasmäärällä tehtiin mahdolliseksi se, että kyselyyn kertyi tarpeeksi vastauksia asiakkailta. Toinen kriteeri eli kirjastojen sijainti oli keskeinen tekijä paitsi sen vuoksi, että kyselyyn saataisiin vastauksia eri puolilta Pirkanmaata, mutta myös logistisista syistä, sillä tutkielman tekijänä huolehdin kyselylomakkeiden viemisestä kirjastoihin sekä niiden hakemisesta kirjastoista pois. Kolmas kriteeri eli lukollinen palautuslaatikko oli tietoturvan kannalta käytännöllinen, vaikka kyselyssä ei kysytykään suoria tunnistetietoja mahdollista vastaajan sähköpostiosoitetta lukuun ottamatta.

Valintoja tehdessä kirjastojen määrä rajattiin työtaakan rajoittamiseksi ensin muutamaaan potentiaaliseen kirjastoon, minkä jälkeen lähestyttiin näitä kirjastoja. Tampereen kaupungin pääkirjasto Metso oli selvä valinta PIKI-alueen suurimman kaupungin kirjastojen päätoimipisteenä. Ylöjärven pääkirjasto Leija valittiin edustamaan Tampereen ulkopuolista suurehkoa PIKI-kirjastoa, jossa käy kyselyä varten riittävästi asiakkaita ja Hervannan kirjasto valikoitui mukaan pääasiassa sijaintinsa perusteella, mutta myös suuren asiakasmääränsä vuoksi. Näistä kolmesta kirjastosta muodostui asiakasmääriensä ja sijaintinsa perusteella hyvä ja työmäärältään helposti hallittavissa oleva kokonaisuus.

Kyselyn käynnistämispäivänä ilmeni, ettei kahdessa kolmesta kohdekirjastosta ollutkaan vastoin ennakkotietoja lukollista palautuslaatikkoa käytettävissä kyselyä varten, jolloin kysely piti toteuttaa näissä kirjastoissa ilman niitä. Molemmissa kirjastoissa lomakkeen täyttöpiste oli kuitenkin aivan asiakaspalvelutiskin ja palvelevan kirjastohenkilökunnan vieressä, jolloin väärinkäytön mahdollisuus jäi hyvin pieneksi.

4.4.2 Kyselylomakkeiden laatiminen ja kyselyn toteuttaminen

Kyselylomakkeiden laatiminen aloitettiin sähköisestä kyselylomakkeesta. Sähköinen kyselylomake laadittiin Google Forms -työkalulla, joka valikoitui käyttöön sen teknisen monipuolisuutensa ja helppokäyttöisyytensä vuoksi.

Kyselylomakkeiden tekoprosessin aikana konsultoitii PIKI-koordinaattorin ja Metson kokoelmapäällikön kautta muitakin PIKI-kirjastojen kirjastoammattilaisia, oman graduseminaariryhmäni osallistujia sekä graduohjaajaani, jotka antoivat palautetta ja kommentteja kyselylomakkeesta. Sähköisen kyselylomakkeen viimeisten versioiden valmistuttua tehtiin paperinen versio, minkä jälkeen lomakkeet kävivät vielä yhden palautekierroksen edellä mainituilla tahoilla. Tämän palautekierroksen mukaan tehtyjen muutosten myötä kyselylomakkeet olivat valmiit.

Paperinen versio kyselystä oli asiakkaiden vastattavissa Tampereen kaupungin pääkirjasto Metson, Hervannan kirjaston sekä Ylöjärven pääkirjasto Leijan tiloissa 2.1.2023 ja 23.1.2023 välisenä aikana. Metsossa lomakkeentäyttöpisteitä oli kaksi, ja ne sijaitsivat rakennuksen eri kerroksissa. Sähköinen kysely oli vastattavissa PIKI-verkkokirjaston uu-

tisosiosta löytyvän uutisen kautta samana ajanjaksona. Uutisessa esiteltiin kysely lyhyesti, ja se sisälsi linkin kyselyyn. Lisäksi PIKI-verkkokirjaston etusivulle tehtiin iso mainosbanneri, joka vei edellä mainittuun uutiseen.

Vastaajien houkuttelemiseksi kyselyyn sisällytettiin mahdollisuus voittaa kirjakauppa Adlibriksen tai e- ja e-äänikirjapalvelu Elisa Kirjan lahjakortti. Lahjakortti arvottiin kyselyn sulkemisen jälkeen kyselyyn sähköpostiosoitteensa jättäneiden kesken.

Kysely koostui kolmesta osiosta: taustatieto-osiosta, elektronisten aineistojen käyttöä, saatavuutta, mielipiteitä ja toiveita koskevasta osiosta sekä loppukysymys- ja palaute-osiosta. Taustatietoja kysyttiin vastausten tilastollista käsittelyä varten ja selvittämään PIKI-asiakkaiden taustamuuttujien kuten iän, sukupuolen, koulutusasteen sekä kodin ja kirjaston välisen etäisyyden, ja heidän elektronisten aineistojen käyttönsä välillä olevia mahdollisia yhteyksiä. Elektronisten aineistojen käyttöä, saatavuutta, mielipiteitä ja toiveita koskevan osion kysymyksissä selvitettiin esimerkiksi erilaisten e-aineistojen käyttästeisiin ja käyttötarkoituksiin liittyviä seikkoja sekä vastaajien mielipiteitä ja toiveita PIKI-kirjastojen elektronisiin aineistoihin liittyen. Loppukysymyksissä ja -palautteissa vastaajilla oli mahdollisuus kertoa yleisiä e-aineistoihin liittyviä ajatuksiaan, antaa PIKI-kirjastoille palautetta elektronisiin aineistoihin liittyen sekä syöttää sähköpostiosoitteensa, jos vastaaja halusi osallistua lahjakorttiarvontaan.

Kyselyn kaikki kysymykset tai kohdat eivät olleet juuri tämän tutkielman kannalta oleellisia, vaan muutama kohta oli lisätty kyselyyn ensisijaisesti PIKI-kirjastojen toiminnan kehittämistä varten. Tällaisista kohdista esimerkkejä ovat Ellibsin ja OverDriven aineistojen ensisijaista hakutapaa koskeva kysymys sekä PIKI-kirjastoille suunnattu palauteosio. Nämä kohdat eivät vieneet kyselylomakkeista paljon tilaa, ja oli loogista sisällyttää ne kyselyyn hyödyttämään PIKI-kirjastoja.

Tulosten vertailtavuuden vuoksi tämän tutkielman kysely pohjautui vahvasti Mattssonin (2007) pro gradu -tutkielman (ks. luku 3.3.1) kyselyyn ja sisälsi paljon samoja tai hieman muokattuja kysymyksiä. Esimerkiksi taustatietoja keräävät kysymykset mukailivat pitkälti Mattssonin tutkielmassa käsitellyn kyselyn taustatietokysymyksiä, mutta esimerkiksi sukupuolta ja koulutusastetta koskevia kysymyksiä päivitettiin nykyaikaisemmiksi. Elektronisia aineistoja koskeva kysymyspatteri säilyi myös samankaltaisena, mutta joita-

kin kysymyksiä muokattiin vastaamaan nykypäivää, jotkut vähemmän relevantiksi katsotut kysymykset poistettiin, ja joitakin olennaisia kysymyksiä tai kohtia lisättiin kyselyyn.

Tutkielman kyselylomakkeen sähköinen versio löytyy tämän tutkielman liitteistä (Liite A). Paperista kyselylomaketta ei lisätty liitteeksi, koska molemmat kyselylomakkeiden muodot sisältävät samat kysymykset ja väitteet, vaikka muotoilu kyselylomakkeiden välillä eroaakin hieman.

4.5 Tutkimusaineiston käsittely ja analysointi

Tässä luvussa kerrotaan, miten tutkielman tutkimusaineistoa käsiteltiin ja analysoitiin. Luku 4.5.1 kertoo lyhyesti, mitä kyselyvastauksille tehtiin ennen niiden varsinaista analysointia, luku 4.5.2 tarkastelee kyselyvastausten analysoinnin prosessia, ja luku 4.5.3 numeroimattomine alalukuineen käy läpi muuttujien välisten yhteyksien laskemisen tilastollisia menetelmiä.

4.5.1 Kyselyvastausten käsittely

Kyselyn sulkeuduttua kaikki tulleet vastauslomakkeet kerättiin kokoon ja numeroitiin juoksevasti. Lomakkeet, jotka oli jätetty kesken liian aikaisin tai joista jäi puuttumaan liikaa kyselyn kannalta oleellisia tietoja, otettiin pois aineistosta. Paperisen kyselyn vastaukset kirjoitettiin manuaalisesti sähköiseen muotoon, jotta niiden analysointi olisi helpompaa. Kaikki paperisen ja sähköisen kyselyversion vastaukset siirrettiin Microsoft Excel -taulukkolaskentaohjelmaan vastausten analysointia varten.

4.5.2 Kyselyvastausten analysointi

Kyselyvastauksia analysoitiin karkeasti jaettuna kahdella tasolla. Vastauksia analysoitiin kuvailevasti esimerkiksi laskemalla eri kysymysten ja kohtien vastausmääriä ja laatimalla tuloksista havainnollistavia kaavioita. Kuvailevan analyysin lisäksi kyselytuloksia analysoitiin myös tarkemmin tarkastelemalla kyselyssä esiintyneiden muuttujien välisiä yhteyksiä ja laskemalla esimerkiksi muuttujien välisiä korrelaatioita.

Tulosten kuvailevassa analyysissä kvantitatiivisen tason tulokset taulukoitiin Excelissä kysymyksittäin, niistä tehtiin kaavioita ja tulokset kirjoitettiin puhtaaksi Microsoft Word

-tekstinkäsittelyohjelmaan. Kyselyn sisältämät avovastaukset ja avoimet kommentit listattiin taulukoihin ja koodattiin kunkin kysymyksen tai kohdan kannalta olennaisiin luokkiin, minkä jälkeen tulokset siirrettiin koodeineen Exceliin vastausten taulukointia varten. Tämän jälkeen tulokset puhtaaksikirjoitettiin kvantitatiivisen tason vastausten tapaan Wordiin.

Muuttujien välisiä yhteyksiä aloitettiin laskemaan vasta, kun kuvailevan analyysin tulokset olivat valmiit, sillä muuttujien välisten yhteyksien laskemisessa hyödynnettiin kuvailevan analyysin tuloksia. Tulokset sijoitettiin SPSS-tilasto-ohjelmaan, jossa yhteyksien laskeminen oli tehokkaampaa kuin esimerkiksi Excelillä. Saaduista tuloksista tehtiin taulukoita, ja ne puhtaaksikirjoitettiin Wordiin. Muuttujien välisten yhteyksien laskemisesta ja raportoinnista on kerrottu tarkemmin seuraavassa alaluvussa 4.5.3.

4.5.3 Muuttujien välisten yhteyksien laskeminen ja raportointi

Suomalaisten yleisten kirjastojen elektronisten aineistojen käyttöön liittyvistä henkilöiden demografisista tekijöistä on tehty ainakin toistaiseksi vain vähän tieteellistä tutkimusta tai tehty tutkimus on jo aihepiiriin nähden iäkästä. Tässä tutkielmassa onkin pyritty kartoittamaan, onko joillakin demografisilla muuttujilla, kuten ikäluokalla, sukupuolella tai koulutustasolla yhteyttä erilaisten elektronisten aineistojen käyttöön. Täten kyselyaineistossa esiintyvien taustamuuttujien yhteyksiä erilaisten elektronisten aineistojen käyttöön PIKissä ja sen ulkopuolella on testattu erilaisilla tilastollisilla testeillä ja menetelmillä.

Koska aiempi e-aineistoihin ja demografisiin tekijöihin liittyvä tutkimus on melko vähäistä, ja vaikka tiettyjen tekijöiden välisiä yhteyksiä, kuten koulutustason ja e-aineistojen käytön yhteyttä olisikin tutkittu, kaikkien muuttujien välille ei ollut mielekäästä tehdä ennalta suoraa yksisuuntaista hypoteesia. Esimerkiksi kuvitteellinen hypoteesi ”Yrittäjät käyttävät useammin PIKIn e-äänikirjoja kuin muut henkilöryhmät” ei perustuisi mihinkään aikaisempaan tutkimukseen. Tutkielman tilastollisissa testeissä onkin lähdetty siitä olettamuksesta, että ryhmien välillä ei ole eroja tai muuttujien välillä ei ole korrelaatiota, eli muuttujien välille on laadittu nollahypoteeseja. Nollahypoteesi (null hypothesis) tarkoittaa esimerkiksi ”konservatiivista ja mitätöivää käsitystä, mielipidettä tai väitettä, josta ollaan valmiita luopumaan”, ja se voi olla väite, jonka mukaan kahden muuttujan välillä

ei ole yhteyttä (Metsämuuronen, 2003, s. 363–364). Edeltävään kuvitteelliseen hypoteesiin verraten vastaava nollahypoteesi olisi siis: ”Yrittäjien ja muiden henkilöryhmien välillä ei ole eroa PIKIn e-äänikirjojen käyttötiheydessä.”

Nollahypoteesin ohella muuttujien välille on laadittu vastahypoteeseja (alternative hypothesis), jotka vastoin nollahypoteesia väittävät, että muuttujien välillä on yhteyttä tai korrelaatiota. Vastahypoteesin tarkoituksena on siis kumota sitä vastaava nollahypoteesi. Vastahypoteesi voi olla yksi- tai kaksisuuntainen. Yksisuuntainen vastahypoteesi väittää, että muuttujien välillä on eroja johonkin tiettyyn suuntaan, kun taas kaksisuuntainen vastahypoteesi väittää, että muuttujien välillä on eroja ylipäätään. Yksisuuntainen hypoteesi vaatiikin juuri yleistä ilmiön tuntemusta tai aiemman tutkimuksen olemassaoloa. (Metsämuuronen, 2003, s. 364–366.) Tässä tutkielmassa vastahypoteesit ovat kaksisuuntaisia, koska aiemman tutkimuksen mukaan ei voi aina olla varma ennalta, miten tarkasteltavat ryhmät eroavat toisistaan, vaikka joidenkin muuttujien kohdalla valistuneita arvauksia voisikin tehdä. Tutkielman tilastollisten testien hypoteeseista kerrotaan lisää tulosluvun alaluvussa 5.7.

Muuttujien asteikot ja käytetyt testit

Suurin osa aineiston muuttujista, kuten erilaisten elektronisten aineistojen käytön tiheysasteet sekä ikäluokat, olivat järjestys- eli ordinaaliasteikollisia muuttujia. Näiden muuttujien välisten yhteyksien laskemiseen käytettiin Spearmanin järjestyskorrelaatiotestiä, joka on järjestysasteikollisten muuttujien välisten korrelaatioiden laskemiseen sopiva menetelmä (Metsämuuronen, 2003, s. 301). Samaa menetelmää käytettiin myös laskettaessa aineiston ainoan suhdeasteikollisen muuttujan (etäisyys kirjastoon kotoa) yhteyttä elektronisten aineistojen käyttöön, sillä se sopii myös määrällisen ja järjestysasteikollisten muuttujien välisten korrelaatioiden laskemiseen (Khamis, 2008). Järjestysasteikollisten muuttujien ja yhden suhdeasteikollisen muuttujan lisäksi aineistossa oli useita laatuero- eli nominaaliasteikollisia muuttujia, joista osa oli dikotomisissa, eli niissä oli tasan kaksi valittavaa vaihtoehtoa, ja osassa oli useampi valittava kategoria tai ryhmä. Näille muuttujille ei voida laskea korrelaatioita, mutta muuttujien sisällä olevien ryhmien, kuten eri sukupuolten, välisiä eroja elektronisten aineistojen käytössä voidaan tutkia muilla testeillä. Näissä tapauksissa ryhmien yhteyksien ja niiden välisten vertailujen tarkastelussa on käytetty Kruskal-Wallisin testiä.

Kruskal-Wallis testin on useamman kuin kahden riippumattoman ryhmän vertailussa käytettävä ei-parametrinen menetelmä, joka on johdettu kahden riippumattoman ryhmän vertailussa käytettävästä Wilcoxon-Mann-Whitneyn testistä. Kruskal-Wallis testin soveltuu käytettäväksi silloin, kun mitattavan muuttujan arvot ovat esimerkiksi ordinaalisuoritteita ja ne voidaan laittaa johonkin järjestykseen. Kruskal-Wallis testin kertoo, kuinka tilastollisesti merkitsevästi jotkin testatuista ryhmistä eroavat toisistaan, mutta ei selvennä mitkä ryhmät ovat kyseessä. (Dai, 2017.) Tilastollisesti merkitsevien erojen löytämisessä voidaan kuitenkin tehdä ryhmien välisiä Dunnin post hoc -testejä, joiden avulla saadaan selville mitkä ryhmät eroavat toisistaan ja kuinka merkitsevästi. Nämä post hoc -testit on toteutettu SPSS-tilasto-ohjelmassa samalla Kruskal-Wallis testien kanssa.

Arvojen tulkinta

Korrelaatiotesteissä, kuten Spearmanin järjestyskorrelaatiotestissä, muuttujien välisen korrelaation voimakkuutta mitataan korrelaatiokerroimella, jonka arvot voivat vaihdella arvojen -1 ja 1 välillä. Positiivinen korrelaatio merkitsee sitä, että ensimmäisen muuttujan arvojen ollessa korkeita, myös toisen muuttujan arvot ovat korkeita ja korrelaatiokerroin asettuu lähelle arvoa 1. Negatiivisessa korrelaatioissa ensimmäisen muuttujan arvojen ollessa korkeita, toisen muuttujan arvot ovat matalia ja korrelaatiokerroin asettuu lähelle arvoa -1. Jos kaksi muuttujaa ei korreloi keskenään, eikä muuttujien välillä ole voimakasta yhteyttä, korrelaatiokerroin asettuu lähelle nollaa. Korrelaatio voi tosin esiintyä myös niin sanottuna käyräviivaisena korrelaationa, mikä ei näy korkeana korrelaatiokerroimena, vaan kerroin asettuu lähelle nollaa. Kerrointa tulkittaessa on myös hyvä tiedostaa, miten muuttujat on koodattu, sillä tällä on merkitystä siinä, onko korrelaatiokerroin positiivinen vai negatiivinen. (Metsämuuronen, 2003, s. 305, 307, 310.)

Korrelaatiokerroimia tulkitaan eri tieteenhaaroilla eri tavoin. Esimerkiksi ihmistieteissä suuremmat kuin 0.8:n korrelaatiokerroimet ovat harvinaisia ja tällaisissa tapauksissa korrelaatiota voidaan kuvailla erittäin korkeaksi. Edelleen 0.6:n ja 0.8:n välinen korrelaatio on tulkittu korkeaksi sekä 0.4:n ja 0.6:n välinen korrelaatio melko korkeaksi tai kohtuulliseksi. (Metsämuuronen, 2003, s. 305.) Samankaltaisesti korrelaatiokerroimia tulkitaan psykologian alalla, jossa sanallisesti tulkittuna 0 on nollakorrelaatio, 0.1–0.3 heikko korrelaatio, 0.3–0.6 kohtuullinen korrelaatio, 0.6–0.9 vahva korrelaatio ja 1 täydellinen kor-

relaatio (Dancey & Reidy, 2020, s. 183). Tutkielman vahvan ihmiselementin vuoksi tämän tutkielman korrelaatiokerrointen tulkinnessa on käytetty vastaavanlaisia sanallisia tulkintoja.

Tulosten tulkinnessa myös p-arvo on tärkeä luku. P-arvolla mitataan korrelaation tai muun yhteyden jo edelläkin mainittua tilastollista merkitsevyyttä. Tilastollinen merkitsevyys kertoo, millä todennäköisyydellä testatut tiedot voidaan yleistää otoksesta koskemaan perusjoukkoa (Valli, 2015, Luku 8). Metsämuurosen (2003, s. 354) mukaan p-arvo voidaan tulkita kolmella tavalla. Ensimmäisessä sen suuruus tarkoittaa esitetyn havainnon todennäköisyyttä, mutta se myös kertoo nollahypoteesin hylkäämisen merkitsevyydestä sekä nollahypoteesin virheellisen hylkäämisen riskitasoa. P-arvo siis mittaa, millä todennäköisyydellä nollahypoteesin mukainen havainto tai tapahtuma tapahtuisi sattuman vuoksi, eikä tulos olisi yleistettävissä perusjoukkoon. Esimerkiksi p-arvon ollessa 0.05, nollahypoteesin virheellisen hylkäämisen, eli sen että nollahypoteesi pitäisikin paikkansa, todennäköisyys on 5 %.

Yleisesti tuloksia raportoidaan kolmella kiinteällä merkitsevyydestasolla: $p < 0.001$, $p < 0.01$ ja $p < 0.05$. Sanallisesti näitä tasoja kuvataan tilastollisesti erittäin merkitseväksi, tilastollisesti merkitseväksi sekä tilastollisesti melkein merkitseväksi. Jo edellä mainittua $p < 0.05$ eli viiden prosentin riskitasoa kuvaavaa (tilastollisesti melkein merkitsevää) tulosta pidetään ihmistieteissä riittävän matalana riskinä sille, että nollahypoteesi hylättäisiin virheellisesti. P-arvoa voi tulkita myös vähemmän kiinteästi ja antaa lukijalle valtuudet päätellä millainen riskitaso on riittävä ja tulkita millä riskitasolla tulos on luotettava. (Metsämuuronen, 2003, s. 368–370.) Tässä tutkielmassa on käytetty yleisesti käytettyä p-arvoa $p < 0.05$, mutta jos arvo on ylittänyt tuon kiinteän rajan niin, että se on kuitenkin lähellä sitä, tuloksia on saatettu silti selittää sanallisesti.

Korrelaatioita ja riippuvuuksia laskiessa ja niiden tilastollista merkitsevyyttä tulkittaessa on hyvä tiedostaa, että lasketujen muuttujaparien välisten yhteyksien määrän suuruus vaikuttaa siihen, miten p-arvojen esittämät todennäköisyydet isossa kuvassa pitävät paikkansa. Jos yhden lasketun korrelaation p-arvo on $p = 0.05$ ja riskitaso nollahypoteesin virheelliselle hylkäämiselle täten 5 %, todennäköisyyksien mukaan viidestä tuhannesta lasketusta korrelaatiosta 250 kappaletta nollahypoteesi hylättäisiin virheellisesti pelkäs-

tään sattuman vuoksi (olettaen, että kaikissa viidessä tuhannessa tapauksessa nollahypoteesi pitää paikkansa), ja niitä olisi mahdollista pitää merkitsevänä tuloksena, vaikkeivat ne sitä oikeasti olisikaan. (Rothman, 1990.) Ongelman ratkaisemiseksi p-arvoja on mahdollista korjata monivertailukorjausmenetelmillä, kuten Bonferroni- tai Benjamini-Hochberg-korjauksilla, joissa p-arvot on suhteutettu eri laskukaavojen avulla laskettujen korrelaatioiden tai vertailujen määrään. Tässä tutkielmassa on käytetty korrelaatiokertoimien monivertailukorjauksissa Benjamini-Hochbergin korjausta, joka toteutettiin Microsoft Excel -ohjelmassa kertoimien laskemisen jälkeen sekä Kruskal-Wallis testien jälkeisten Dunnin post hoc -testien korjauksissa sisäänrakennettua Bonferroni-korjausta.

Tärkeää on tiedostaa, että vahvakaan muuttujien välinen korrelaatio tai yhteys ei välttämättä kerro koko totuutta muuttujien välisestä suorasta riippuvuudesta tai syy ja seuraus-suhteesta vaan taustalla voi olla esimerkiksi kolmas tekijä, joka vaikuttaa molempiin muuttujiin (Metsämuuronen, 2003, s. 345–347).

5 TULOKSET

Tässä luvussa kerrotaan kyselyn tuloksista. Luku 5.1 kertoo kyselyn vastausmääristä, luku 5.2 alalukuineen käsittelee kyselyyn vastanneiden taustatietoja, ja luvussa 5.3 kerrotaan kyselyyn vastanneiden erilaisten aineistojen käytöstä, kuten e-aineistojen käyttöasteista ja -tarkoituksista. Luku 5.4 käsittelee vastanneiden suhtautumista elektronisiin aineistoihin esimerkiksi e-aineistojen käytön etujen ja ongelmien kautta, ja luvussa 5.5 esitetään tulokset vastanneiden keskeisimmistä PIKIn e-aineistojen tietokanavista sekä koulutuksen ja neuvonnan tarpeista. Luvussa 5.6 tarkastellaan avokysymysten avulla kerättyjä vastanneiden yleisiä näkemyksiä elektronisista aineistoista, ja tulosluvun päättää luku 5.7, jossa käydään läpi taustamuuttujien ja aineistojen käytön välisiä yhteyksiä.

Tulosluku sisältää paljon kaavioita, joilla on pyritty havainnollistamaan esitettyjä tuloksia. Kaavioiden lisäksi tuloksista on laadittu myös taulukoita, joissa tulokset on esitetty tarkkoina prosenttilukuina. Muutama taulukoista on esillä tässä luvussa, ja kaikki tutkielman taulukot löytyvät tutkielman lopusta liitteinä (Liite B).

5.1 Kyselyn vastaukset

Tutkielman kyselyyn vastauksensa jätti lopulta yhteensä 234 vastaajaa. Sähköiseen Google Forms -kyselyyn kertyi 179 vastausta ja paperiseen kyselyyn 55 vastausta. Näistä 55:stä paperisen kyselyn vastauksesta kaksi oli jätetty kesken ensimmäisen sivun jälkeen niin, että niistä jäi puuttumaan tutkimuksen kannalta liikaa oleellisia tietoja, jolloin ne jouduttiin ottamaan tutkimusaineistosta pois. Lisäksi yksi paperisen kyselyn vastaus päätyi vahingossa ennen analysointivaihetta vastaajien sähköpostiosoitteita sisältäviä lomakesivuja hävittäessä turvaroskikseen. Tällöin kyselytutkimuksen lopulliseksi näytteeksi muodostui 231 vastausta (179 sähköistä vastausta + 52 paperista vastausta).

Osa vastaajista ei vastannut kaikkiin kyselyn kysymyksiin tai kohtiin, jolloin kysymyskohtainen vastaajamäärä vaihtelee. Joissakin kysymyksissä tai kohdissa niin sanotut tyhjäät vastaukset on otettu mukaan näytteeseen, jos kysymyksen luonne on sellainen, että vastaamatta jättäminen voi merkitä esimerkiksi aineiston käyttämättömyyttä (ks. esimer-

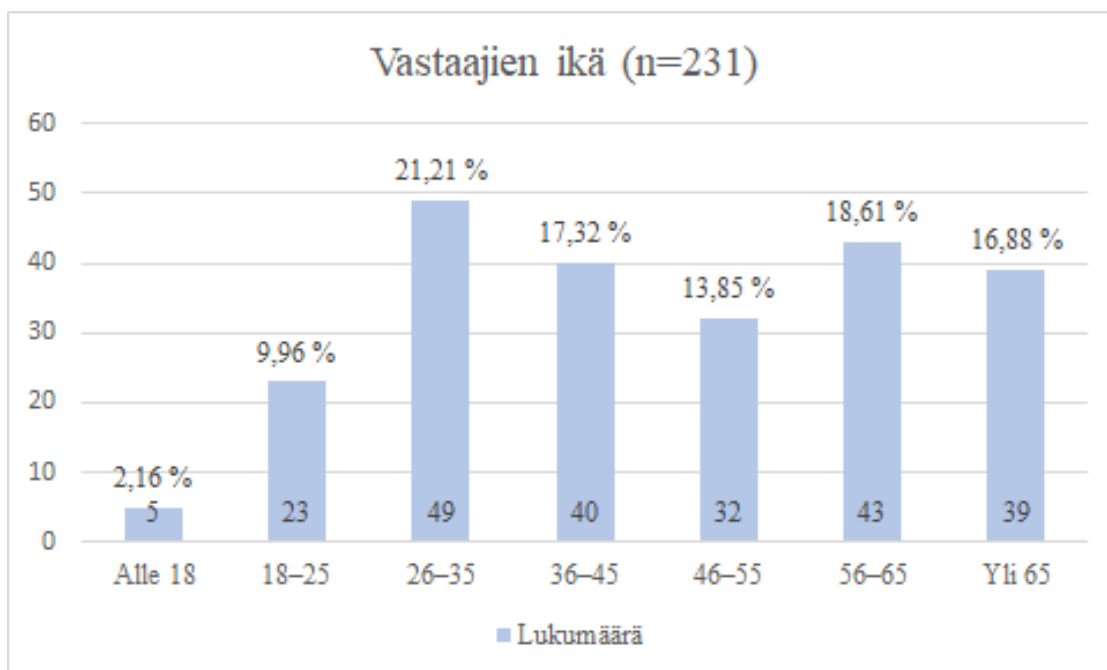
kiksi luku 5.3.2), aineistotoiveiden puuttumista (5.4.1) tai ongelmien tai hyötyjen puuttumista (5.4.2 ja 5.4.3). Tällaisissa tapauksissa tyhjien vastausten lukumäärät on kuitenkin ilmoitettu erikseen.

5.2 Kyselyyn vastanneiden taustatiedot

Tässä alaluvussa tarkastellaan kyselyyn vastanneiden taustatietoja. Kysyttyjä taustatietoja olivat ikä (luku 5.2.1), sukupuoli (5.2.2), koulutustaso (5.2.3), henkilöryhmä (5.2.4), eniten käytetty PIKI-kirjasto (5.2.5) sekä etäisyys kotoa eniten käytettyyn PIKI-kirjastoon (5.2.6).

5.2.1 Vastaajien ikä

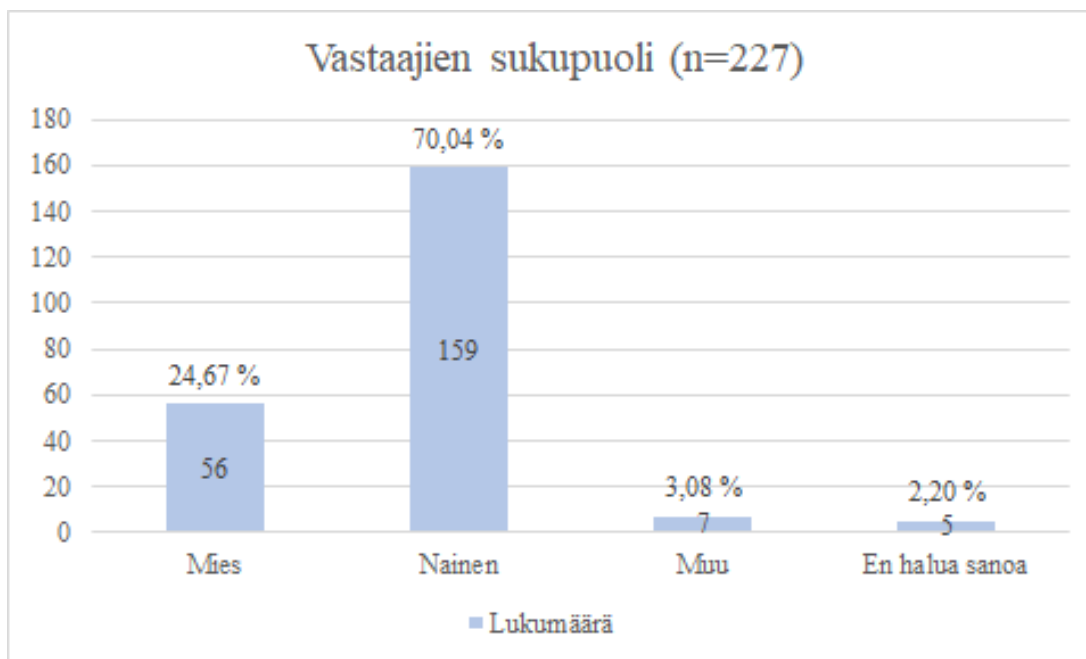
Kaikki kyselyyn vastanneet kertoivat ikäluokkansa. Kuten kaaviosta 1 ilmenee, lukuun ottamatta alle 18-vuotiaita vastaajamäärät jakautuivat melko tasaisesti kyselyssä asetettujen ikäluokkien välillä. Alle 18-vuotiaita vastaajia oli vähiten (2 %) ja 18–25-vuotiaita vastaajia seuraavaksi vähiten (10 %). Vastaajien edustetuin ikäluokka oli 26–35-vuotiaat (21 %). 36–45-vuotiaita vastaajia oli reilut 17 % ja 46–55-vuotiaita noin 14 %. Vastaajista 56–65-vuotiaita oli yli 18,5 % ja yli 65-vuotiaita lähes 17 %.

Kaavio 1. Kyselyyn vastanneiden ikä

5.2.2 Vastaajien sukupuoli

Kuten kaaviosta 2 voidaan todeta, valtaosa kyselyyn vastanneista oli naisia (70 %). Miehiä oli noin neljännes (25 %). 3 % vastasi vaihtoehdon “Muu” ja 2 % vastaajista ei halunnut kertoa tai määrittellä kyselyssä sukupuoltaan. Neljä paperiseen kyselyyn vastannutta jätti vastaamatta kysymykseen. Tämä johtui todennäköisesti siitä, etteivät vastanneet huomanneet kysymystä paperilomakkeessa olleen pienen suunnitteluvirheen vuoksi.

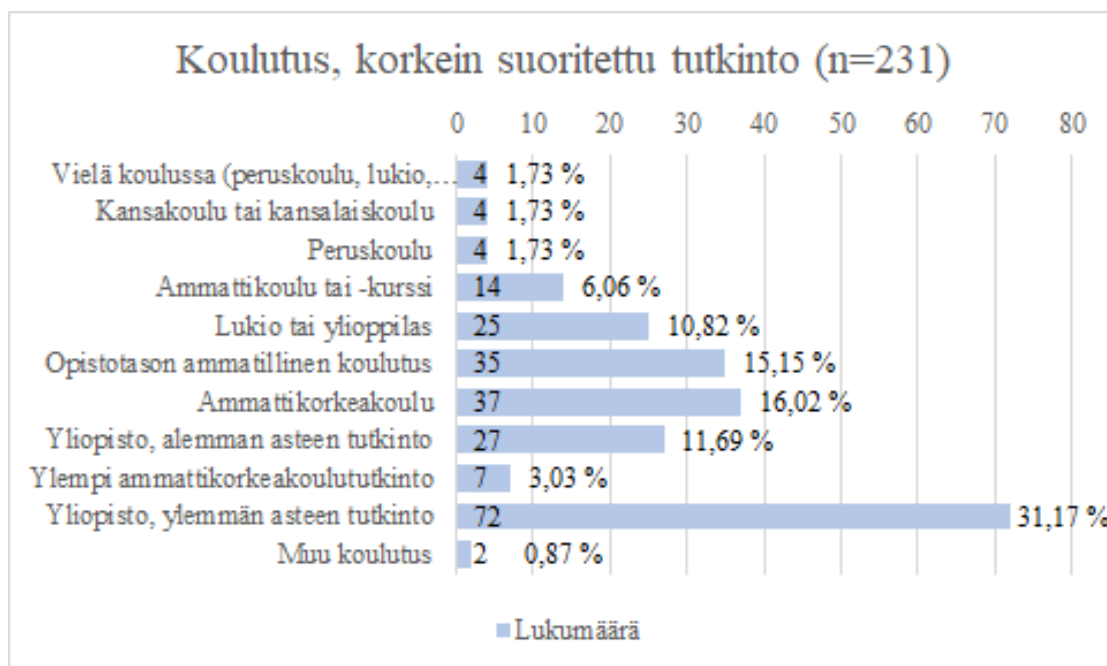
Kaavio 2. Kyselyyn vastanneiden sukupuoli

5.2.3 Vastaajien koulutustaso

Kyselyn kolmannessa kysymyksessä kysyttiin vastaajien korkeinta suoritettua tutkintoa. Kaavion 3 mukaisesti kyselyn vastaamishetkellä vielä koulussa (peruskoulu tai toisen asteen oppilaitos) oli vastaajista vajaat 2 %, ja korkeintaan kansakoulun/kansalaiskoulun tai peruskoulun suorittaneita oli molempia myös sama prosenttiosuus. Ammattikoulun tai -kurssin suorittaneita oli vastaajista 6 %, lukion käyneitä tai ylioppilastutkinnon suorittaneita lähes 11 % ja opistotason ammatillisen koulutuksen suorittaneita noin 15 %. Ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneita vastaajista oli 16 % ja ylemmän AMK-tutkinnon suorittaneita 3 %. Yliopistotutkinnoista alemman asteen oli suorittanut lähes 12 % ja ylemmän asteen peräti 31 % vastaajista, mikä oli selvästi eniten kaikista kysymyksessä

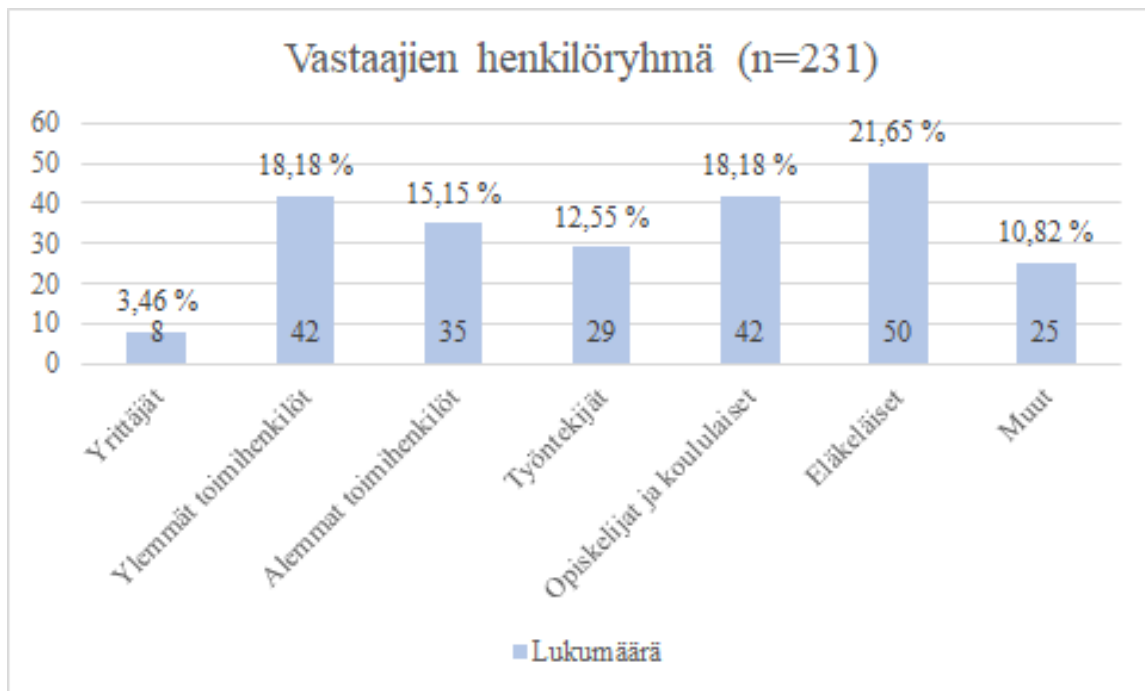
listatuista koulutusasteista. Muu koulutus -vaihtoehdon valitsi alle prosentti kyselyyn vastanneista.

Kaavio 3. Kyselyyn vastanneiden koulutus, korkein suoritettu tutkinto

5.2.4 Vastaajien henkilöryhmä

Neljännessä kysymyksessä tiedusteltiin sitä, mihin henkilöryhmään vastaajat tunsivat lähinnä kuuluvansa. Kaavio 4 havainnollistaa, että vastaajat jakautuivat melko tasaisesti kyselyssä valmiiksi esitettyihin henkilöryhmiin, lukuun ottamatta yrittäjiä, joita oli vain noin 3,5 % vastaajista. Ylempiä (esimerkiksi johto-, suunnittelu-, tutkimus- tai opetustehävissä työskenteleviä) toimihenkilöitä oli vastaajista noin 18 %. Alempia (esimerkiksi työjohtotehtävissä toimivia tai toimistotyötä tekeviä) toimihenkilöitä oli hieman vähemmän, noin 15 % vastanneista. Työntekijöihin, kuten teollisuus-, maatalous-, jakelu- tai palvelutyöntekijöihin kuuluneita vastaajia oli noin 12,5 %. Opiskelijat ja koululaiset olivat myös hyvin edustettuina (noin 18 %). Eläkeläiset oli kyselyn suurin henkilöryhmä yli 21,5 %:n osuudella. Muihin kuin edellä mainittuihin henkilöryhmiin kuului vajaat 11 % vastanneista.

Kaavio 4. Kyselyyn vastanneiden henkilöryhmä

5.2.5 Vastaajien eniten käyttämät PIKI-kirjastot

Taustatiedoissa tiedusteltiin myös asiakkaan eniten käyttämää PIKI-kirjastoa selvittämään, missä kaikkialla ja millaisella laajuudella kyselyyn vastanneet käyttävät PIKI-kirjastoja. Taulukosta 1 voidaan todeta, että kyselyyn vastanneet käyttivät selvästi eniten Tampereen kirjastoja (156 mainintaa). Tämä oli ennalta odotettavissa siksi, että Tampere on asukasluvultaan Pirkanmaan suurin kunta, ja sen kirjastoissa kävi esimerkiksi vuonna 2022 PIKI-kirjastojen kuntien kirjastoista eniten lainaajia (Suomen yleisten kirjastojen tilastot, 2023). Toinen huomionarvoinen asiaan vaikuttava syy oli, että tutkielman papperikysely oli vastattavissa Tampereen kaupungin kahdessa suuressa kirjastossa.

Ylöjärven kirjastot saivat niukasti enemmän mainintoja (11) kuin niitä seuraavat Nokia ja Kangasala (10). Pirkkalan ja Valkeakosken kirjastot mainittiin eniten käytetyiksi kirjastoiksi kumpikin kuudesti ja Akaan kirjastot viisi kertaa. Muilla PIKI-kirjastoilla mainintoja oli kullakin alle viisi, vaihdellen nollan ja kolmen maininnan välillä, mutta yhteensä ne mainittiin 18 kertaa. Kaikista 231 vastaajasta 11 luki tai ymmärsi kysymyksen väärin, jätti kokonaan vastaamatta kysymykseen tai vastasi käyttävänsä PIKI-kirjastoja

vain verkon kautta. Pari vastaajaa myös mainitsi kaksi eniten käyttämäänsä PIKI-kirjastoa, jolloin molemmat mainitut kirjastot otettiin mukaan koosteeseen.

Vastaukset on esitetty kaupunki- ja kuntatasolla johtuen vastausten paikoittaisesta epämääräisyydestä. Esimerkiksi vastaus “Tampere” voi tarkoittaa mitä tahansa Tampereen kaupunginkirjaston kirjastoa pääkirjasto Metsosta useisiin lähikirjastoihin tai vaikkapa Tampereen kirjastoautoihin. Osassa vastauksia oli myös tarkempi, jäljitettävissä oleva tieto tarkoitettusta kirjastosta (esimerkiksi “Metso”, “Hervanta”, “Tampereen pääkirjasto Metso”), mutta selkeyden vuoksi kirjastot on jaoteltu tässä yhteydessä vain kaupungin tai kunnan mukaan.

Taulukko 1. Kyselyyn vastanneiden eniten käyttämät PIKI-kirjastot kaupunki- ja kuntatasolla (n=231)

Kaupunki tai kunta	Mainintojen määrä
Tampere	156
Ylöjärvi	11
Nokia	10
Kangasala	10
Pirkkala	6
Valkeakoski	6
Akaa	5
Muut PIKI-kirjastot	yhteensä 18
Tyhjä tai muu vastaus	11

5.2.6 Vastaajien fyysinen etäisyys kirjastoon

Taustatieto-osion viimeisessä kysymyksessä selvitettiin vastaajan fyysistä etäisyyttä tämän kotoa hänen eniten käyttämäänsä PIKI-kirjastoon. Kysymyksen tarkoituksena oli

mahdollisesti selvittää, onko asiakkaiden ja kirjaston välisellä etäisyydellä yhteyttä asiakkaiden elektronisten aineistojen käyttöön. Vastaajaa oli pyydetty antamaan arvio hänen kotinsa ja hänen eniten käyttämänsä PIKI-kirjaston välisestä välimatkasta kilometreinä. 231 vastaajasta 226 kertoi etäisyytensä eniten käyttämäänsä kirjastoon. Annetut etäisyydet vaihtelivat aivan kodin vierestä 100 metrillä kokonaan toiseen maahan 1700 kilometrin päähän, jolloin etäisyyksien vaihteluväli on 0,1–1700 kilometriä. Etäisyyksien mediaaniksi eli kaikkien havaintojen keskikohdaksi muodostui 1,85 kilometriä ja moodiksi eli havaintojen yleisimmäksi annetuksi arvoksi 1 kilometri. Etäisyyksien aritmeettinen keskiarvo oli noin 12,7 kilometriä. Muutaman vastaajan kertoman poikkeuksellisen pitkän kirjaston ja kodin välisen välimatkan takia keskiarvo ei tässä yhteydessä välttämättä kuvasta keskimääräisen PIKI-käyttäjän matkaa lähikirjastoonsa kovin tarkasti, vaan mediaani ja moodi kuvastavat sitä paremmin.

Osa vastaajista antoi etäisyyden kahden kilometrin tarkkuudella (esimerkiksi 1–2 km). Näissä tapauksissa tulosten käsittelyssä etäisyydeksi valikoitiin kahden annetun etäisyyden keskiarvo. Parissa tapauksessa vastaaja on maininnut kaksi eniten käyttämäänsä kirjastoa ja etäisyydet niihin, missä tapauksissa etäisyyden tarkasteluun valittiin vain ensimmäisenä mainittu etäisyys.

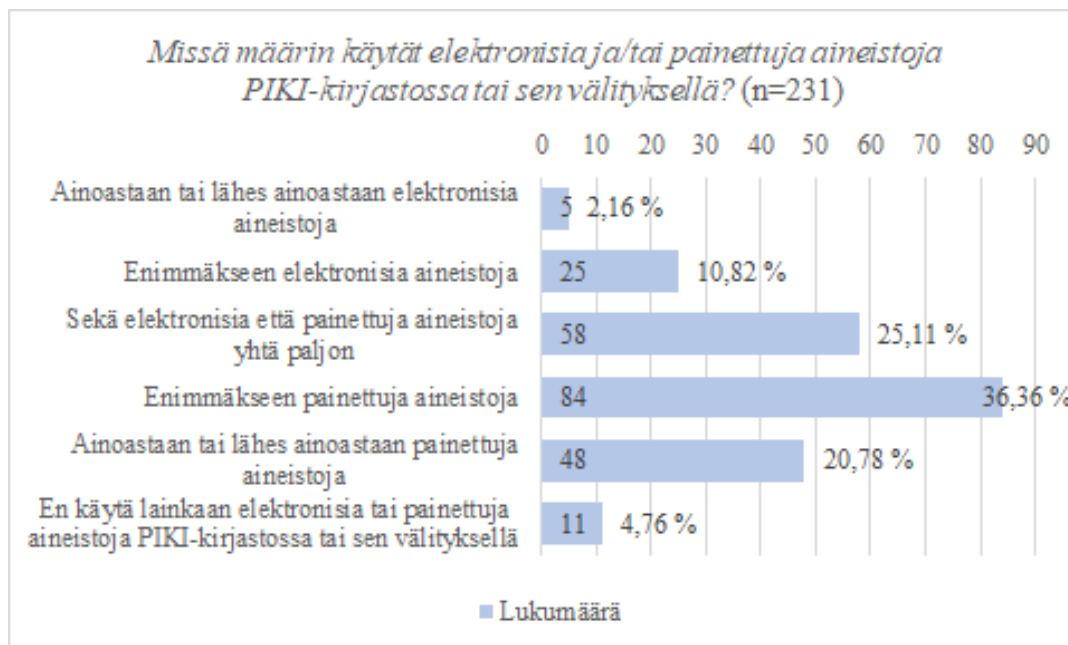
5.3 Kyselyyn vastanneiden elektronisten aineistojen käyttö

Tässä luvussa käsitellään kyselyyn vastanneiden elektronisten aineistojen käyttöä koskevia tuloksia. Luku koostuu PIKI-kirjastojen painettujen ja elektronisten käytön välistä suhdetta (5.3.1), erilaisten PIKI-kirjastojen elektronisten aineistolajien käyttöasteita (5.3.2) ja -tarkoituksia (5.3.3) sekä PIKI-kirjastojen ulkopuolisten e-aineistojen käyttöasteita (5.3.4) käsittelevistä alaluvuista.

5.3.1 Painettujen ja elektronisten aineistojen käyttö PIKI-kirjastoissa

Vaikka tutkielma käsittelee pääosin elektronisia aineistoja ja niiden käyttöä, kyselyssä kartoitettiin myös missä määrin asiakkaat käyttävät painettuja aineistoja verrattuna elektronisiin aineistoihin. Kaavion 5 mukaisesti painetut aineistot olivat vastaajien keskuudessa elektronisia aineistoja suosituimpia, sillä vastanneista hieman yli viidennes (lähes 21 %) kertoi käyttävänsä ainoastaan tai lähes ainoastaan painettuja aineistoja ja yli kolmannes (36 %) enimmäkseen painettuja aineistoja. Neljäsosa (25 %) kertoi käyttävänsä

elektronisia ja painettuja aineistoja yhtä paljon. Noin 11 % kertoi käyttävänsä enimmäkseen elektronisia aineistoja, ja vain noin 2 % vastanneista totesi käyttävänsä ainoastaan tai lähes ainoastaan elektronisia aineistoja. Vajaa 5 % kertoi, ettei käytä lainkaan elektronisia tai painettuja aineistoja PIKI-kirjastossa tai sen välityksellä.

Kaavio 5. Kyselyyn vastanneiden elektronisten ja painettujen aineistojen käyttö

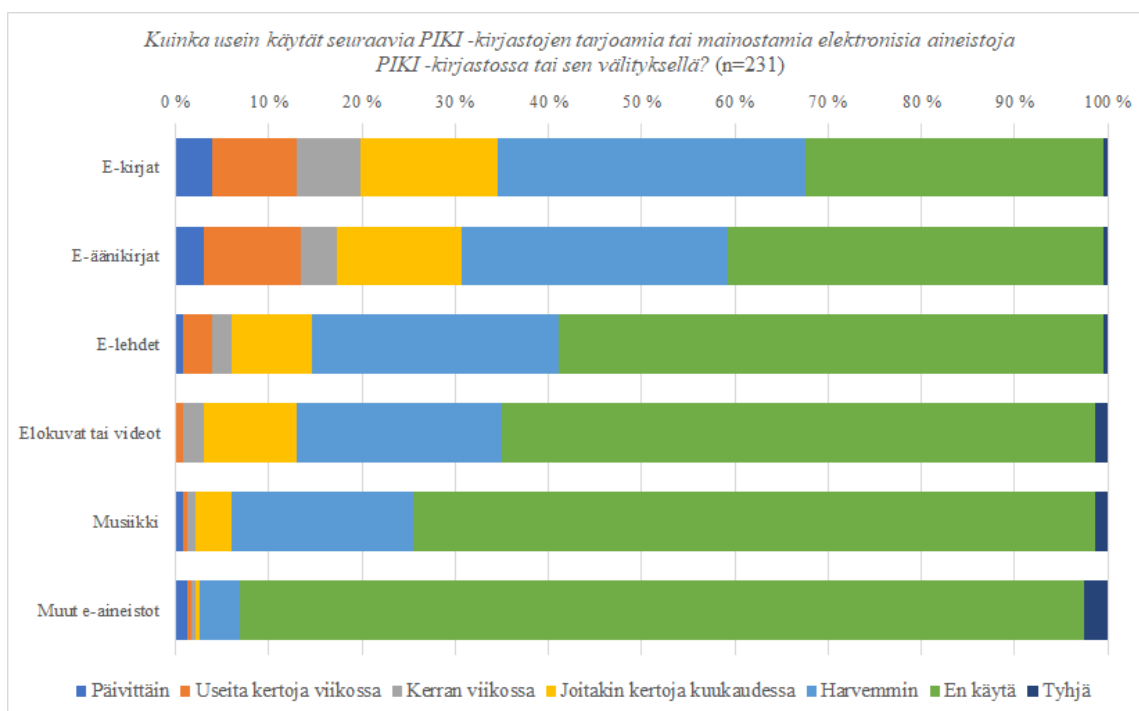
5.3.2 PIKI-kirjastojen eri e-aineistolajien käyttöasteet

Kyselyn ensimmäinen ainoastaan elektronisten aineistojen käyttöön keskittyvä kysymys koski PIKI-kirjastojen tarjoamien erilaisten elektronisten aineistolajien käyttöasteita. Vastaajalle oli annettu lista erilaisista PIKIn tarjoamista elektronisten aineistojen tyypeistä (e-kirjat, e-äänikirjat, e-lehdet, elokuvat ja videot, musiikki ja muut aineistot), joista kunkin kohdalla hänen tuli valita, käyttääkö hän aineistotyyppiä päivittäin, useita kertoja viikossa, kerran viikossa, joitakin kertoja kuukaudessa, harvemmin vai ei lainkaan. Jos vastaaja valitsi aineistotyyppin kohdalla jonkun muun vaihtoehdon kuin “En käytä”, hänet laskettiin tulosten käsittelyssä kyseisen aineistotyyppin käyttäjäksi ja “En käytä” -vaihtoehdon valitessaan tai kokonaan vastaamatta jättäessään ei-käyttäjäksi.

Kaavio 6:sta voidaan todeta, että kyselyn vastaajien keskuudessa PIKI-kirjastojen elektronisista aineistoista suosituimpia olivat e-kirjat, joita kertoi käyttävänsä vähintään joskus

yli 67 % vastaajista. E-äänikirjoissa vastaava prosenttiosuus oli noin 59 %, e-lehdissä 41 %, elokuvissa ja videoissa 35 % ja musiikissa noin 25 %. Käyttöasteita tarkastellessa tarkemmin, ne aineistolajit, joilla oli vähiten ei-käyttäjiä, olivat myös yleisesti ottaen niitä, joita käytettiin useimmin. Esimerkiksi ylipäätään eniten käytetyllä e-kirjan aineistolajilla oli esitetyistä aineistolajeista myös eniten päivittäisiä käyttäjiä. Pieniä poikkeuksiakin tosin löytyy, sillä esimerkiksi useita kertoja viikossa e-äänikirjoja käyttäviä oli vastaajissa enemmän kuin e-kirjoja useita kertoja viikossa käyttäviä, vaikka e-kirjoilla olikin ylipäätään enemmän käyttäjiä.

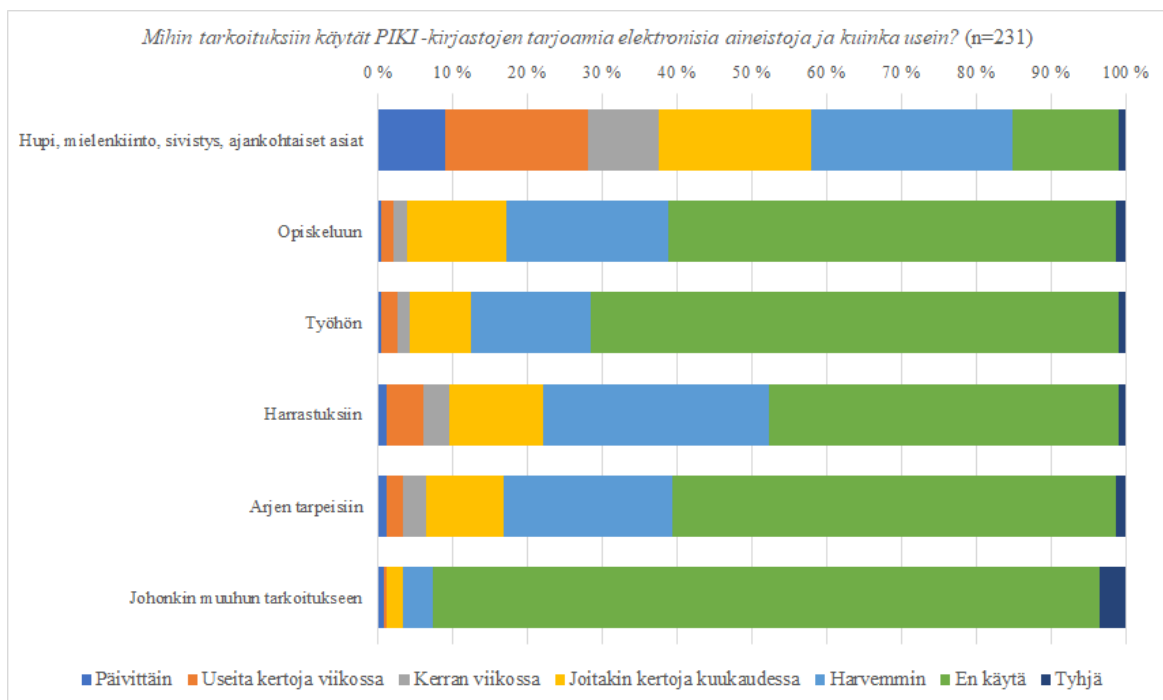
Muita kuin edellä mainittuja e-aineistoja vastaajista vähintään joskus kertoi käyttävänsä vain noin 7 % vastanneista, ja heistä muutamat täsmensivät jatkokysymyksessä millaisia muita PIKI-kirjastojen e-aineistoja he käyttävät. Mainintoja saivat artikkelit, Rockway-kurssit, videopelit, musiikki, Celianetin äänikirjat, Ellibs ja erilaiset kaupalliset äänikirjapalvelut. Osa näistä aineistoista kuuluu ehkä enemmän toisen e-aineistotyyppin alle (esimerkiksi musiikki ja äänikirjat), ja osa taas ei koske PIKI-kirjastoja (kaupalliset äänikirjapalvelut), joten kysymys on näissä tapauksissa voitu lukea tai tulkita toisella tavalla kuin alun perin oli tarkoitus.

Kaavio 6. Kyselyyn vastanneiden PIKIn eri elektronisten aineistojen käyttöasteet

5.3.3 PIKI-kirjastojen eri e-aineistolajien käyttötarkoitukset

Vastaajilta kysyttiin PIKI:ssä käytettävien e-aineistojen lisäksi niiden käyttötarkoituksia ja sitä, kuinka usein aineistoja käytettiin kuhunkin tarkoitukseen. Tuloksia voi tarkastella kaaviosta 7. Odotetustikin e-aineistoja käytettiin eniten hovin tai yleisen mielenkiinnon vuoksi, sivistymiseen tai ajankohtaisten asioiden seuraamiseen. Kaikista kyselyyn vastanneista vain noin 15 % kertoi, ettei käytä PIKI-kirjaston elektronisia aineistoja näihin tarkoituksiin tai oli parin vastaamatta jättäneen joukossa. Opiskelua varten vastaajista 39 % kertoi käyttävänsä PIKIn e-aineistoja vähintään joskus ja työtä varten noin 29 %. Vastanneista harrastuskäyttöön e-aineistoja totesi käyttävänsä vastaajista yli puolet (52 %) ja arjen tarpeisiin reilut 39 %. Johonkin muuhun tarkoitukseen PIKI:n elektronisia aineistoja kertoi käyttävänsä reilut 7 %. Kerrottuja muita tarkoituksia olivat esimerkiksi teosten tietojen ja sisältöjen tarkistaminen, valikoiman selaaminen, matkustaminen sekä taustaa-aksi muita asioita tehdessä. Muutama vastauksista (esimerkiksi koulutehtävät ja hupi) olisi sopinut kenties paremmin kysymyksen muihin, valmiisiin vastausvaihtoehtoihin.

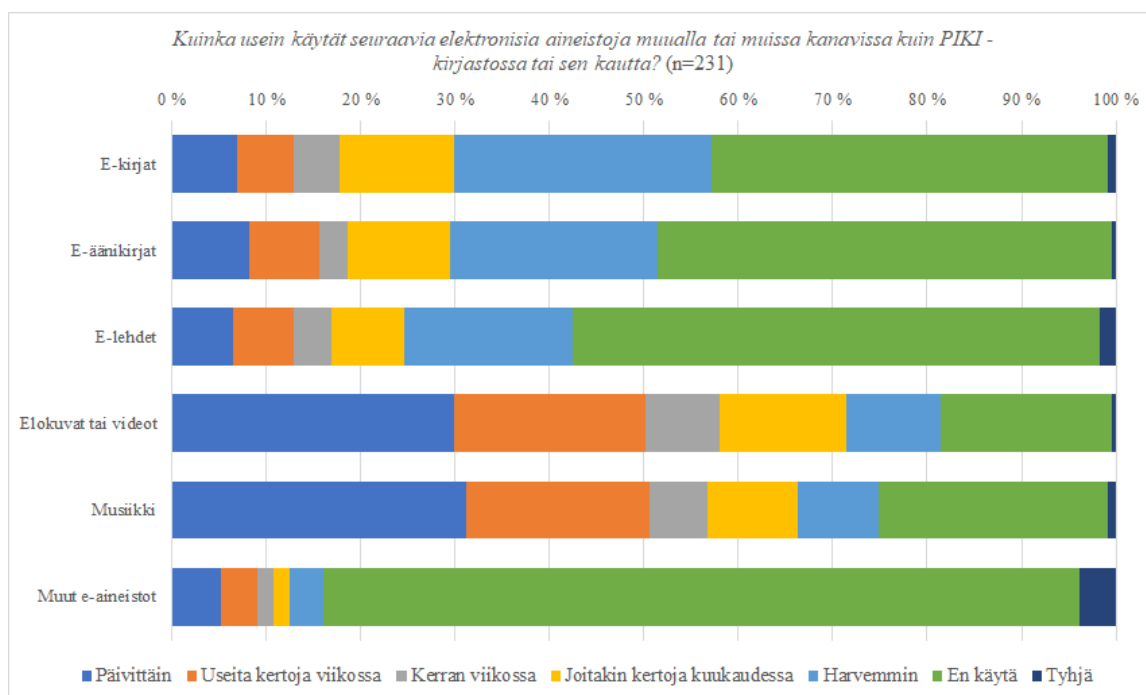
Kaavio 7. Kyselyyn vastanneiden PIKIn elektronisten aineistojen käyttötarkoitukset käyttöasteittain

5.3.4 E-aineistolajien käyttöasteet muualla kuin PIKI-kirjastoissa

Tutkimuksen kannalta oli myös oleellista selvittää, mitä muita kuin PIKI-kirjaston tai sen kautta käytettäviä elektronisia aineistoja PIKIn asiakkaat käyttävät, ja kuinka usein he käyttävät niitä.

Kaavio 8 havainnollistaa, että kyselyn mukaan PIKIn ulkopuolella e-aineistoista käytetyimpiä ovat elokuvat ja videot, joita kertoi käyttävänsä edes joskus reilut 81 % vastaajista. E-muodossa olevaa musiikkia PIKIn aineistojen ulkopuolella kertoi kuluttavansa 75 % vastaajista. Muiden elektronisten aineistojen tyyppien käyttö oli hieman vähäisempää; e-kirjoja kertoi käyttävänsä 57 %, e-äänikirjoja 51,5 % ja e-lehtiä noin 42,5 % vastaajista.

Lisäksi joitain muita kuin edellä mainittuja e-aineistotyyppisiä kertoi käyttävänsä 16 % vastaajista. Suhteellisen matalasta prosenttiluvusta huolimatta kohtaan kertyi kattavasti erilaisia e-aineistotyyppisiä ja niiden palveluita. Mainintoja saivat etenkin podcastit, tieteelliset artikkelit, videopelit, kuunnelmat ja radio-ohjelmat sekä erilaiset videot ja kuvallenteet YouTuben ja Yle Areenan kautta, joskin viimeiseksi mainitut kuuluisivat ehkä enemmän "Elokuvat ja videot" -kategoriaan.

Kaavio 8. Kyselyyn vastanneiden PIKIn ulkopuolisten elektronisten aineistojen käyttöasteet

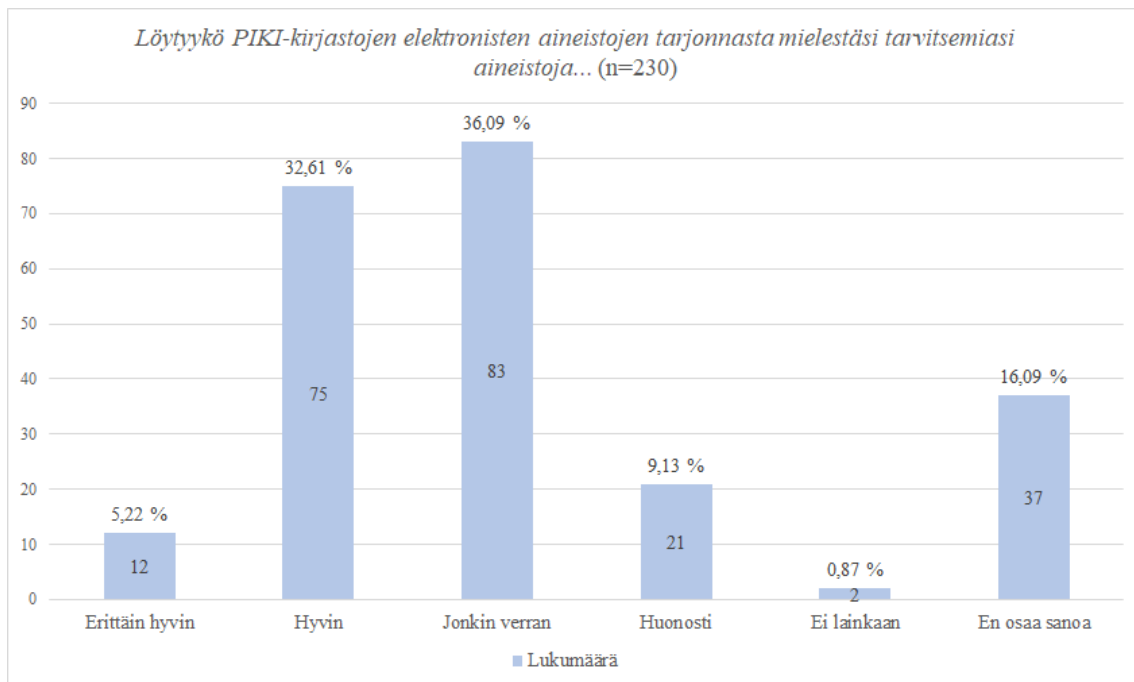
5.4 Vastaajien suhtautuminen PIKI-kirjastojen elektronisiin aineistoihin

Tämä luku käsittelee vastanneiden suhtautumista PIKI-kirjastojen elektronisiin aineistoihin. Alaluvussa 5.4.1 tarkastellaan, kuinka hyvin vastanneet kokivat löytävänsä tarvitsemiaan e-aineistoja PIKIn kokoelmista, mitä e-aineistojen hankintatoiveita heillä oli, ja kuinka tyytyväisiä he olivat PIKI-kirjastojen tarjoamiin elektronisiin aineistoihin. Alaluvussa 5.4.2 tarkastellaan, mitä elektronisten aineistojen käyttöön liittyviä ongelmia tai käyttöä haittaavia syitä vastaajat esittivät, ja vastaavasti luvussa 5.4.3 tarkastellaan vastaajien valitsemia ja kertomia e-aineistojen käytön etuja, hyötyjä tai käyttöä edesauttavia syitä.

5.4.1 Tarvittujen e-aineistojen löytyminen, e-aineistotoiveet ja tyytyväisyys e-aineistoihin PIKI-kirjastoissa

Kyselyssä kartoitettiin, kuinka hyvin vastaajat kokivat PIKI-kirjastojen sisältävän heidän tarvitsemiaan e-aineistoja, millaisia aineistotoiveita PIKI-kirjastoihin heillä oli, ja kuinka tyytyväisiä he olivat PIKIn tarjoamiin elektronisiin aineistoihin.

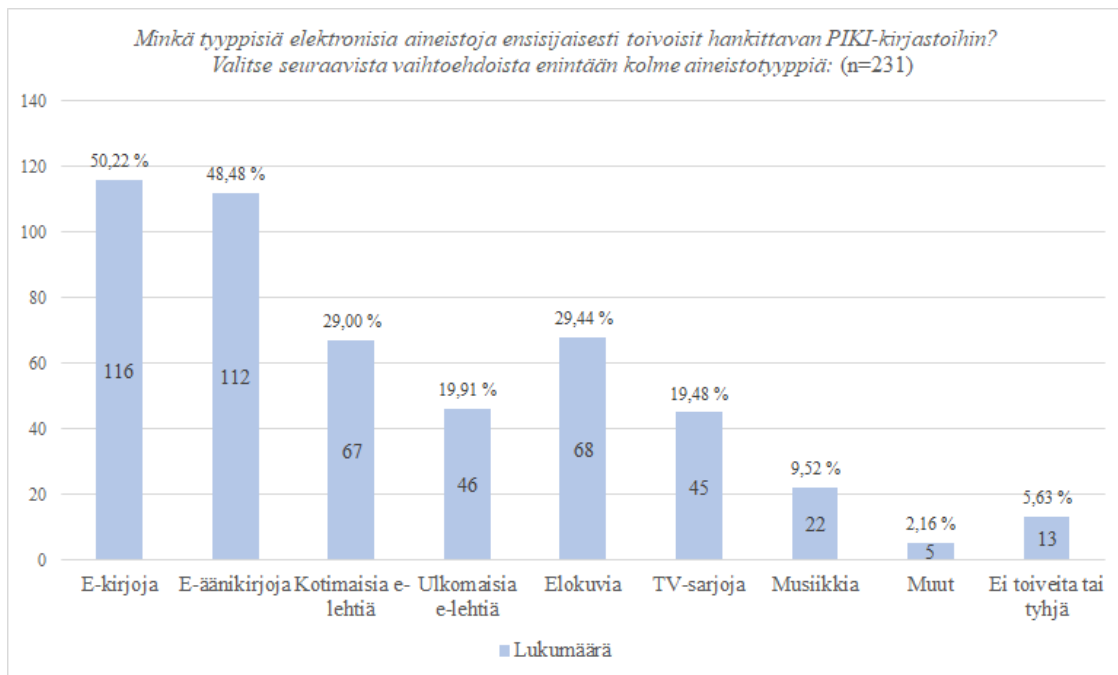
Kaavion 9 mukaisesti valtaosa vastaajista koki, että PIKI-kirjastoista löytyy heidän tarvitsemiaan aineistoja joko hyvin (lähes 33 %) tai jonkin verran (36 %). 5 % vastanneista kertoi heidän tarpeensa kohtaavia aineistoja löytyvän erittäin hyvin, ja vastaavasti 9 % kertoi, että niitä löytyy huonosti. Kaksi vastaajaa (alle 1 %) totesi, ettei PIKI-kirjastoista löydy heidän tarvitsemiaan aineistoja lainkaan, ja 16 % vastanneista vastasi vaihtoehdon “En osaa sanoa”. Yksi kaikista kyselyyn vastanneista jätti vastaamatta kysymykseen.

Kaavio 9. Kyselyyn vastanneiden näkemykset tarvittavien elektronisten aineistojen löytymisestä PIKI-kirjastoista

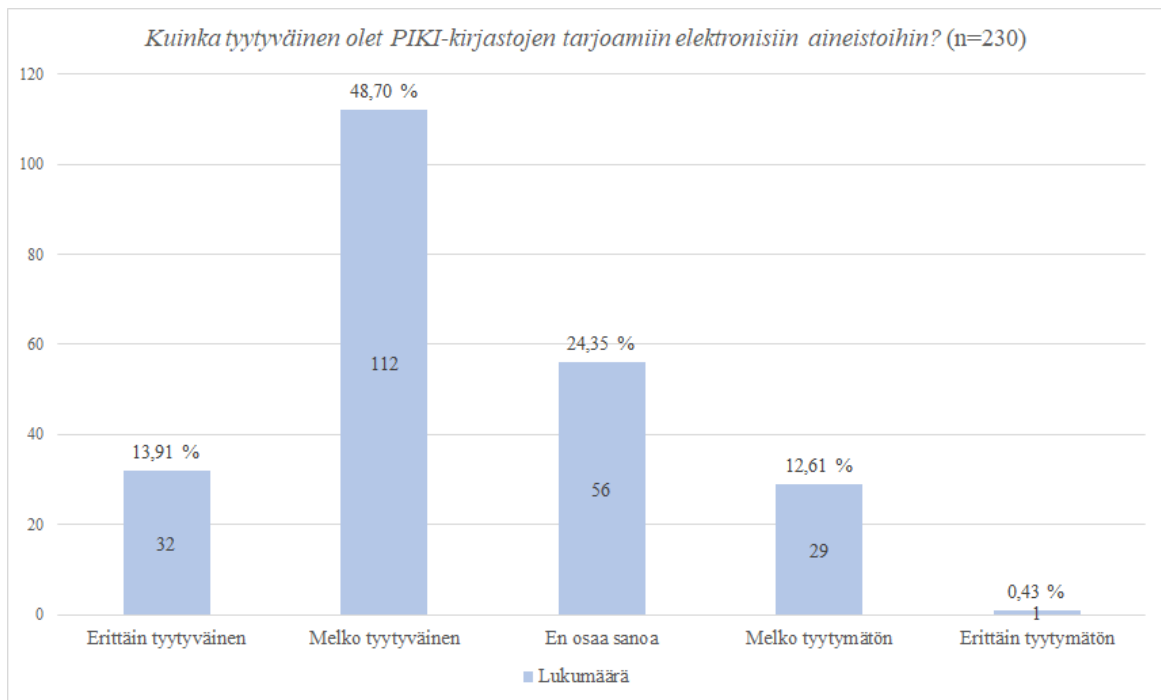
Vastaajat saivat myös halutessaan valita, millaisia e-aineistotyyppisiä he toivoisivat hankittavan PIKI-kirjastoihin. Kysymyksessä oli valmis lista erilaisista elektronisten aineistojen tyypeistä, joista valita ja lisäksi mahdollisuus vastata “Muu”-vaihtoehto. Toivottavien aineistotyyppien määrä oli rajattu korkeintaan kolmeen per vastaaja, jotta toivotuimmat aineistotyyppit nousisivat paremmin esiin.

Kuten kaaviosta 10 voidaan nähdä, eniten toiveita saivat e-kirjat (116 mainintaa, 50 % vastaajista) sekä e-äänikirjat (112 mainintaa 48,5 %). E-lehtiä toivoneita oli vähemmän; kotimaiset e-lehdet mainitsi 67 vastaajaa (29 %) ja ulkomaiset e-lehdet 46 vastaajaa (20 %). Elokuvat (68 mainintaa, 29,5 %) ja TV-sarjat (45 mainintaa, 19,5 %) saivat e-lehtien kanssa noin saman verran mainintoja, kun taas musiikkia kertoi toivovansa selvästi harvempi (22 mainintaa, 9,5 %). “Muu”-vaihtoehto keräsi 5 vastausta (2 %), jotka olivat kaikki erilaisia. Vastaukset olivat joko tarkennuksia muihin kohtiin (manga ja light novellit, e-tietokirjat, klassinen musiikki) tai muista aineistotyypeistä kokonaan poikkeavia toiveita (videopelit, jumppa- ja kuntoiluvideot). 13 vastaajaa (5,5 %) jätti joko kokonaan vastaamatta tai kertoi erikseen, ettei hänellä ole toiveita.

Kaavio 10. Kyselyyn vastanneiden PIKIn elektronisten aineistojen hankintatoiveet

Kyselyyn vastanneiden keskuudessa PIKIn e-aineistoihin oltiin pääosin tyytyväisiä. Kuten kaavio 11 havainnollistaa, lähes puolet (49 %) vastanneista kertoi olevansa PIKIn elektronisiin aineistoihin melko tyytyväinen. Erittäin tyytyväisiä vastaajista oli lähes 14 %. 12,5 % vastaajista kertoi olevansa aineistoihin melko tyytymätön ja yksi vastaaja (0,43 %) erittäin tyytymätön. Noin neljännes (reilut 24 %) vastasi vaihtoehdon “En osaa sanoa”, ja yksi vastaaja jätti vastaamatta kysymykseen.

Kaavio 11. Kyselyyn vastanneiden tyytyväisyys PIKIn tarjoamiin elektronisiin aineistoihin

5.4.2 PIKI-kirjastojen elektronisten aineistojen keskeisimmät ongelmat ja käyttöä haittaavat syyt

Tutkielman yhtenä keskeisimmistä tavoitteista oli selvittää, miksi PIKI-kirjastojen asiakkaat käyttävät tai eivät käytä PIKIn elektronisia aineistoja. Kyselyssä vastaajat saivatkin listata ongelmia ja mahdollisia syitä, jotka vaikuttavat heidän PIKI-kirjastojen elektronisten aineistojen käyttöönsä. Kyselyssä oli tarjolla valmis lista, josta vastaajat saivat valita kaikki heihin vaikuttavat elektronisten aineistojen ongelmat sekä “Muu”-vaihtoehto, johon vastaaja saattoi kirjoittaa ongelman tai syyn listan ulkopuolelta. Lisäksi vastaajat saivat halutessaan vapaasti kommentoida valitsemiaan keskeisiä ongelmia.

Kyselyyn vastanneiden valitsemia keskeisimpiä e-aineistoihin liittyviä ongelmia voi tarkastella kaaviosta 12. Valmiista vaihtoehdoista eniten mainittu elektronisten aineistojen ongelma oli e-aineistojen saatavuuteen liittyvä “Tarvitsemiani aineistoja ei ole saatavilla juuri e-aineistomuodossa”, joka sai 97 mainintaa (42 % vastaajista). Toinen merkittävä valittu syy oli “Olen tottunut käyttämään painettuja/fyysisiä aineistoja tai koen niiden käytön mukavammaksi” (91 mainintaa, 39 % vastaajista). Näitä seurasi toinen saatavuuteen liittyvä ongelma “Tarvitsemiini aineistoihin on liian pitkät jonot” (64 mainintaa, 28 % vastaajista).

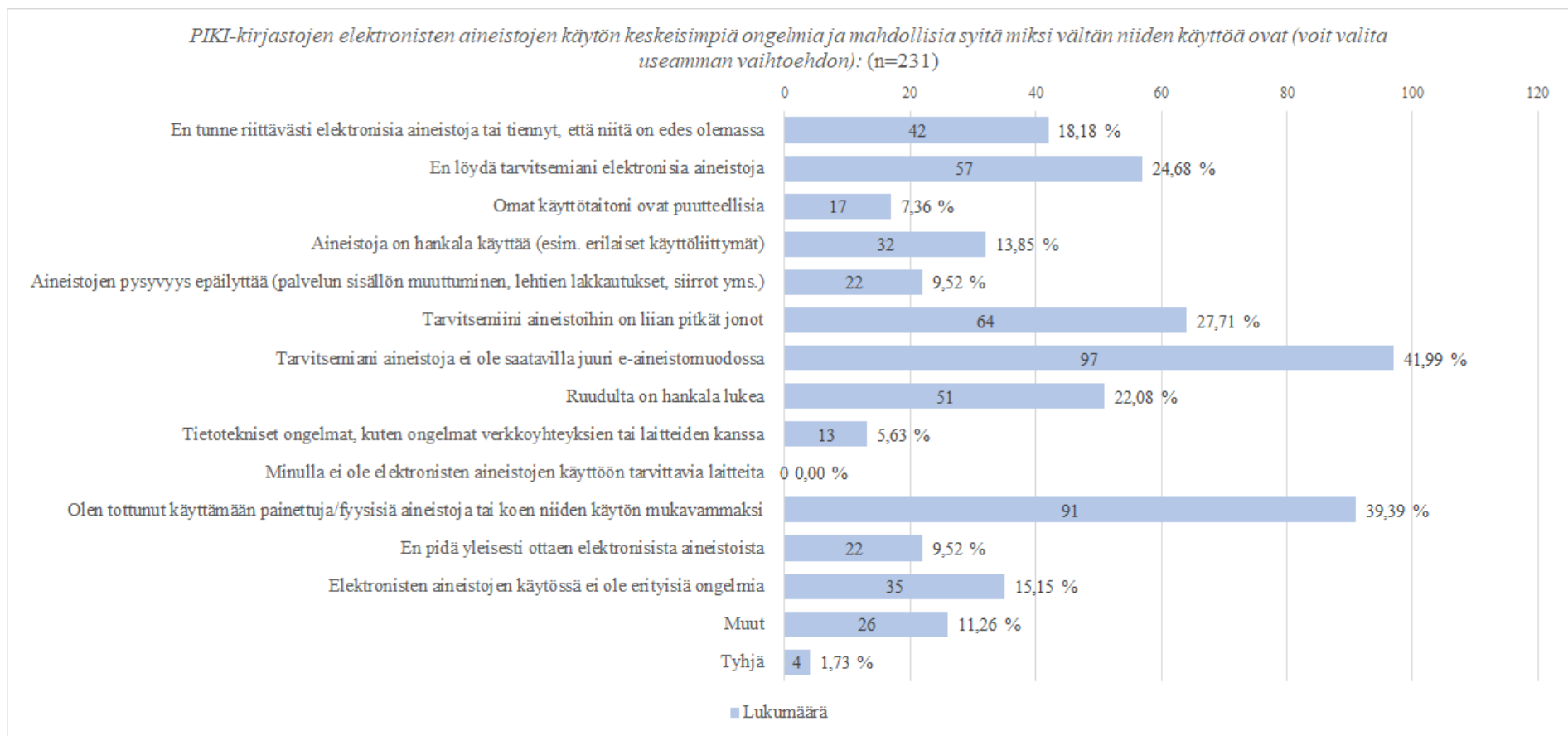
Ensimmäinen suoraan aineistojen löydettävyyteen liittyvä syy “En löydä tarvitsemiani elektronisia aineistoja” sai melko paljon mainintoja (57 mainintaa, 25 % vastaajista), kuten myös “Ruudulta on hankala lukea” -vaihtoehto (51 mainintaa, 22 % vastaajista). 42 vastaajaa (18 %) valitsi kohdan “En tunne riittävästi elektronisia aineistoja tai tiennyt, että niitä on edes olemassa”.

“Elektronisten aineistojen käytössä ei ole erityisiä ongelmia” sai 35 mainintaa (15 %). Kyseisen kohdan oli tarkoitus kerätä ne vastaajat, joilla ei todella ole minkäänlaisia ongelmia PIKIn elektronisten aineistojen kanssa, mutta kohdan valitsi moni vastaaja, jolla ei ollut välttämättä ongelmia suoraan juuri elektronisten aineistojen käyttötilanteiden kanssa, mutta jolla oli joitakin muita e-aineistoihin liittyviä ongelmia, kuten tarvittujen aineistojen saatavuuden tai löydettävyyden ongelmat. Vastaavasti suoraan elektronisten aineistojen käyttöä koskeva ongelma “Aineistoja on hankala käyttää (esim. erilaiset käyttöliittymät)” sai 32 mainintaa (14 %).

22 vastaajaa (9,5 %) mainitsi ongelmaksi vaihtoehdon “Aineistojen pysyvyys epäilyttää (palvelun sisällön muuttuminen, lehtien lakkautukset, siirrot yms.)”, ja yhtä suuri määrä vastaajia (22 vastaajaa, 9,5 %) valitsi vaihtoehdon “En pidä yleisesti ottaen elektronisista aineistoista”. Omat elektronisten aineistojen käyttötaitonsa koki ongelmaksi tai mahdolliseksi käyttöä haittaavaksi syyksi 17 vastaajaa (7 %), kun taas 13 vastaajaa (6 %) mainitsi tietotekniset ongelmat, kuten ongelmat verkkoyhteyksien tai laitteiden kanssa. Hieman yllättäen yksikään 231:stä kyselyyn vastanneesta ei vastannut, ettei hänellä olisi elektronisten aineistojen käyttöön tarvittavia laitteita.

Edellä mainittujen valmiiden vastausvaihtoehtojen ulkopuolisia vastauksia annettiin 26 kappaletta (11 %). Merkittävä osa näistä vastauksista liittyi siihen, miten osaa aineistoista, kuten isoa osaa e-lehdistä, voi käyttää ainoastaan paikan päällä kirjastossa (5 mainintaa, 2 %) sekä joidenkin elektronisten aineistojen laina-ajan lyhyyteen (4 mainintaa, 1,7 %). Lisäksi e-aineistopalvelujen käytettävyyteen liittyviä ongelmia mainittiin kahdessa vastauksessa. Yksittäisiä mainintoja saivat esimerkiksi terveydelliset syyt, käyttäjän ajanpuute sekä taipumus käyttää toistaiseksi lähinnä vain toisen kirjastojärjestelmän elektronisia aineistoja. Loput annetut vastaukset korostivat tai toistivat valmiita vastausvaihtoehtoja (esimerkiksi “Luen mieluummin lehtiä ja kirjoja.” tai “Joudun välttämään, koska

kristillis-hengellistä aineistoa en ole juurikaan löytänyt äänikirjojen muodossa.”). 4 vastaajaa jätti kokonaan vastaamatta kysymykseen.

Kaavio 12. Kyselyyn vastanneiden PIKIn elektronisten aineistojen käytön keskeiset ongelmat ja mahdolliset käyttöä haittaavat syyt

Vastaajilla oli myös mahdollisuus kommentoida vapain sanoin edellä mainitsemiaan elektronisiin aineistoihin ja niiden käyttöön liittyviä ongelmia. Kommentit koodattiin vastauksessa esiin tuotujen ongelmien mukaisesti luokkiin tulosten analysointia varten. Yhdellä vastauksella saattoi olla useampi kuin yksi koodi, jos vastaaja oli maininnut vastauksessaan monta erillistä e-aineistoa koskevaa ongelmaa, ja yksikin mainittu ongelma saatettiin merkitä useammalla koodilla, jos ongelman luonne oli monisyinen tai vastauksen perusteella ei ollut täysin selvää, mihin luokkaan ongelma kuuluisi. Esimerkiksi vastaus “E-sanomalehdet täytyy käydä lukemassa kirjaston tiloissa” luokiteltiin analysointivaiheessa seuraavilla kahdella koodilla:

- *E-aineistopalveluiden asettamat rajoitukset ja niiden aiheuttamat haitat: vastauksessa käyttäjä tuo esiin e-aineistopalvelujen asettamien rajoitusten, kuten lyhyen laina-ajan tai etäkäytön mahdottomuuden tuomia ongelmia aineiston käytössä.*

sekä

- *Aineiston löydettävyyden tai saavutettavuuden ongelmat: vastauksesta ilmenee, että e-aineistojen löytäminen tai niiden saavuttaminen on vaikeaa, esimerkiksi palvelujen suuren määrän vuoksi, vaikka ne olisivatkin olemassa ja tarjolla.*

Avoimia vastauksia kohtaan kertyi 92 kappaletta, eli kyselyyn vastanneista 40 % kommentoi kokemiaan elektronisiin aineistoihin liittyviä ongelmia. Avoimissa vastauksissa korostuivat edeltävän kysymyksen tulosten mukaisesti etenkin aineiston saatavuuteen liittyvät ongelmat. 43 vastauksessa (47 % kohdan vastauksista) ilmeni, miten vastaajan haluamiin aineistoihin on joko pitkiä jonoja, jolloin aineisto ei ole toistaiseksi saatavilla, tai että e-aineistoja ei ole lainkaan saatavilla e-aineistomuodossa. Hieman yllättäen seuraavaksi merkittävimmäksi teemaksi nousi tietotekniikan ja käyttöliittymien ongelmat, jotka esiintyivät 24 vastauksessa (26 %). E-aineistopalvelujen asettamat rajoitukset, kuten lyhyet laina-ajat tai etäkäyttömahdollisuuksien rajoitukset ja niiden aiheuttamat haitat, nousivat myös paljon esiin 20 maininnalla (22 %).

Aineiston löydettävyyden tai saavutettavuuden ongelmat tulivat myös merkittävästi esille, sillä ne mainitsi 18 vastaajaa (20 %). Näissä vastauksissa tuskasteltiin etenkin erilaisten e-aineistopalvelujen suurta määrää ja tästä johtuvaa aineistojen hajautumista eri paikkoihin, mikä häiritsi etenkin aineistojen löytämistä. Lisäksi e-lehtien etäkäytön mahdottomuus sijoitettiin tähän luokkaan mukaan, sillä kyseessä on selkeä e-aineistojen saavutettavuuteen liittyvä ongelma.

11 vastauksesta (12 %) ilmeni vastaajan omien käyttötaitojen puutteellisuus, joskin moni tähän luokkaan sijoitettu vastaus oli monitulkintainen etenkin tietotekniikan ja käyttöliittymien ongelmien kanssa. Ruudulta katsomisen epämiellyttävyyttä sekä tottumus tai mieltymys fyysiseen aineistoon saivat molemmat 9 mainintaa (10 %) ja monessa näistä vastauksista nämä ongelmat mainittiin samanaikaisesti. Vastauksia, joista ilmeni vastaajan elektronisten aineistojen tuntemattomuus, kokemattomuus niiden kanssa tai e-aineistoja koskevan neuvonnan tarve oli 8 kappaletta (9 %).

Avoimet vastaukset toivat esiin myös edeltävästä kysymyksestä poiketen vastaajien asenteita e-aineistoihin liittyen tai huomioita niistä kokonaisuutena tai ilmiönä. Asenteellisuutta tai yleisiä huomioita e-aineistoihin ilmeni 8 vastauksessa (9 %), ja ne koskivat esimerkiksi e-aineistojen arvotusta verrattuna painettuihin aineistoihin, kirjailijoiden saamien lainauskorvauksien puutetta e-aineistoissa sekä e-aineistojen lisenssejä ja niistä johtuvia käyttörajoituksia.

8 vastausta (9 %) olivat sellaisia, joita ei sijoitettu mihinkään edellä mainituista luokista. Näissä vastauksissa oli muutama sellainen, jotka eivät olleet tarpeeksi ymmärrettäviä tulokinnan tekemistä varten, ja lopuissa mainittiin esimerkiksi kirjaston työasemien ergonomian ja käyttöympäristön vaikutukset kirjaston e-aineistojen käyttöön, e-aineistojen käyttöön lainattavien mobiililaitteiden liian pienet näytöt, kaupallisten äänikirjapalvelujen lukijoiden paremmuus, huonot kokemukset toisen kirjastolaitoksen e-kirjojen toimimattomuuden vuoksi sekä erään vastaajan useamman e-äänikirjan samanaikainen, hänen "turhaksi" luonnehtimansa lainaaminen:

”Minulla on usein useampi e-äänikirja samaan aikaan kesken ja vaihtelen niitä sen mukaan, mikä milloinkin tuntuu sopivalta. En kehtaa pitää "turhaan" lainassa kirjastosta useampaa e-äänikirjaa ja sitten vielä lainata niitä uudelleen, koska joku toinen voi haluta sillä välin lukea ne.”

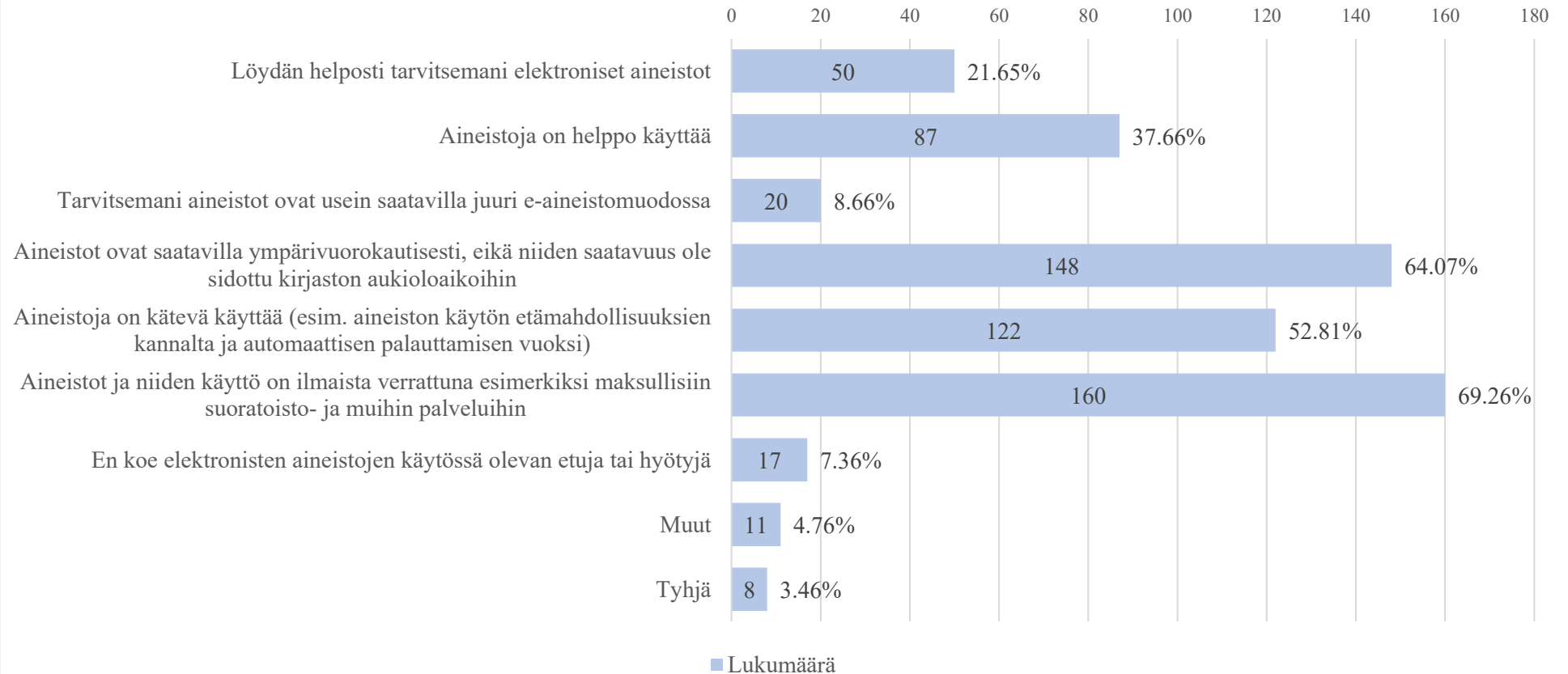
5.4.3 PIKI-kirjastojen elektronisten aineistojen keskeisimmät edut ja käytön syyt

Aivan kuten vastaajia pyydettiin kertomaan heidän PIKI-kirjastojen elektronisten aineistojen ongelmista ja mahdollisista käyttöä haittaavista syistä, heitä pyydettiin myös kertomaan kokemistaan elektronisten aineistojen eduista ja hyödyistä. E-aineistojen ongelmia käsittelevän kysymyksen tapaan tässäkin kysymyksessä valittavissa oli valmiita vastausvaihtoehtoja sekä "Muu"-vaihtoehto. Kaaviosta 13 ilmenee, mitkä olivat kyselyyn vastanneiden keskeisimmät e-aineistojen edut ja käyttöä edesauttavat syyt.

Valmiiksi listatuista eduista ja hyödyistä kolme nousi mainintojen määrässä ylitse muiden: "Aineistot ja niiden käyttö on ilmaista verrattuna esimerkiksi maksullisiin suoratoisto- ja muihin palveluihin" (160 mainintaa, 69 % vastaajista), "Aineistot ovat saatavilla ympärivuorokautisesti, eikä niiden saatavuus ole sidottu kirjaston aukioloaikoihin" (148 mainintaa, 64 %) sekä "Aineistoja on kätevä käyttää (esim. aineiston käytön etämahdollisuuksien kannalta ja automaattisen palauttamisen vuoksi)" (122 mainintaa, 53 %). Aineistojen helppokäyttöisyys myös nousi melko hyvin esiin (87 mainintaa, 38 %). 50 vastaajaa (22 %) kertoi löytävänsä elektroniset aineistot helposti, kun taas vain 20 vastaajaa (9 %) totesi erityiseksi eduksi sen, että hänen tarvitsemansa aineistot ovat saatavilla juuri e-aineistomuodossa. 17 vastaajaa (7 %) koki, ettei elektronisten aineistojen käytössä ole etuja tai hyötyjä.

"Muu"-kohta keräsi 11 vastausta (5 %), joista suurin osa kytkeytyi ainakin osittain valmiisiin vastausvaihtoehtoihin, kuten aineiston kätevään käyttöön. Todettiin esimerkiksi, että aineisto kulkee kaikkialla mukana, on näppärä ottaa matkalle mukaan ja e-aineistomuodossa olevia teoksia on helppo ottaa kokeiluun ja palauttaa vaikka heti, jos teos ei kiinnostakaan. Pari vastaajaa nosti esiin aineistojen kätevyyden erilaisissa käyttötilanteissa, kuten silloin, kun ei voi tai halua lukea fyysistä kirjaa, jolloin esimerkiksi äänikirjan kuunteleminen on hyvä vaihtoehto. Parissa vastauksessa korostettiin, miten osaa e-aineistoista ei ole muuta kautta lainkaan saatavilla tai ainakaan ilmaiseksi. 8 vastaajaa (3,5 %) jätti vastaamatta kohtaan.

PIKI-kirjastojen elektronisten aineistojen käytön keskeisimpiä etuja ja mahdollisia syitä miksi käytän niitä ovat (voit valita useamman vaihtoehdon): (n=231)

Kaavio 13. Kyselyyn vastanneiden PIKIn elektronisten aineistojen käytön keskeiset edut ja mahdolliset käytön syyt

Elektronisten aineistojen etuja ja hyötyjä koskevat avoimet vastaukset ja kommentit koodattiin samaan tapaan kuin niiden ongelmiakin koskevat vastaukset. Avoimia vastauksia ja kommentteja elektronisten aineistojen eduista ja hyödyistä kertyi 67 kappaletta, eli 29 % kaikista kyselyyn vastanneista vastasi kohtaan, mikä on jonkin verran vähemmän kuin e-aineistojen ongelmia käsittelevän kohdan vastausmäärä (92 kappaletta, 40 % kaikista kyselyyn vastanneista).

Avoimet vastaukset mukailivat pitkälti edeltävän, valmiiksi listattujen etujen ja hyötyjen käsittelevän kohdan vastauksia, joskin avoimissa vastauksissa nämä hyödyt ja edut nousivat eri järjestyksessä esiin. Eniten mainintoja (22 kpl, 33 % kohtaan vastanneista) sai e-aineistojen etäkäyttömahdollisuuksien sekä lainaamisen ja palauttamisen helppous tai kätevyys.

Aineistojen hyvä käytettävyys esimerkiksi selkeiden käyttöliittymien ja helppokäyttöisten laitteiden myötä nousivat myös vahvasti esiin (21 vastausta, 31 %). Tähän luokkaan liittyivät myös eri e-aineistotyyppien tietyt käyttöä helpottavat ominaisuudet, kuten e-äänikirjojen kuuntelumahdollisuudet erilaisissa arjen tilanteissa.

Eniten mainintoja eduissa ja hyödyissä edellisessä kysymyksessä saanut e-aineistojen ilmaisuus tai muuten matalat kustannukset mainittiin 18 vastauksessa (27 %), kun taas PIKI-kirjastojen e-aineistojen laajaa valikoimaa korosti 13 vastaajaa (19 %). Pari vastaajaa mainitsi, että e-aineistoja on helppo selata, tai että aineistoa koskeva tiedonhaku toimii riittäväällä tasolla.

Lopuissa kohdan vastauksissa oli enemmän hajontaa, ja ne sisälsivät esimerkiksi vastaajien yleisiä huomioita e-aineistoista. Aivan kuten e-aineistojen ongelmia ja käyttöä haittaavia syitä erittelevissä avoimissa vastauksissa, myös tässä kohdassa vastaajat toivat esiin e-aineistoja kokonaisuutena tai ilmiönä käsitteleviä ajatuksiaan. Nämä liittyivät esimerkiksi aineistojen käytöstä kirjailijoille maksettaviin korvauksiin, suomalaisen kirjastojärjestelmän hyvään toimivuuteen myös ulkomailla sekä valtakunnallisen e-kirjaston mahdollisen käyttöönoton vaikutuksista kokoelmiin.

5.5 PIKIn e-aineistojen tietokanavat sekä koulutuksen ja neuvonnan tarve

Kyselyssä pyrittiin myös kartoittamaan, mitä reittejä pitkin PIKI-asiakkaat saavat tietoa PIKIn tarjoamista elektronisista aineistoista ja millainen on e-aineistoja koskevan neuvonnan ja koulutuksen tarve. Kyselyssä oli tarjolla valmis lista erinäisistä kanavista, joista saada tietoa PIKIn e-aineistoista sekä "Muu"-vaihtoehto. Valittavien kanavien määrä oli rajattu enintään kolmeen per vastaaja kaikkein tärkeimpien tietokanavien selvittämiseksi.

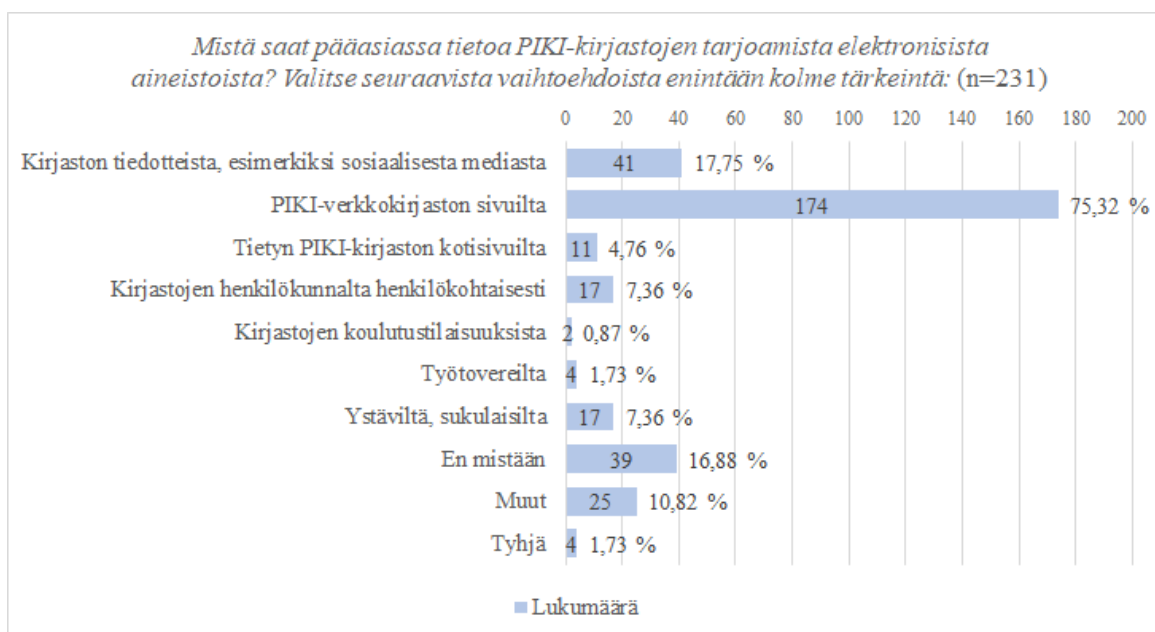
Kuten kaaviosta 14 ilmenee, keskeisimmäksi tiedonlähteeksi tai ainakin ylivoimaisesti eniten mainintoja saaneeksi kanavaksi nousi PIKI-verkkokirjaston sivut, jonka vastasi 174 vastaajaa eli yli 75 prosenttia kaikista vastaajista. Ottaen huomioon, että tutkielman kysely oli vastattavissa nimenomaan PIKI-verkkokirjaston sivuilla, oli myös odotettavissa, että vaihtoehto saisi kyselyssä paljon vastauksia. Tämä korostuu tarkastellessa ja vertaillen, miten kysymykseen vastattiin sähköisen ja paperisen lomakkeen kautta. Sähköiseen lomakkeeseen vastanneista eli oletettavasti pääosin PIKI-verkkokirjaston kautta kyselyyn päässeistä, ja siihen vastanneista vastaajista PIKI-verkkokirjaston valitsi 142 vastaajaa eli 79 % vastaajista. Paperiseen kyselyyn vastanneista vaihtoehdon valitsi kuitenkin myös reilut 61 % vastaajista (32 kpl), joten heidänkin keskuudessaan PIKI-verkkokirjasto oli keskeinen tietokanava.

Kirjaston tiedotteet, esimerkiksi sosiaalisessa mediassa nousi toiseksi eniten vastatuksi tiedonlähteeksi 41 vastaajalla (18 %). Suoraan kirjastojen henkilökunnalta sekä ystäviltä tai sukulaisilta saatu tiedotus saivat molemmat 17 mainintaa (7 %). Tietyn tai tiettyjen PIKI-kirjastojen kotisivut valitsi keskeiseksi tietokanavaksi 11 vastaajaa (5 %). Työtoverit tiedonlähteenä mainitsi 4 vastaajaa (2 %) ja kirjaston koulutustilaisuudet 2 vastaajaa (1 %), joista toinen toivoi nimenomaan lisää kirjaston järjestämiä e-aineistoihin liittyviä koulutustilaisuuksia.

Muita vastauksia kertyi 25 kappaletta (11 %), joista lähes puolessa (12 kpl) mainittiin kuinka vastaajat etsivät tietoa e-aineistoista itse esimerkiksi selailemalla e-aineistotarjontaa e-aineistopalvelujen omien sovellusten tai internet-sivujen kautta. Muutamit vastaajat kertoivat saavansa tietoa tai ideoita elektronisista aineistoista kokonaan PIKI-kirjastojen

ulkopuolisista lähteistä, kuten ulkomaisista uutislähetysistä, internetin hakukoneista, internet-foorumeilta, lehtiartikkeleista, arvosteluista tai radion kirjallisuusohjelmista. Muutama vastaaja mainitsi fyysiset kirjastotilat ja niissä olevat mainokset tai ilmoitustaulut keskeisenä tiedonlähteenä ja jonkin oppilaitoksen (oma korkeakoulu, työväenopisto) kaksi vastaajaa. Eräs vastaaja totesi suoraan, että e-aineistoja saatu tieto on jäänyt vähälle huomiolle, ja koki, että infoa niistä on vähän, jos sitä ei vahingossa satu löytämään ja toinen kertoi, että käyttäisi verkkokirjaston sivuja tiedon hakemiseen, mutta että sivut ovat liian sekavat.

Huomionarvoista on, että 39 vastaajaa (17 %) kertoi, ettei saa tietoja PIKIn e-aineistoista mitään kautta. Yksi heistä lisäsi vastaukseensa toteamuksen, ettei hän tosin etsikään tietoa. Kysymykseen jätti kokonaan vastaamatta 4 vastaajaa (2 %).

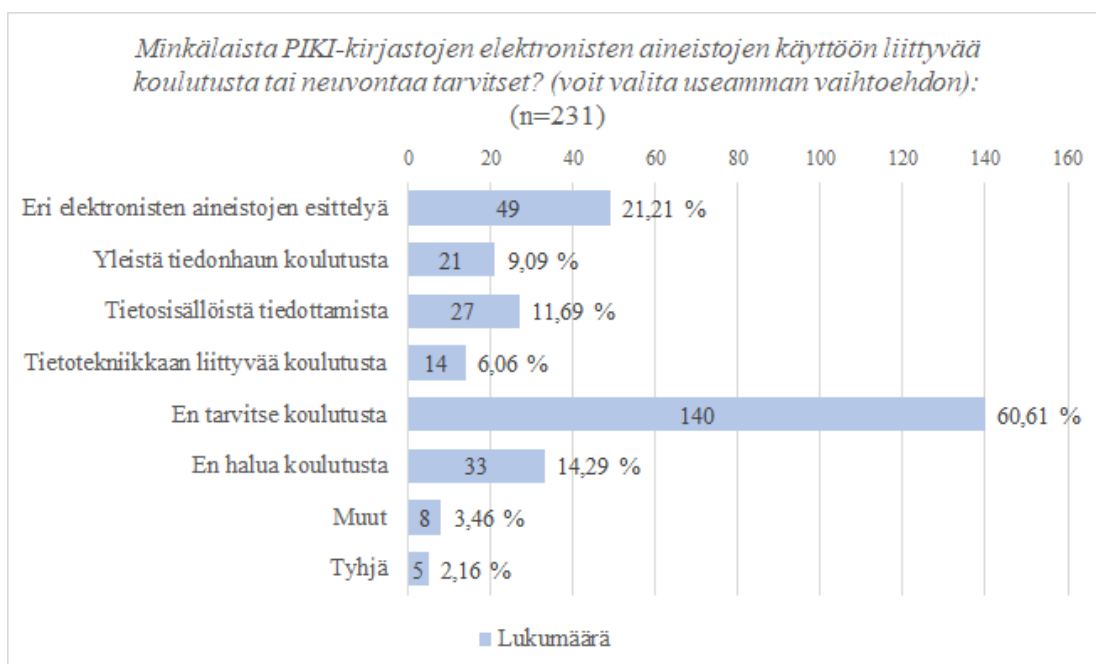

Kaavio 14. Kyselyyn vastanneiden elektronisten aineistojen tietokanavat

Vastaajilta kysyttiin myös, minkälaista PIKI-kirjastojen elektronisten aineistojen käyttöön liittyvää koulutusta tai neuvontaa he kokivat tarvitsevansa. Valmiissa vastausvaihtoehdoissa oli listattuna erilaisten elektronisten aineistojen esittelyn, yleisen tiedonhaun koulutuksen, tietosisältöjen tiedottamisen ja tietotekniikkaan liittyvän koulutuksen lisäksi “En tarvitse koulutusta”-, “En halua koulutusta”- sekä “Muu”-vaihtoehdot. Vastaaja sai vastata halutessaan useamman vaihtoehdon.

Kaavion 15 mukaisesti valtaosa (140 kpl, 60 %) vastaajista kertoi, ettei tarvitse e-aineistojen käyttöön liittyvää koulutusta, kun taas 33 vastaajaa (14 %) kertoi, ettei halua e-aineistojen käyttöön liittyvää koulutusta. Eri elektronisten aineistojen esittelyä kertoi tarvitsevänsä 49 vastaajaa (21 %) ja tietosisällöistä tiedottamista 27 vastaajaa (lähes 12 %). Koulutusta yleiseen tiedonhakuun toivoi 21 vastaajaa (9 %) ja tietotekniikkaan liittyvää koulutusta 14 vastaajaa (6 %).

Avoimia vastauksia kertyi 8 kappaletta (3,5 %), ja niissä pääasiassa korostettiin tiettyjä valmiiden vastausvaihtoehtojen osa-alueita (esimerkiksi “Selkeä lista palveluista ja mitä sisältöä niissä on”, “E- ja äänikirjojen haun ymmärtämistä” tai “Kaikkea asioihin liittyvää”). Pari toivetta ei koskenut suoranaisesti koulutusta tai neuvontaa, vaan toivottiin itse e-aineistopalvelujen helppoa ja selkeää toimivuutta sekä parempia käyttöliittymiä. Näiden ohella toivottiin esimerkiksi kirjaston hankintapolitiikkaan liittyviä keskustelutilaisuuksia ja selkeitä ohjeita erilaisten elektronisten aineistojen käyttöön. Lisäksi 5 vastaajaa (2 %) jätti kokonaan vastaamatta kysymykseen.

Kaavio 15. Kyselyyn vastanneiden elektronisten aineistojen käyttöön liittyvän koulutuksen tai neuvonnan tarpeet

5.6 Yleiset näkemykset elektronisista aineistoista

Kyselyn lopussa vastaajilla oli mahdollisuus kommentoida elektronisia aineistoja yleisesti ja kertoa niitä koskevista ajatuksistaan vapaasti. Vastaajat esittivätkin kohdassa monipuolisesti e-aineistoihin liittyviä näkemyksiään ja mielipiteitään. Vastaukset vaihtelivat esimerkiksi yksityiskohtaisemmista e-aineistoja koskevista kehuista, neutraaleista huomioista, parannusehdotuksista ja toiveista aina elektronisia aineistoja laajemmassa mittakaavassa koskeviin ilmiöihin ja mielipiteisiin. Kohtaan vastasi kaikkiaan 89 vastaajaa eli lähes 39 % kaikista 231 vastaajasta.

39 vastaajaa kommentoi tässä kohdassa elektronisia aineistoja tai niiden palveluita PI-KI:ssä tai muuten positiiviseen sävyyn. Näissä kommenteissa kävi ilmi vastaajan positiivinen suhtautuminen e-aineistoihin joko yleisellä tasolla, kirjaston kontekstissa tai yksityiskohtaisemmin koskien esimerkiksi tiettyä e-aineiston palvelua tai ominaisuutta. Yleisellä tasolla liikkuvissa kommenteissa kiiteltiin esimerkiksi e-aineistojen olemassaoloa, niiden sisältymistä kirjastojen palveluihin ja kuinka ne laajentavat kirjaston valikoimaa ja luovat yhdenvertaisuutta. Yksityiskohtaisemmalla tasolla keuhuttiin esimerkiksi e-aineistojen kätevyyttä esimerkiksi ajan-, vaivan- tai tilansäästön vuoksi, e-aineistojen teknisiä ratkaisuja (fonttikoon ja valaistuksen säätö, muistiinpanojen tekeminen, tekstihaku, teosten päivittyminen) sekä aineistojen laajaa valikoimaa.

22 avoimessa vastauksessa nousi esiin vastaajan varauksellinen tai kielteinen suhtautuminen elektronisiin aineistoihin tai e-aineistoja koskeva yksityiskohtaisempi ongelma tai moite. Yksityiskohtaisemmista seikoista vastauksissa korostuivat esimerkiksi valikoiman suppeus kirjastossa verrattuna kaupallisiin e-aineistopalveluihin, käytön ja käyttöliittymien ongelmat sekä markkinoinnin puutteet. Ylemmän tason vastauksissa parissa kommentissa suhtautuminen e-aineistoihin oli suorasukaisen kielteinen, esimerkiksi eräs vastaaja kirjoitti: "Aikamme turhakkeita", mutta suurimmassa osassa vastauksia suhtautuminen oli ennemminkin varauksellista. Esille nousivat etenkin erilaiset pelot tai huolenaiheet, joista yleisin oli pelko siitä, että yleistyessään elektroniset aineistot syrjäyttävät fyysiset aineistot joko osittain tai jopa kokonaan. Pisimmälle menevissä kommenteissa pelättiin kuinka tieteellisten kirjastojen tavoin yleisissä kirjastoissa "– – printtikirjallisuus suljetaan kellareihin ja pakotetaan käyttäjät e-aineistojen pariin – –". Muita esille nousseita huolia olivat esimerkiksi äänikirjojen yleistymisen myötä tapahtuva lukutaidon

heikkeneminen, kirjaston digitalisoitumisesta johtuva etäännyminen kirjastosta instituutiona sekä kirjastojen omatoimiaukioloaikojen supistuminen e-aineistojen yleistymisen myötä.

Pelkojen ja huolien lisäksi e-aineistoissa herätti närkästystä tekijöiden korvausten jälkeen jääminen, mikä tekee myös aineiston käytöstä vastenmielisempää sekä tällä hetkellä sähköisten aineistojen kohdalla käynnissä oleva “– – tietty yksisilmäisyys, jolla aina porhaltaan kohti vain yhtä tapaa tehdä. – –”

34 vastaukseen sisältyi jonkinlainen elektronisia aineistoja tai niiden palveluja koskeva neutraali huomio tai ajatus. Huomioita oli laidasta laitaan, mutta vastausten seasta nousi esiin etenkin erilaisista syistä johtuva mieltymys tai arvostus perinteiseen fyysiseen aineistoon. Esimerkiksi perinteisen kirjan lukemisen aloittamisen ja jatkamisen helppous sekä lukemis- ja omaksumiskokemuksen ja aiemmin luettuihin kohtiin palaamisen luontevuus etenkin moniaistisuuden vuoksi saivat mainintoja esimerkiksi seuraavissa vastauksissa:

”– – Selatessa sivuja jää myös sormiin muistijälkiä aiemmista lukemistani sijainneista sekä silmiin muistijälkiä tekstin sijainnista (vasen/oikea sivu, tekstin sijainti sivun eri osissa). Eihän sähköisiä aineistoja luettaessa edes tunnista paljonko luettavaa on vielä jäljellä, kirjassa ja lehdessä sen tuntee hyppäyksissä! – –”

”– – Niihin (e-aineistoihin) ei tule keskittyä ihan samalla intensiteetillä kuin painettuun sanaan. Myös muistijälki tuntuu olevan heiveröisempi, ehkä edellä mainitusta syystä, ja mahdollisesti myös moniaistisuuden puute (kosketus, ulottuvuudet) vaikuttaa. – –”

Fyysisen aineiston arvostuksen lisäksi pohdittiin esimerkiksi kirjastojen e-aineistojen saatavuutta ja löydettävyyttä koskevia seikkoja, valikoimien vaihtuvuutta eri kirjastokimppojen ja kuntien välillä ja tämän tuomaa eriarvoisuutta, aineistotyyppien yleistä kehittymistä takavuosista tähän päivään asti sekä lisensointimallia, jolla ammatilliset ja tieteelliset aineistot saataisiin myös korkeakoulujen ulkopuolelle valtiollisella rahoituksella.

Merkittävässä osassa (8 kpl) avovastauksia nostettiin esiin, että e-aineistot ovat nimenomaan hyvä lisä fyysisten aineistojen rinnalla. Näissä vastauksissa vastaaja usein totesi

fyysisten aineistojen olevan hänen ensisijainen valintansa ja elektronisten aineistojen täydentävän aineistoja esimerkiksi silloin, kun fyysistä versiota halutusta aineistosta ei ole saatavilla. Samalla osa kuitenkin totesi, että elektroniset aineistot eivät voi korvata fyysisiä aineistoja, ja esiin nousivat myös jo edellä mainitut pelot siitä, että elektronisia aineistoja hankittaisiin kirjastoihin fyysisten aineistojen kustannuksella.

24 vastausta sisälsi jonkinlaisen, pääasiassa PIKI-kirjastoille suunnatun, e-aineistoja tai niiden palveluja koskevan toiveen tai parannusehdotuksen. Kyselyn viimeisessä kohdassa oli näitä toiveita varten erillinen kenttä, mutta osa niistä kirjoitettiin tähän aikaisempaan kohtaan. Toiveet vaihtelivat e-aineistovalikoimien laajentamisesta ja kappalemäärien ja lainattavien lukulaitteiden lisäämisestä fyysisen aineiston säilyttämiseen, e-aineistoja koskevan opastuksen ja tiedotuksen lisäämiseen sekä käyttöliittymien parantamiseen.

5.7 Taustamuuttujien ja aineistojen käytön väliset yhteydet

Tässä luvussa tarkastellaan taustamuuttujien ja aineistojen käytön välisiä korrelaatioita ja yhteyksiä. Luku on jaettu alalukuihin käsiteltyjen taustamuuttujien mukaan; ikäluokan yhteydet aineistojen käyttöön esitellään luvussa 5.7.1, sukupuolen luvussa 5.7.2, koulutustason luvussa 5.7.3, henkilöryhmän luvussa 5.7.4 ja kirjaston ja kodin välisen fyysisen etäisyyden yhteydet luvussa 5.7.5.

Työmäärän pitämiseksi maltillisena taustamuuttujien ja aineistojen käytön väliseen tarkasteluun otettiin mukaan vain suoraan aineistojen käyttöön liittyvät muuttujat, jotka olivat elektronisten ja painettujen aineistojen käytön välinen suhde PIKIssä, kunkin elektronisen aineistotyyppin (e-kirjat, e-äänikirjat, e-lehdet, elokuvat ja videot sekä musiikki) käyttöasteet niin PIKIssä kuin sen ulkopuolella sekä PIKIn elektronisten aineistojen käytötarkoitukset. Näidenkin tulosten avulla on kuitenkin mahdollista saada arvokasta tietoa eri taustaisten asiakkaiden e-aineistojen käytön välisistä eroista.

Joihinkin tarkasteltaviin muuttujiin jouduttiin tekemään pieniä muutoksia tilastollisten testien tekemistä varten. Elektronisten ja painettujen aineistojen käytön välistä suhdetta käsittelevästä muuttujasta otettiin pois vastaajat, jotka kertoivat, etteivät käytä lainkaan elektronisia tai painettuja aineistoja PIKI-kirjastossa tai sen välityksellä. Tämä tehtiin siitä syystä, että asiakkaat, jotka eivät käytä PIKIn aineistoja lainkaan, eivät asetu elektronisten ja painettujen aineistojen käytön välisellä skaalalla luontevasti oikein mihinkään

kohtaan. Aineistojen käyttöasteita ja käyttötarkoituksia koskevista muuttujista jätettiin pois niin sanottujen muiden vastausvaihtoehtojen muuttujat ("Muut e-aineistot" sekä "Johonkin muuhun tarkoitukseen" -vastaukset), sillä kyseisiin kohtiin tuli useimmiten vain vähän vastauksia, monet vastauksista kuuluivat kirjoittajan tulkinnan mukaan toisten vastausvaihtoehtojen alle, ja vastaukset olivat sisällöltään niin heterogeenisiä, ettei niiden yhdistäminen omaksi tarkasteltavaksi ryhmäkseen olisi ollut tutkimuksen kannalta mielekästä. Edellä mainittujen muutosten lisäksi myös joihinkin taustamuuttujiin tehtiin vastaavanlaisia korjauksia. Näitä muutoksia on avattu seuraavissa alaluvuissa kutakin taustamuuttujaa käsittelevässä kohdassa.

Tuloksia on raportoitu sanallisesti tarkemmin, jos ne ovat jollain tasolla tilastollisesti merkitseviä. Muissa tapauksissa on raportoitu ainoastaan kaikkien testattujen muuttujien p-arvot, jotka löytyvät taulukoista 2, 3 ja 4. Spearmanin järjestyskorrelaatiotestien tulosten raportoinnissa on ilmoitettu testatut muuttujat, vapausasteluku, korrelaatiokerroin sekä Benjamini-Hochberg-korjattu p-arvo. Kruskal-Wallis testien tuloksissa on raportoitu testatut muuttujat, H-arvo, vapausasteluku ja p-arvo. Kruskal-Wallis testien tuloksia tarkentavien ryhmien välisten post hoc -testien tuloksissa on raportoitu ryhmien välisten erojen Bonferroni-korjattu p-arvo sekä järjestyslukujen keskiarvot (mean rank), jotka kertovat ryhmien välisistä eroista ja siitä, mihin suuntaan tulos on merkitsevä. Yksinään tietyn muuttujan järjestysluvun keskiarvo ei kerro tuloksesta juuri mitään, mutta lukuja vertaillessa matala järjestysluvun keskiarvo ilmaisee käytön olevan tiheämpää ja korkea harvempaa. Käytettyjä testejä ja arvojen tulkintaa on avattu tarkemmin luvussa 4.5.3.

5.7.1 Ikäluokka ja aineistojen käyttö

Ikäluokkien ja muiden muuttujien välisiä yhteyksiä tutkittiin käyttämällä Spearmanin järjestyskorrelaatiotestiä. Muuttujat koodattiin siten, että positiivinen korrelaatio tarkoittaa nuorempien ikäluokkien käyttävän useammin kyseisiä aineistoja tai kerrottuihin käyttötarkoituksiin ja vanhempien ikäluokkien vastaavasti käyttävän niitä harvemmin.

Tilastollisesti edes jollain tasolla merkitseviä tuloksia saatiin seuraavista muuttujista (Taulukko 2):

- Ikäluokan ja opiskelukäytön välillä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä, heikohko positiivinen korrelaatio, $r_s(229) = .25, p < .001$.

- Ikäluokan ja työkäytön välillä oli tilastollisesti melkein merkitsevä, heikko positiivinen korrelaatio, $r_s(229) = .19, p = .011$.
- Ikäluokan ja muiden kuin PIKIn e-kirjojen käytön välillä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä, heikohko positiivinen korrelaatio, $r_s(229) = .28, p < .001$.
- Ikäluokan ja muiden kuin PIKIn e-äänikirjojen käytön välillä oli tilastollisesti merkitsevä, heikohko positiivinen korrelaatio, $r_s(229) = .24, p = .001$.
- Ikäluokan ja muiden kuin PIKIn elokuvien ja videoiden käytön välillä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä, kohtuullista lähestyvä positiivinen korrelaatio, $r_s(229) = .31, p < .001$.
- Ikäluokan ja muun kuin PIKIn musiikin käytön välillä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä, kohtuullinen tai melko korkea positiivinen korrelaatio, $r_s(229) = .43, p < .001$.

Lopuilla ikäluokan ja e-aineistojen käytön välisillä muuttujilla oli hyvin heikko korrelaatio keskenään ja/tai niiden välinen tulos ei ollut tilastollisesti merkitsevä.

Taulukko 2. Erilaisten aineistojen käytön ja ikäluokan (n=231), koulutustason (n=231) sekä etäisyyden (n=226) väliset korrelaatiot

Muuttuja		Ikä vuo- sina	Koulutus	Etäisyys kotoa
Elektronisten/painettujen ai- neistojen käyttö PIKIssä (n=220)	Korrelaatiokerroin	-.056	-.029	.022
	P-arvo	.408	.670	.754
	Korjattu p-arvo	.593	.825	.815
E-kirjojen käyttö PIKIssä (n=231)	Korrelaatiokerroin	.128	-.079	.020
	P-arvo	.052	.230	.764
	Korjattu p-arvo	.118	.611	.815
E-äänikirjojen käyttö PIKIssä (n=231)	Korrelaatiokerroin	.088	.063	-.075
	P-arvo	.181	.341	.264
	Korjattu p-arvo	.321	.611	.548
E-lehtien käyttö PIKIssä (n=231)	Korrelaatiokerroin	-.081	-.105	-.073
	P-arvo	.218	.112	.274
	Korjattu p-arvo	.349	.565	.548
Elokuvien tai videoiden käyttö PIKIssä (n=231)	Korrelaatiokerroin	.037	.058	.125
	P-arvo	.577	.382	.060
	Korjattu p-arvo	.710	.611	.388
Musiikin käyttö PIKIssä (n=231)	Korrelaatiokerroin	-.105	.062	.128
	P-arvo	.110	.346	.055
	Korjattu p-arvo	.220	.611	.388

(jatkuu)

Taulukko 2 (jatkuu). Erialaisten aineistojen käytön ja ikäluokan (n=231), koulutustason (n=231) sekä etäisyyden (n=226) väliset korrelaatiot

Muuttuja		Ikä vuo- sina	Koulutus	Etäisyys kotoa
Huvien tai yleisen mielenkiin- non vuoksi, itseni sivistämi- seen... (n=231)	Korrelaatiokerroin	-.025	-.081	.027
	P-arvo	.710	-.218	.686
	Korjattu p-arvo	.757	.611	.815
Opiskeluun (n=231)	Korrelaatiokerroin	.254***	-.097	.006
	P-arvo	<.001	.141	.932
	Korjattu p-arvo	<.001	.565	.932
Työhön (n=231)	Korrelaatiokerroin	.187*	-.165	-.054
	P-arvo	.004	.012	.421
	Korjattu p-arvo	.011	.097	.612
Harrastuksiin (n=231)	Korrelaatiokerroin	.040	-.013	.086
	P-arvo	.540	.843	.199
	Korjattu p-arvo	.710	.843	.545
Arjen tarpeisiin (n=231)	Korrelaatiokerroin	-.001	.016	.085
	P-arvo	.984	.806	.204
	Korjattu p-arvo	.984	.843	.545
E-kirjojen käyttö muualla (n=231)	Korrelaatiokerroin	.282***	-.039	-.062
	P-arvo	<.001	.555	.352
	Korjattu p-arvo	<.001	.740	.563

(jatkuu)

Taulukko 2 (jatkuu). Erilaisten aineistojen käytön ja ikäluokan (n=231), koulutustason (n=231) sekä etäisyyden (n=226) väliset korrelaatiot

Muuttuja		Ikä vuo- sina	Koulutus	Etäisyys kotoa
E-äänikirjojen käyttö muualla (n=231)	Korrelaatiokerroin	.235**	-.050	-.120
	P-arvo	<.001	.451	.073
	Korjattu p-arvo	.001	.611	.388
E-lehtien käyttö muualla (n=231)	Korrelaatiokerroin	-.028	-.190	-.098
	P-arvo	.674	.004	.143
	Korjattu p-arvo	.757	.059	.545
Elokuvien tai videoiden käyttö muualla (n=231)	Korrelaatiokerroin	.314***	.014	.064
	P-arvo	<.001	.827	.341
	Korjattu p-arvo	<.001	.843	.563
Musiikin käyttö muualla (n=231)	Korrelaatiokerroin	.427***	.066	-.032
	P-arvo	<.001	.321	.634
	Korjattu p-arvo	<.001	.611	.815

Korrelaatiokertoimet ovat Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimia. Korrelaatiokerrointen suuntien merkitykset on selitetty luvun 5.7 alaluvuissa. Tulosten tilastollista merkitsevyyttä on tulkittu Benjamini-Hochberg-korjatulla p-arvolla. Tilastollisesti merkitsevät korrelaatiot on merkitty seuraavasti: * = $p < .05$, ** = $p < .01$, *** = $p < .001$.

5.7.2 Sukupuoli ja aineistojen käyttö

Sukupuolen ja eri e-aineistojen käytön välisiä yhteyksiä tarkasteltiin Kruskal-Wallis-testillä. Sukupuolimuuuttujan vastauksista jätettiin pois En halua sanoa -vaihtoehdon vastanneet vastaajat. Muunsukupuolisia vastaajia (7 kpl) oli selvästi vähemmän kuin naisia (159) tai miehiä (56), mutta heidänkin vastauksensa sisällytettiin testiin mukaan, sillä ryhmän pienestä otoskoosta ei ollut haittaa testin teknisessä suorittamisessa. Ryhmän pieni otoskoko on kuitenkin hyvä muistaa etenkin tuloksia tulkitessa.

Kuten taulukko 3 kertoo, kaikista testatuista muuttujista jollain tasolla tilastollisesti merkitseviä eroja ilmeni:

- sukupuolen ja PIKIn e-äänikirjojen käytön välillä, $H(2) = 6.551, p = .038$
- sukupuolen ja PIKIn ulkopuolisten e-äänikirjojen käytön välillä, $H(2) = 9.070, p = .011$

Post hoc -testit tarkentavat, että ero PIKIn e-äänikirjojen käytössä oli tilastollisesti melkein merkitsevä miesten ja naisten välillä, $p = .032$. Järjestyslukujen keskiarvot kertovat naisten (105,34) käyttävän PIKIn e-äänikirjoja miehiä (129,60) useammin. PIKIn ulkopuolisten e-äänikirjojen käytössä oli tilastollisesti melkein merkitsevä ero miesten ja muunsukupuolisten välillä, $p = .012$. Tulosten mukaan muunsukupuoliset (56,00) käyttävät tätä aineistotyyppiä PIKIn ulkopuolella miehiä (124,88) useammin.

Taulukko 3. Sukupuolen (n=222) sekä erilaisten aineistojen käytön ja käyttötarkoitusten Kruskal-Wallisin testien p-arvot ja hypoteesitestien tulokset

Muuttuja	P-arvo	Tulos
PIKIn elektronisten/painettujen aineistojen käyttö (n=211)	.513	Nollahypoteesi jää voimaan
E-kirjojen käyttö PIKIssä (n=222)	.975	Nollahypoteesi jää voimaan
E-äänikirjojen käyttö PIKIssä (n=222)	.038	Hylätään nollahypoteesi
E-lehtien käyttö PIKIssä (n=222)	.164	Nollahypoteesi jää voimaan
Elokuvien tai videoiden käyttö PIKIssä (n=222)	.758	Nollahypoteesi jää voimaan
Musiikin käyttö PIKIssä (n=222)	.733	Nollahypoteesi jää voimaan
Huvin tai yleisen mielenkiinnon vuoksi, itseni sivistämiseen... (n=222)	.632	Nollahypoteesi jää voimaan
Opiskeluun (n=222)	.703	Nollahypoteesi jää voimaan
Työhön (n=222)	.335	Nollahypoteesi jää voimaan
Harrastuksiin (n=222)	.279	Nollahypoteesi jää voimaan
Arjen tarpeisiin (n=222)	.662	Nollahypoteesi jää voimaan
E-kirjojen käyttö muualla (n=222)	.085	Nollahypoteesi jää voimaan
E-äänikirjojen käyttö muualla (n=222)	.011	Hylätään nollahypoteesi
E-lehtien käyttö muualla (n=222)	.157	Nollahypoteesi jää voimaan
Elokuvien tai videoiden käyttö muualla (n=222)	.262	Nollahypoteesi jää voimaan
Musiikin käyttö muualla (n=222)	.169	Nollahypoteesi jää voimaan

Kukin muuttujasarakkeen rivi ilmaisee muuttujan, johon sukupuolimuuttujaa ja sen sisältämiä sukupuolia on testattu. Kunkin muuttujan kohdalla nollahypoteesi on, että kyseisen muuttujan jakauma on samanlainen kaikilla sukupuolilla, eli että sukupuolten välillä ei ole merkitsevää eroa aineistojen käytössä. Nollahypoteesi hylätään, kun $p < .05$.

5.7.3 Koulutustaso ja aineistojen käyttö

Koulutustasomuuttujan vastaukset yhdistettiin tilastollista käsittelyä varten kahteen luokkaan: korkeakoulututkinnon suorittaneet sekä muun tutkinnon suorittaneet/vielä koulussa olevat. Näiden luokkien välisiä yhteyksiä muihin muuttujiin tutkittiin Spearmanin järjestykskorrelaatiotestillä. Muuttujat koodattiin niin, että positiivinen korrelaatio tarkoittaa korkeakouluttamattomien käyttävän kyseisiä aineistoja tai kerrottuihin käyttötarkoituksiin useammin ja korkeakoulutettujen vastaavasti käyttävän niitä harvemmin.

Kuten taulukosta 2 ilmenee, muuttujien välillä ei ilmennyt tilastollisesti merkitseviä korrelaatioita. Lähimpänä tilastollisesti melkein merkitsevän p -arvon rajaa ($p = .05$) olivat koulutuksen ja PIKIn ulkopuolisten e-lehtien käytön välinen heikosti negatiivinen korrelaatio, $r_s(229) = -.19, p = .059$ sekä koulutuksen ja PIKIn e-aineistojen työkäytön välinen heikosti negatiivinen korrelaatio, $r_s(229) = -.17, p = .097$. Tuloksia voi kuitenkin tulkita, vaikka ne eivät läpäisisikään asetettua kiinteää merkitsevyysrajaa, sillä etenkin ensimmäiseksi mainitun yhteyden $p = .059$ on hyvin lähellä rajaa ja toisessakin on alle 10 % riski sille, että esitetty yhteys ei pitäisi paikkansa. Näiden muuttujien väliset korrelaatiot ovat joka tapauksessa heikkoja.

5.7.4 Henkilöryhmä ja aineistojen käyttö

Henkilöryhmän ja aineistojen käytön yhteyksien tarkastelussa hyödynnettiin Kruskal-Wallis testia. Taulukon 4 mukaisesti jollain tasolla tilastollisesti merkitseviä eroja ilmeni seuraavien muuttujien välillä:

- henkilöryhmien ja PIKIn e-lehtien käytön välillä, $H(6) = 13.979, p = .030$
- henkilöryhmien ja PIKIn musiikin käytön välillä, $H(6) = 13.475, p = .036$
- henkilöryhmien ja opiskelukäytön välillä, $H(6) = 21.751, p = .001$
- henkilöryhmien ja työkäytön välillä, $H(6) = 21.005, p = .002$
- henkilöryhmien ja PIKIn ulkopuolisten e-kirjojen käytön välillä, $H(6) = 19.698, p = .003$
- henkilöryhmien ja PIKIn ulkopuolisten elokuvien ja videoiden käytön välillä, $H(6) = 27.024, p < .001$
- henkilöryhmien ja PIKIn ulkopuolisen musiikin käytön välillä, $H(6) = 35.863, p < .001$

Post hoc -testien mukaan PIKIn e-lehtien käytössä oli tilastollisesti melkein merkitsevä ero työntekijöiden (esim. teollisuus-, maatalous-, jakelu- ja palvelutyöntekijät) ja opiskelijoiden ja koululaisten välillä, $p = .011$. Järjestyslukujen keskiarvot ilmaisevat työntekijähenkilöryhmän (87,48) käyttävän PIKIn e-lehtiä opiskelijoita ja koululaisia (136,74) useammin.

PIKIn musiikin käytössä henkilöryhmien välillä ei post hoc -testeissä löytynyt suoraan tilastollisesti merkitseviä eroja Kruskal-Wallis testin tuloksesta huolimatta. Tämä voi johtua esimerkiksi käytetyn Bonferroni-korjausmenetelmän tiukkuudesta. Ilman Bonferroni-korjausta tilastollisesti merkitseviä eroja ilmeni eläkeläisten ja muutaman muun henkilöryhmän välillä ja niin, että eläkeläiset käyttävät PIKIn musiikkia muita henkilöryhmiä useammin.

Opiskelukäytössä löytyi tilastollisesti erittäin merkitsevä ero kahden ryhmän, opiskelijoiden ja koululaisten sekä eläkeläisten, väliltä, $p = < .001$. Tilastollisesti melkein merkitseviä eroja ilmeni opiskelijoiden ja koululaisten kanssa alempien toimihenkilöiden ($p = .027$), ylempien toimihenkilöiden ($p = .015$) ja muihin, valmiiden vastausvaihtoehtojen ulkopuolisiin henkilöryhmiin ($p = .043$) kuuluvien välillä. Järjestyslukujen keskiarvojen mukaan opiskelijat ja koululaiset olivat vähemmän yllättäen ahkerampia (79,48) käyttämään PIKIn e-aineistoja opiskelutarkoituksiin kuin eläkeläiset (131,31), alemmat toimihenkilöt (122,40), ylempät toimihenkilöt (122,42) tai muihin henkilöryhmiin kuuluvat henkilöt (124,88).

Post hoc -testit tarkensivat, että työkäytössä tilastollisesti merkitseviä eroja ilmeni eläkeläisten ja työntekijöiden ($p = .009$) sekä eläkeläisten ja ylempien toimihenkilöiden ($p = .004$) välillä. Eläkeläisten ja alempien toimihenkilöiden välillä löytyi tilastollisesti melkein merkitsevä ero ($p = .013$). Ei ole yllättävää, että eläkeläiset käyttivät aineistoja työtarkoituksiin henkilöryhmistä harvimmoin (144,40), vrt. työntekijät (100,62), ylempät toimihenkilöt (103,18) sekä alemmat toimihenkilöt (104,30).

PIKIn ulkopuolisten e-kirjojen käytössä ilmeni tilastollisesti merkitsevä ero opiskelijoiden ja koululaisten sekä eläkeläisten välillä, $p = .002$. Testien mukaan opiskelijat ja koululaiset käyttävät (86,82) näitä aineistoja useammin kuin eläkeläiset (138,52). Ero yrittäjiin (151,63) oli vieläkin suurempi, mutta tämä tulos ei ollut tilastollisesti merkitsevä luultavasti yrittäjien vähäisestä vastaajamäärästä (8 kpl) johtuen.

Muiden kuin PIKIn elokuvien ja videoiden käytössä opiskelijoiden ja koululaisten sekä eläkeläisten välillä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä ero, $p < .001$. Tilastollisesti melkein merkitseviä eroja löytyi opiskelijoiden ja koululaisten ja ylempien toimihenkilöiden ($p = .026$) välillä sekä eläkeläisten ja muiden, eli valmiiden vastausvaihtoehtojen ulkopuolelle kuuluvien henkilöryhmien välillä ($p = .019$). Opiskelijat ja koululaiset olivat ahkerimpia (82,06) PIKIn ulkopuolisten elokuvien ja videoiden käyttäjiä, kun taas eläkeläiset käyttivät kyseisiä aineistoja harvimminkin (147,00).

PIKIn ulkopuolisen musiikin käytössä opiskelijoiden ja koululaisten sekä eläkeläisten välillä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä ero, $p < .001$. Tilastollisesti merkitseviä eroja oli opiskelijoiden ja koululaisten ja ylempien toimihenkilöiden ($p = .001$) sekä opiskelijoiden ja koululaisten ja työntekijöiden välillä ($p = .008$). Aivan kuten PIKIn ulkopuolisten elokuvien ja videoiden kohdalla, opiskelijat käyttävät (72,39) tulosten mukaan PIKIn ulkopuolista e-musiikkia useammin kuin eläkeläiset (148,01), ylemmät toimihenkilöt (129,82) tai työntekijät (128,28).

Taulukko 4. Henkilöryhmien (n=231) sekä erilaisten aineistojen käytön ja käyttötarkoitusten Kruskal-Wal-
 lisiin testien p-arvot ja hypoteesitestien tulokset

Muuttuja	P-arvo	Tulos
PIKIn elektronisten/painettujen aineistojen käyttö (n=220)	.661	Nollahypoteesi jää voimaan
E-kirjojen käyttö PIKIssä (n=231)	.334	Nollahypoteesi jää voimaan
E-äänikirjojen käyttö PIKIssä (n=231)	.911	Nollahypoteesi jää voimaan
E-lehtien käyttö PIKIssä (n=231)	.030	Hylätään nollahypoteesi
Elokuvien tai videoiden käyttö PIKIssä (n=231)	.078	Nollahypoteesi jää voimaan
Musiikin käyttö PIKIssä (n=231)	.036	Hylätään nollahypoteesi
Huvin tai yleisen mielenkiinnon vuoksi, itseni si- vistämiseen... (n=231)	.847	Nollahypoteesi jää voimaan
Opiskeluun (n=231)	.001	Hylätään nollahypoteesi
Työhön (n=231)	.002	Hylätään nollahypoteesi
Harrastuksiin (n=231)	.616	Nollahypoteesi jää voimaan
Arjen tarpeisiin (n=231)	.539	Nollahypoteesi jää voimaan
E-kirjojen käyttö muualla (n=231)	.003	Hylätään nollahypoteesi
E-äänikirjojen käyttö muualla (n=231)	.103	Nollahypoteesi jää voimaan
E-lehtien käyttö muualla (n=231)	.627	Nollahypoteesi jää voimaan
Elokuvien tai videoiden käyttö muualla (n=231)	<.001	Hylätään nollahypoteesi
Musiikin käyttö muualla (n=231)	<.001	Hylätään nollahypoteesi

Kukin muuttujasarakkeen rivi ilmaisee muuttujan, johon henkilöryhmämuuttujaa ja sen sisältämiä henkilöryhmiä on testattu. Kunkin muuttujan kohdalla nollahypoteesi on, että kyseisen muuttujan jakauma on samanlainen kaikilla henkilöryhmillä, eli että henkilöryhmien välillä ei ole merkitsevää eroa aineistojen käytössä. Nollahypoteesi hylätään, kun $p < .05$.

5.7.5 Fyysinen etäisyys ja aineistojen käyttö

Aineistojen käytön ja vastaajan kotoa eniten käytettyyn PIKI-kirjastoon arvioidun fyysisen välimatkan välistä yhteyttä tarkasteltiin Spearmanin järjestyskorrelaatiotestillä. Muuttujat koodattiin siten, että positiivinen korrelaatio tarkoittaa lähellä kirjastoa asuvien käyttävän useammin e-aineistoja tai kerrottuihin käyttötarkoituksiin ja negatiivinen korrelaatio kauempana kirjastoa asuvien käyttävän niitä useammin.

Muuttujien välillä ei ilmennyt tilastollisesti merkitseviä korrelaatioita, ja korrelaatiot olivat heikkoja (Taulukko 2). Tulosten mukaan etäisyydellä kotoa kirjastoon ei vaikuttaisi olevan juuri mitään vaikutusta elektronisten aineistojen käyttöön yleisellä tasolla.

6 YHTEENVETO, JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämä luku koostuu tutkielman tuloksista tehdyistä yhteenvedosta, johtopäätöksistä ja pohdinnasta. Luvussa 6.1 kerrataan tutkielman tavoitteet ja esitellään tulosten yhteenveto. Luvussa 6.2 käydään tuloksia tarkemmin läpi, verrataan niitä aikaisempaan tutkimukseen ja esitetään tulosten ja vertailun pohjalta tehtyjä johtopäätöksiä ja pohdintoja. Luvussa 6.3 tarkastellaan tutkimuksen rajoitteita, pohditaan yleisesti elektronisten aineistojen asemaa PIKI-kirjastoissa ja sitä, mitä tulevaisuudelta voidaan e-aineistokentällä ehkä odottaa sekä ehdotetaan mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

6.1 Tulosten yhteenveto

Tutkielman tavoitteena oli kyselytutkimuksen avulla selvittää, kuinka paljon PIKI-kirjastojen asiakkaat käyttävät PIKI-kirjastojen elektronisia aineistoja suhteessa PIKIn painettuihin aineistoihin sekä kuinka usein he käyttävät erilaisia elektronisia aineistolajeja niin PIKI-kirjastoissa kuin niiden ulkopuolella ja kummassa yhteydessä he käyttävät näitä e-aineistolajeja useammin. Lisäksi tutkittiin, mihin tarkoituksiin asiakkaat käyttävät PIKIn e-aineistoja ja miten he kokevat PIKI-kirjastojen elektroniset aineistot haluttujen aineistojen löytymisen, aineistotoiveiden, tyytyväisyyden sekä aineistojen käyttöön vaikuttavien ongelmien tai etujen kannalta. Lisäksi pyrittiin selvittämään, mistä asiakkaat saavat PIKI-kirjastojen elektronisiin aineistoihin liittyvää tietoa ja millaisia e-aineistojen koulutus- ja neuvontatarpeita asiakkailta on sekä tutkittiin, mitkä taustamuuttujat ovat mahdollisesti yhteydessä asiakkaiden elektronisten aineistojen käyttöön. Näihin kysymyksiin vastataan lyhyesti tätä kappaletta seuraavassa yhteenvedossa ja tarkemmin johtopäätökset ja pohdinta -luvussa 6.2.

Yhteenvetona tuloksista voidaan todeta, että pääsääntöisesti PIKI-kirjastojen asiakkaat suosivat painettuja aineistoja elektronisia aineistoja enemmän. PIKI-kirjastojen tiheimmin käytetyt e-aineistolajit olivat e-kirjat ja e-äänikirjat e-lehtien, elokuvien ja videoiden sekä e-musiikin käytön ollessa PIKI-kirjastoissa jossain määrin harvempaa. PIKIn e-aineistoja käytettiin eniten hovin, mielenkiinnon ja sivistyksen vuoksi sekä ajankohtaisten

asioiden seuraamiseen, mutta niitä käytettiin vähemmässä määrin myös harrastuksiin, arjen tarpeisiin, opiskeluun ja työhön. PIKI-kirjastojen ulkopuolisista e-aineistoista ylivoimaisesti eniten käytettiin elokuvia ja videoita sekä e-musiikkia, ja kaikkia kyselyssä esillä olleita e-aineistojen lajeja käytettiin pääosin jonkin verran enemmän kirjastojen ulkopuolella kuin PIKI-kirjastoissa.

Suurin osa vastanneista koki, että PIKI-kirjastojen tarjonnasta löytyy heidän tarpeensa kohtaavia e-aineistoja joko hyvin tai jonkin verran. Samaten suurin osa vastanneista kertoi olevansa PIKIn tarjoamiin e-aineistoihin joko melko tai erittäin tyytyväisiä. Eniten vastaajat toivoivat hankittavaksi kirjastojen kokoelmiin e-kirjoja ja e-äänikirjoja, joita seurasivat kotimaiset e-lehdet sekä elokuvat. Vastanneiden listaamista ja kertomista PIKI-kirjastojen e-aineistojen eduista ja käyttöä edesauttavista syistä yleisimmiksi nousivat niiden käyttämisen maksuttomuus, käyttämisen kätevyys sekä ympärivuorokautisuuden tuomat mahdollisuudet. E-aineistojen keskeisimmät ongelmat koskivat e-aineistojen saatavuuden puutteita, ja lisäksi painettujen aineistojen käytön miellyttävyys tai totumus käyttää niitä tuli ilmi merkittävänä e-aineistojen käyttöä rajoittavana tekijänä.

Ylivoimaisesti vastatuin PIKIn e-aineistojen tietokanava oli PIKI-verkkokirjasto, jota seurasi kirjaston tiedotteet esimerkiksi sosiaalisessa mediassa. Suurin osa vastanneista kertoi, ettei tarvitse tai tahdo e-aineistoihin ja niiden käyttöön liittyvää neuvontaa tai koulutusta, mutta vastaavasti kohtuullisen merkittävä osa vastaajista toivoi esimerkiksi lisää erilaisten e-aineistojen esittelyä ja tietosisällöistä tiedottamista. Taustamuuttujista etenkin ikä näyttäisi olevan yhteydessä elektronisten aineistojen käyttöön niin, että nuoret ikäluokat käyttävät runsaasti PIKI-kirjastojen ulkopuolisia elektronisia aineistoja. Varsinkin elokuvat ja videot sekä e-musiikki vaikuttaisivat olevan nimenomaan nuorten ihmisten suosiossa PIKIn ulkopuolella.

6.2 Johtopäätökset ja pohdinta

Kyselyn tuloksista ilmenee, että painetut aineistot olivat PIKI-kirjastossa tai sen välityksellä selvästi käytetympiä kuin elektroniset aineistot, sillä vastanneista yhteensä noin 57 % kertoi käyttävänsä enimmäkseen tai ainoastaan painettuja aineistoja. Vastaavasti yhteensä noin 13 % vastanneista kertoi käyttävänsä enimmäkseen tai ainoastaan painettuja aineistoja. Vastaajista neljännes kertoi käyttävänsä molempia aineistotyyppiä yhtä pal-

jon. Osuudet olivat samansuuntaiset myös Mattssonin (2007) tutkielmassa, jossa enimmäkseen painettuja aineistoja käyttävien osuus oli 66 %, ainoastaan tai enimmäkseen elektronisia aineistoja käyttävien osuus 7 % ja yhtä paljon molempia aineistotyyppettä käyttävien osuus 26 %. Painotus on siis siirtynyt hieman kohti elektronisia aineistoja, mutta painottuu edelleen vahvasti painettuihin aineistoihin. Tulokset jokseenkin mukailivat myös yleisten kirjastojen elektronisten ja painettujen aineistojen lainausmääriä (ks. luku 3.2), joiden mukaan painetut aineistot ovat ainakin toistaiseksi selkeästi lainatumpia kuin elektroniset aineistot.

Kyselyyn vastanneiden keskuudessa PIKI-kirjastojen käytetyimmät e-aineistot olivat e-kirjat, joita kertoi edes joskus käyttävänsä vastaajista 67 %. E-äänikirjoja käytti noin 59 %, e-lehtiä 41 %, elokuvia ja videoita 35 % ja e-musiikkia 25 %. Näiden aineistojen käyttö oli tulosten mukaan melko harvaa tai satunnaista, sillä vastaajista suuri osa kertoi käyttävänsä niitä harvemmin kuin joitakin kertoja kuukaudessa. Kuitenkin etenkin e-kirjoilla ja e-äänikirjoilla oli myös kohtalaisen paljon vähintään kuukausittain niitä käyttäviä asiakkaita. Tuloksia ei voi verrata aivan suoraan Virhiän (2023) esityksen tilastoihin, sillä niissä ei tutkittu käytön tiheyttä, mutta tilastoissa esiintyvät luvut ovat karkeasti samansuuntaisia tämän tutkielman tulosten kanssa: suosituimpien aineistojen eli e-kirjojen, e-äänikirjojen ja e-lehtien lainaus- ja lukumäärissä liikutaan sadoissatuhansissa ja elokuvien ja videoiden sekä musiikin katselu- tai kuuntelukerroissa kymmenissä tuhansissa kerroissa.

Mattssonin (2007) tutkielmaan verratessa on todettava, että e-aineistot ovat muuttuneet yleisissä kirjastoissa vuosien aikana paljon, ja siinä missä e-kirjat ovat nykyisin e-aineistoista suosituimpia, yli viisitoista vuotta sitten käytetyimmät aineistot olivat tietokantoja, sanakirjoja ja hakuteoksia. E-lehtiä käytettiin myös enemmän kuin nykyään, sillä 56 % Mattssonin tutkielman kyselyyn vastanneista käytti niitä edes joskus, mutta huomattavin seikka on e-kirjojen aseman ja suosion kasvu marginaalista yleisten kirjastojen suosituimmaksi e-aineistolajiksi.

Tutkielman kyselyyn vastanneiden keskuudessa PIKI-kirjastojen tarjoamia elektronisia aineistoja käytettiin useimmiten hovin, yleisen mielenkiinnon tai sivistyksen vuoksi tai ajankohtaisten asioiden seuraamiseen. Näihin tarkoituksiin PIKI-kirjastojen e-aineistoja käytti edes joskus 85 % vastanneista ja 58 % vähintään joitakin kertoja kuukaudessa.

Harrastukset seurasi edellä mainittuja seuraavaksi yleisimpänä käyttötarkoituksena, minkä jälkeen tulivat arjen tarpeet ja opiskelu, joita varten aineistoja käytettiin suunnitellen yhtä usein. Työ oli kyselyssä valmiiksi listatuista käyttötarkoituvaihtoehdoista harvinaisin syy käyttää PIKI-kirjastojen e-aineistoja.

Mattssonin (2007) tutkimuksessa viimeisimmän käytetyn elektronisen aineiston käyttötarkoitukset yleisissä kirjastoissa olivat jakautuneet työn, arjen tarpeiden ja harrastusten välillä melko tasaisesti, työn ollessa yleisin käyttötarkoitus. Opiskelukäyttöön aineistoja käytettiin hieman harvemmin. Elektronisten aineistojen käyttötarkoitukset näyttäisivätkin siirtyneen työ- ja opiskelutarkoituksista kohti viihteellisempiä vapaa-ajan käyttötarkoituksia. Tulokset eivät tosin ole suoraan vertailtavissa muun muassa eri tavoin muotoiltujen kysymysten vuoksi, mutta ne antanevat suuntaa yleisten kirjastojen e-aineistojen käyttötarkoitusten muutoksista kohti viihteellisyyttä, mikä on varmasti osittain seurausta myös kirjaston tarjoamien aineistojen muutoksesta.

PIKI-kirjastojen ulkopuolisia e-aineistoja käytettiin kyselytulosten mukaan yleisesti ottaen PIKI-kirjastojen tarjoamia e-aineistoja useammin. Huomattavimmat erot PIKI-aineistoihin verrattessa ilmenivät elokuvien ja videoiden sekä e-musiikin kohdalla, sillä ne nousivat PIKIn ulkopuolisista e-aineistoista suosituimmiksi e-aineistotyypeiksi, ja niitä molempia käytti vastaajista vähintään kolme neljänestä. Kaikilla listatuilla aineistolajeilla oli myös enemmän päivittäisiä käyttäjiä PIKI-kirjastojen ulkopuolella kuin PIKI-kirjastoissa, mutta toisaalta PIKIn e-kirjoilla ja e-äänikirjoilla oli enemmän ylipäättään näitä aineistotyyppisiä käyttäviä kuin niiden PIKI-kirjastojen ulkopuolisilla vastineilla. Tulosten kohdalla voi miettiä, miten yleisten kirjastojen ja kaupallisten tahojen välinen kilpailu (ks. luku 3.2) on vaikuttanut niihin. Kilpailutilanteen vuoksi syntyneet aineistojen saatavuuden rajoitukset kirjastoissa sekä rajalliset aineistobudjetit rajoittavat varmasti kirjastojen mahdollisuuksia kilpailla suoraan ulkopuolisten vastineiden kanssa, joskin kirjastoillakin on esimerkiksi maksuttomuuden kaltaisia valtteja. Täytyy kuitenkin muistaa osapuolten erilaiset intressit: kaupalliset yhtiöt pyrkivät pääasiassa tuottamaan mahdollisimman paljon voittoa, ja kirjastojen pyrkimyksenä on tuoda monipuolisesti erilaisia aineistoja saataville ja tarjota pääsy tietoon, kirjallisuuteen ja kulttuuriin, jolloin lainaus-tilastojen ja käyttömäärien maksimoiminen tavoitteet ovat lähinnä toissijaisia. Lisäksi muistutettakoon, että PIKI-kirjastojen ulkopuolisiin e-aineistoihin mahtuu paljon muuta-

kin kuin maksullisten tai kaupallisten palveluiden aineistoja, joten kilpailu ei kyde pelkästään kirjastojen ja kaupallisten palvelujen välillä. Kilpailua voi pitää tilanteessa myös melko vahvana ilmauksena, sillä kirjastojen ja muiden tahojen aineistojen käytössä voi piillä synergiaetuja, jotka hyödyttävät molempia osapuolia.

Kysyttäessä sitä, kuinka paljon asiakkaat löytävät PIKI-kirjastojen e-aineistotarjonnasta heidän tarvitsemiaan aineistoja, reilu kolmannes vastaajista koki, että aineistoja löytyy jonkin verran ja vajaa kolmannes koki aineistoja löytyvän hyvin. Erittäin hyvin aineistoja löytyvän koki noin 5 %, huonosti noin 9 % ja ei lainkaan alle prosentti vastanneista. 16 % ei osannut sanoa kantaansa. Nämä prosenttiosuudet ovat hyvin lähellä Mattssonin (2007) tutkielman vastaavan kysymyksen prosenttiosuuksia, sillä eroja kunkin vastausvaihtoehdon kohdalla tutkielmien välillä on korkeintaan muutamia prosenttiyksiköitä. Etenkin julkaisijoiden kirjastoja varten asettamat e-aineistojen saatavuuden rajoitteet (ks. luku 3.2) näyttävät eittämättä suurta osaa siinä, miten asiakkaat kokevat aineistoja löytyvän kirjaston kokoelmista.

Kyselyssä kartoitettiin myös vastaajien elektronisten aineistojen aineistotoiveita. Aineistolajeista eniten PIKI-kirjastojen kokoelmiin toivottiin hankittavan lisää e-kirjoja ja e-äänikirjoja, joita molempia toivoi noin puolet vastanneista. Kotimaisia e-lehtiä ja elokuvia toivoi noin 29 %, ulkomaisia e-lehtiä ja TV-sarjoja noin 20 % ja musiikkia noin 10 % vastanneista. Verratessa aikaisempaan tutkimukseen myös Tannin (2020) tutkielmassa e-kirjat, e-äänikirjat ja e-lehdet olivat ilmi käyneistä e-aineistotoiveista merkittävimmät. Mattssonin (2007) tutkielmassa yleisten kirjastojen toivotuimmat aineistot olivat taas erilaisia sanakirjoja ja sanastoja, yliopistojulkaisuja, lehtiä ja tietokantoja, ja e-kirjoja toivottiin vähemmän. Kaikkiaan toivotuimmat aineistot ovat olleet siis sellaisia, jotka olivat olleet jo valmiiksi suosituimpien aineistojen joukossa kirjastojen kokoelmissa. Lisäksi yli viisitoista vuotta sitten e-kirjat, e-kuvatallenteet ja muut nykypäivänä suositut elektroniset aineistot eivät välttämättä olleet yhtä pinnalla kuin nykyisin, niitä ei ollut juuri edes olemassa tai ainakaan ne eivät olleet suuren yleisön tiedossa. Vastaavasti nykyään esimerkiksi sähköisiä sanakirjoja tai tietokantoja ei ehkä välttämättä mielletä elektronisiksi aineistoiksi samaan tapaan kuin tuolloin, ainakaan yleisten kirjastojen kontekstissa.

Kyselytulosten mukaan asiakkaat olivat pääosin tyytyväisiä PIKI-kirjastojen tarjoamiin e-aineistoihin, sillä lähes puolet vastanneista koki olevansa niihin melko tyytyväisiä ja 14

% vastanneista erittäin tyytyväisiä. Melko tyytymättömien osuus oli noin 13 %, erittäin tyytymättömien alle yksi prosentti, ja noin neljännes ei osannut sanoa, kuinka tyytyväisiä he olivat PIKIn e-aineistoihin. Verrattaessa näitä tuloksia Mattssonin (2007) tutkielman tuloksiin huomattavaa on lähinnä, kuinka Mattssonin tutkielmassa 43 % vastanneista ei osannut sanoa kuinka tyytyväisiä he ovat yleisen kirjaston tarjoamiin e-aineistoihin. Tässä tutkielmassa vastaava osuus oli siis noin 24 %, joten jonkinlainen mielipide yleisen kirjaston e-aineistojen tarjonnasta on yhä useammalla.

Kyselyn tulosten mukaan PIKI-kirjastojen asiakkaat arvostavat PIKIn elektronisissa aineistoissa etenkin niiden käyttämisen maksuttomuutta, sitoutumattomuutta kirjastojen aukioloaikoihin sekä käyttämisen kätevyyttä esimerkiksi etäkäyttömahdollisuuksien ja aineiston automaattisen palautumisen myötä. Nämä edut vastaavatkin pitkälti aikaisemmissa tutkimuksissa esitettyjä elektronisten aineistojen etuja (ks. luku 3.3.2). Myös valtaosa vastaajista valitsi yhden tai useamman näistä eduista keskeiseksi eduksi, ja ne nousivat usein esiin myös sellaisilla vastaajilla, jotka kertoivat käyttävänsä ainoastaan tai lähes ainoastaan painettuja aineistoja. Näitä ominaisuuksia voivat siis mahdollisesti arvostaa myös sellaiset asiakkaat, jotka eivät muiden syiden vuoksi käytä PIKIn e-aineistoja. Lisäksi nämä mainitut edut ovat myös hyvin universaaleja yleisissä kirjastoissa, sillä ne pätevät monissa yleisissä kirjastoissa ympäri maailmaa, kuten aikaisempikin tutkimus osoittaa. Enemmän PIKI-sidonnaisista eduista vastatuimmat liittyivät aineistojen helppokäyttöisyyteen, jonka valitsi noin 40 % vastaajista ja hyvään löydettävyyteen, jonka valitsi noin joka viides vastaaja. Tarvittujen e-aineistojen hyvän saatavuuden valitsi keskeiseksi eduksi noin joka kymmenes.

Kyselytulosten mukaan merkittävimpiä PIKI-kirjastojen e-aineistojen käyttöä haittaavia syitä tai ongelmia olivat, että asiakkaiden tarvitsemia aineistoja ei ole saatavilla juuri e-aineistomuodossa, ja että asiakkaat ovat tottuneet käyttämään painettuja aineistoja tai kokevat niiden käytön mukavammaksi. Nämä vaihtoehdot koki keskeiseksi ongelmaksi tai käyttöä rajoittavaksi tekijäksi molemmissa tapauksissa noin 40 % vastanneista. Näistä syistä jälkimmäiseen liittyvät vahvasti myös haasteet koskien ruudulta lukemisen hankaluutta. Myös aineistojen pitkät jonot olivat kolmen eniten mainitun syyn joukossa. Aineistojen löydettävyyttä koskevat ongelmat olivat myös suunnilleen yhtä paljon esillä, kuten myös elektronisten aineistojen tuntemattomuus, kun taas esimerkiksi tietotekniset ongelmat ja aineistojen hankalakäyttöisyys saivat vähemmän mainintoja.

Verratessa tämän ja Mattssonin (2007) tutkielman tuloksia keskeisimmät ongelmat yleisten kirjastojen e-aineistojen kanssa näyttäisivät siirtyneen aineistojen tuntemattomuudesta kohti niiden rajoitettua saatavuutta. Siinä missä Mattssonin tutkielmassa reilusti yli puolet vastaajista kertoi ongelmaksi aineistojen tuntemattomuuden, vastaava osuus tässä tutkielmassa oli vain 18 %. Tarkkoja syitä tälle kehitykselle ei voida tämän tutkielman puitteissa tietää, mutta joka tapauksessa elektroniset aineistot ovat yleistyneet ja jalkautuneet viime vuosien aikana tieteellisestä maailmasta yhä paremmin niin sanotun suuren yleisön pariin, mikä on varmasti tehnyt niistä tunnetumpia myös yleisissä kirjastoissa. Lisäksi kirjastot ovat myös varmasti ottaneet isoja askeleita eteenpäin niiden markkinoinnissa. Ainakin PIKI-kirjastojen osalta luvut näyttäisivät kertovan, että elektroniset aineistot tunnetaan paljon paremmin kuin aikaisemmin, mistä kieli myös se, että valtaosa kyselyyn vastanneista koki, ettei tarvitse PIKIn elektronisten aineistojen käyttöön liittyvää koulutusta, neuvontaa tai aineistojen esittelyä.

Aineistojen tuntemattomuuden tilalle merkittävimmäksi ongelmaksi ovat nousseet e-aineistojen saatavuuden haasteet, kuten että tarvittuja aineistoja ei ole saatavilla e-aineistomuodossa tai että niihin on pitkät jonot. Kuten edellä mainittiin, noin 40 % tämän tutkielman kyselyyn vastanneista koki, että heidän tarvitsemiaan aineistoja ei ole saatavilla e-aineistona Mattssonin (2007) tutkielmassa vastaavan osuuden ollessa vajaa neljännes. Tässä tutkimuksessa aineistojen pitkät jonot koki keskeiseksi haasteeksi vastaajista reilu neljännes, joka on myös melko merkittävä osuus. E-aineistojen ja erityisesti e-kirjojen saatavuuden rajoitteet yleisissä kirjastoissa onkin ollut aikaisemman tutkimuksen perusteella jo pitkään keskeinen puheenaihe e-aineistokentällä (ks. luku 3.2), ja nämä haasteet heijastuvat myös selvästi PIKI-kirjaston asiakkaiden näkemyksiin e-aineistoista.

Selvästi universaalimpi elektronisten aineistojen käyttöön vaikuttava seikka koskee painettujen aineistojen miellyttävyyttä ja ruudulta lukemisen hankaluutta. Verratessa Mattssonin (2007) tuloksiin ruudulta lukemista ei ehkä koeta ongelmaksi aivan yhtä usein kuin aiemmin, sillä Mattssonin tutkielmassa noin joka kolmas vastaaja kertoi tämän ongelmaksi tässä tutkielmassa vastaavan osuuden ollessa 22 %. Tämä voi esimerkiksi johtua lukulaitteiden ja muiden laitteiden näyttöjen silmäystävällisyyden ja niiden kustomointiominaisuuksien paranemisesta. Luvut ovat tosin lähellä toisiaan, joten kyse voi olla mui-

den syiden ohella sattumasta. Painettujen aineistojen mukavuus ja miellyttävyys on kuitenkin merkittävä syy sille, miksi painettu aineisto pitää pintansa. Tämäkin ilmiö on ollut vahvasti esillä aikaisemmissa tutkimuksissa (ks. esim. Kajander, 2020).

Tarvittujen elektronisten aineistojen löytyminen näyttäisi olevan suurin piirtein yhtä merkittävä haaste kuin aikaisemmin, sillä sekä tässä tutkielmassa että Mattssonin (2007) tutkielmassa noin joka neljännellä oli ongelmia aineistojen löytämisessä. Aineistojen hankalakäyttöisyys koettiin ongelmaksi molemmissa tutkielmissa suunnilleen yhtä usein (Mattssonin tutkielmassa 16 % vastaajista, tässä tutkielmassa 14 %). Myös tietotekniikkaan ja aineiston pysyvyyteen liittyvien haasteiden prosenttiosuudet liikkuvat molemmissa tutkielmissa suunnilleen samassa kokoluokassa. Lisäksi niiden osuus, jotka kokivat, ettei elektronisten aineistojen käytössä ole ongelmia, on molemmissa tutkielmissa lähes yhtä suuri. Vastaavasti omien käyttötaitojen puutteellisuus koetaan ongelmaksi aikaisempaa selvästi harvemmin, sillä Mattssonin tutkielmassa tämän koki ongelmaksi lähes joka neljäs ja tässä tutkielmassa vain 7 % vastanneista. Tämä voi kertoa yleisestä tietoteknisten taitojen tai aiheeseen liittyvän koulutuksen parantumisesta kuluneena aikana.

E-aineistoihin liittyvän koulutuksen ja neuvonnan osalta 60 % vastaajista koki, ettei tarvitse e-aineistojen käyttöön liittyvää koulutusta tai neuvontaa ja 15 % kertoi, ettei halua koulutusta. 21 % vastaajista kertoi, että kaipaisi erilaisten elektronisten aineistojen esittelyä, lähes 12 % toivoi tietosisällöistä tiedottamista, 9 % yleistä tiedonhaun koulutusta ja 6 % tietotekniikkaan liittyvää koulutusta. Mattssonin (2007) tuloksiin peilattaessa huomattavaa on, että koulutusta tai neuvontaa tarvitsemattomien kirjastonkäyttäjien määrä on pienentynyt merkittävästi, sillä Mattssonin tutkielmassa vastanneista vain 26 % kertoi, ettei tarvitse e-aineistojen käyttöön liittyvää koulutusta. Koulutustarpeet näyttäisivät muutenkin vähentyneen, sillä niin elektronisten aineistojen esittelyä, tietosisällöistä tiedottamista, tiedonhaun koulutusta kuin tietotekniikan koulutustakin toivottiin tämän tutkielman vastaajien keskuudessa selkeästi vähemmän kuin Mattssonin tutkielman vastanneiden keskuudessa. Vähentyneet tarpeet kertonevat siitä, että aineistojen käyttöön liittyvä koulutus ja opastus ovat toimineet ja siitä, että ihmiset ovat ehkä entistä kyvykkämpiä esimerkiksi tietotekniikan kanssa. Voi myös olla, että PIKI-alueella koulutus on ollut erityisen toimivaa. On kuitenkin muistettava, että vaikka koulutustarpeet ovat pääsään-

töisesti vähentyneet, edelleen on ja tulevaisuudessa tulee lisää heitä, jotka kaipaavat jonkinasteista neuvontaa tai opastusta e-aineistojen käyttöön. Tulosten mukaan erilaisten aineistojen esittely ja niistä tiedottaminen ovat toivotuimmat e-aineistojen neuvonnan toiveet, joten etenkin elektronisten aineistojen markkinointiin on syytä panostaa.

Kyselyyn vastanneista kolme neljännestä valitsi PIKI-verkkokirjaston keskeiseksi PIKI-kirjastojen e-aineistoja koskevaksi tietokanavaksi. Kirjaston tiedotteet esimerkiksi sosiaalisessa mediassa olivat toiseksi merkittävin tietolähde (18 %). Jonkin verran vähemmän tietoa e-aineistoista saatiin esimerkiksi kirjastojen henkilökunnalta henkilökohtaisesti (7 %) sekä ystäviltä ja sukulaisilta (7 %). Vähemmän vastattuja tietokanavia olivat tiettyjen PIKI-kirjastojen kotisivut, työtoverit, kirjastojen koulutustilaisuudet ja muut tiedonsaamisen tavat, kuten aineistopalveluiden selailu omatoimisesti. 17 % vastanneista kertoi, ettei saa tietoa PIKIn e-aineistoista mitään kautta. Mattssonin (2007) tutkielman tuloksiin verrattessa e-aineistojen käyttöön liittyvät tietolähteet näyttäisivät siirtyneen henkilö pohjaisista lähteistä enemmän kohti verkkolähteitä. Toki jo Mattssonin tutkielmassa kirjastojen kotisivut olivat suosituin tietokanava (65 %), mutta kirjaston henkilökunta (33 %), ystävät ja sukulaiset (17 %) sekä työtoverit (16 %) olivat Mattssonin tuloksissa suhteessa merkittävämpiä tietolähteitä kuin tässä tutkielmassa, jossa vastaavien tietolähteiden suosio vaihteli parista prosenttiyksiköstä alle kymmeneen prosenttiyksikköön. Vaikka verkkolähteet ovatkin suuren yleisön suosiossa, ei ole syytä unohtaa, että esimerkiksi monen e-aineistoista tietämättömän asiakkaan lähin kosketuspinta kirjastoon saattaa olla itse fyysinen kirjasto koulutuksineen ja henkilökuntineen, joten tietokanavien on kirjastojen puolelta syytä olla edelleen monipuolisia.

Tutkielmassa tarkasteltiin myös kyselyyn vastanneiden taustatietoja, kuten ikäluokkaa, sukupuolta, koulutusta, henkilöryhmää ja etäisyyttä kirjastoon sekä niiden mahdollisia yhteyksiä erilaisten elektronisten aineistojen käyttöön ja käyttötarkoituksiin. Tehtyjen testien pohjalta nuoren iän havaittiin korreloivan etenkin PIKIn ulkopuolisten elokuvien ja videoiden sekä e-musiikin käytön tiheyden kanssa positiivisesti, eli tulosten mukaan nuoremmat ikäluokat näyttäisivät käyttävän näitä aineistoja vanhempia ikäluokkia enemmän. Näiden muuttujien väliset korrelaatiot olivat suhteellisen kohtuullisia tai jopa melko korkeita ja tilastollisesti erittäin merkitseviä. Tulokset ovat jossain määrin samansuuntaisia aikaisemman tutkimustiedon kanssa, jonka mukaan nuoret käyttävät kirjojen sijaan

paljon muita viihteen muotoja (Wallin, 2019). Nuorten suoratoisto- ja musiikkipalvelujen suosiminen ilmenee myös DNA:n toteuttamasta tutkimusraportista (ks. DNA, 2022).

Tulosten mukaan nuori ikä korreloi myös PIKI-kirjastojen ulkopuolisista aineistoista myös e-kirjojen ja e-äänikirjojen käytön tiheyden sekä PIKIn e-aineistoihin kohdistuvan opiskelukäytön ja työkäytön kanssa niin ikään positiivisesti, mutta korrelaatiot näiden tekijöiden välillä olivat melko heikkoja. Kuitenkin esimerkiksi kaupalliset e-kirja- ja e-äänikirjapalvelut ovat nimenomaan nuorempien ikäluokkien suosiossa, mistä kertoo myös BookBeatin kartoitus (ks. Forsström, 2020), ja on arvioitu, että nuoret aikuiset käyttävät harvoin yleisten kirjastojen e-kirjoja (Gray & Howard, 2017). Vaikuttaa siis kaikkiaan siltä, että nuoremmat ikäpolvet ovat ehkä omaksuneet käyttöön e-aineistojen osalta kirjastopalvelujen sijaan muita palveluita, kenties siksi, että niissä on enemmän heille merkisempää sisältöä. PIKIn e-aineistoja näytetään käytettävän taas tasaisemmin eri ikäluokkien välillä.

Opiskelukäytön suhteen on loogista, että nuoret, jotka vanhempia ikäryhmiä todennäköisemmin ylipäättään ovat opiskelijoita, käyttävät e-aineistoja opiskelutarkoituksiin useammin kuin vanhemmat ikäluokat. Työkäytön osalta taas on hyvä muistaa, että vanhimman ikäluokan edustajat käyvät yleensä vähemmän töissä, jolloin aineistojen käytöllä tähän tarkoitukseen on paremmat edellytykset asettua alkuun tai keskelle ikäskaalaa. Tarkasteltaessa ikäluokan ja työkäytön välisen korrelaation laskemisessa syntynyttä pistekaaviota tämä myös näkyy, sillä kaavion mukaan useimmin työkäytössä PIKIn e-aineistoja käyttävät edustivat yleensä keskemällä olevia ikäluokkia, kuten 26–35- ja 36–45-vuotiaita. Tällä on vaikutusta myös korrelaatiokertoimeen, sillä se ei ota huomioon niin sanottua käyräviivaista korrelaatiota, jossa havainnot sijoittuvat enimmäkseen keskelle ikäskaalaa. Voidaan myös pohtia, että oletettavasti vain pieni osa opiskelijoista tai työssäkäyvistä käyttävät PIKIn e-aineistoja ylipäättään opiskeluun tai työhön, mikä osaltaan heikentää iän ja aineistojen käyttötarkoitusten välistä yhteyttä. Kaiken kaikkiaan voi kuitenkin todeta, että iällä on todennäköinen yhteys PIKIn e-aineistojen opiskelu- ja työkäyttöön, joskin yhteys on suhteellisen heikko.

Sukupuolissa ei noussut esiin yhtä merkittäviä yhteyksiä, sillä tilastollisesti melkein merkitseviä eroja ilmeni vain miesten ja naisten välillä PIKIn e-äänikirjojen käytössä sekä miesten ja muunsukupuolisten välillä PIKIn ulkopuolisten e-äänikirjojen käytössä, niin

että miehet käyttivät e-äänikirjoja muita sukupuoliä vähemmän. Muunsukupuolisia vastaajia oli kyselyssä tosin vain seitsemän, ja on mahdollista, että kyselyyn vastanneet saivat juuri olemaan niitä innokkaimpia e-äänikirjojen kuuntelijoita. E-äänikirjojen käyttö näyttäisi kuitenkin tulosten mukaan olevan enemmän sukupuolittunutta kuin toisten e-aineistojen, ja tämä ilmenee myös BookBeatin kartoituksessa, jonka mukaan naisia oli merkittävästi miehiä enemmän palvelun uusina käyttäjinä (Forsström, 2020).

Tuloksissa koulutustaso ja e-aineistojen käyttö vaikuttivat korreloivan heikosti keskenään, eivätkä tulokset olleet tilastollisesti merkitseviä. Lähimpänä tilastollisesti merkitsevää tulosta oli korkeakoulutettujen PIKIn ulkopuolisten e-lehtien käyttö sekä PIKIn tarjoamien e-aineistojen käyttäminen työssä. Henkilöryhmien välisissä vertailuissa etenkin opiskelijat ja koululaiset nousivat esiin muista henkilöryhmistä poikkeavana ryhmänä, sillä useimmiten tilastollisesti merkitseviä eroja ilmeni heidän ja jonkin muun henkilöryhmän, usein eläkeläisten, välillä. Ikäluokan ja e-aineistojen käytön välillä löytyneitä yhteyksiä mukaillen tulokset kertovat opiskelijoiden ja koululaisten käyttävän tiheästi PIKI-kirjastojen ulkopuolisia e-aineistoja, kuten e-kirjoja, elokuvia ja videoita sekä e-musiikkia. Erot näiden aineistojen käytön tiheydessä olivat suuria etenkin eläkeläisten vastaavien aineistojen käytön tiheyteen verrattuna, mutta monesti myös useiden työssä käyvien henkilöryhmien käytön tiheyteen verrattuna. Käyttötarkoituksista pinnalle nousivat opiskelu- ja työkäyttö, ja niiden suhteen ei ollut yllättävää, että opiskelijat ja koululaiset käyttivät PIKIn e-aineistoja opiskelua varten muita ryhmiä tiheämmin ja eläkeläiset työkäyttöön muita ryhmiä harvemmin. Kaikkien työssä käyvien henkilöryhmien aineistojen käyttö oli melko yhteneväistä keskenään, eikä eroja näiden ryhmien välillä juuri ilmennyt.

Mattssonin (2007) tutkielmassa koulutustaso nousi keskeisimmäksi elektronisten aineistojen käyttöön yhteydessä olevaksi taustamuuttujaksi, ja myös Rainien ym. (2012) tuloksissa korkea koulutustaso erottautui merkittävänä e-kirjojen tekijänä, kun taas tässä tutkielmassa koulutustason yhteys e-aineistojen käyttöön vaikutti hyvin vähäiseltä. Vastavasti Mattssonin tutkielmassa iän ja henkilöryhmän merkitys elektronisten aineistojen käytössä oli pieni, toisin kuin tässä tutkielmassa. Syitä tälle voi vain arvailla, mutta jo e-aineistojen monipuolistuminen vuosien saatossa tietokantojen ja sanakirjojen hallitsemasta tieteellisemmästä kokonaisuudesta enemmän viihteellisempiä sisältöjä sisältäväksi kokonaisuudeksi on varmasti osaltaan vaikuttanut muutokseen. Tutkielmien välillä oli

myös eroja esimerkiksi siinä, mitä tilastollisia menetelmiä niissä käytettiin tai mitä testejä niissä toteutettiin. Esimerkiksi tässä tutkielmassa ei vertailtu koulutustason tai muiden muuttujien yhteyttä kaikkien elektronisten aineistojen käytön määrään kokonaisuutena (jossa ilmeni koulutustasojen välillä eroja Mattssonin tutkielmassa) vaan keskityttiin yksittäisten elektronisten aineistojen tyyppien käyttöön.

Viimeisenä tarkasteltiin kodin ja kirjaston välisen fyysisen etäisyyden merkitsevyyttä e-aineistojen käyttöön. Välimatka ei kuitenkaan tulosten mukaan korreloinut juurikaan yhdenkään elektronisten aineistojen käyttöön liittyvän muuttujan kanssa, mikä viittaisi siihen, että kirjastojen e-aineistoja käytettäisiin yleisellä tasolla yhtäläisesti niin lähellä kirjastoa kuin kaukanakin siitä. Tämä oli hieman yllättävä tulos, sillä esimerkiksi Tannin (2020) tutkielmassa asiakkaiden mielenkiinto e-aineistoja kohtaan oli korkea erityisesti sellaisilla alueilla, jotka sijaitsivat kauempana kirjastosta. Toisaalta Wallinin (2019) yleisten kirjastojen e-kirjojen lainausmääriä käsittelevissä tuloksissa e-kirjoja lainattiin pääosin suurissa kaupungeissa ja kunnissa – joissa välimatkat kirjastoihin ovat usein lyhyitä – verrattuna pidempien välimatkojen pienemmissä kunnissa, joissa e-kirjoja ei lainattu mitenkään huomattavan suurta määrää. Joka tapauksessa on kuitenkin selvää, että e-aineistot ovat monille syrjässä asuville merkittävä aineistotyyppi juuri välimatkan tuomien rajoitteiden vuoksi, mikä nousi esiin myös ainakin parissa tämän tutkielman kyselyn avovastauksessa sekä Grayn & Howardin (2017) artikkelissa. Kirjastojen e-aineistot ovat kuitenkin kaikkiaan suosittuja myös välimatkaan liittymättömistä syistä, ja siksi ne ovat myös lähellä kirjastoa asuvien suosiossa.

6.3 Tutkimuksen rajoitteet ja loppupohdinta

Tässä luvussa esitetään erilaisia tutkielman teossa vaikuttaneita rajoitteita (alaluku 6.3.1) sekä päätetään tutkielma lukuun 6.3.2 pohtimalla elektronisten aineistojen asemaa asiakasnäkökulmasta PIKI-kirjastoissa nyt ja tulevaisuudessa.

6.3.1 Tutkimuksen rajoitteita

Tutkimuksella oli muutamia tunnistettavia rajoitteita, jotka tavalla tai toisella rajoittivat tai hankaloittivat tutkimuksen tekemistä tai vaikuttivat saatuihin tuloksiin. Nämä vaihtelivat pienistä kyselylomaketta koskevista suunnitteluvirheistä (ks. luku 5.2.2) suurempiin

haasteisiin eli elektronisten aineistojen määrittelyyn ja luokittelun sekä tutkimusaineiston otoksen edustavuuden ongelmiin.

Suuremmista rajoitteista ja haasteista ensimmäisenä voidaan mainita yleinen elektronisten aineistojen määrittelyjen ja luokittelun monimutkaisuus ja se, kuinka e-aineistoja koskeva termistö ei ole kovin vakiintunutta. Kriteerit ja luokittelut e-aineistoille vaihtelevat niin ajankuvan kuin ne määrittelevän tahon – oli kyseessä sitten tutkielman tai tutkimusartikkelin kirjoittaja, kirjasto tai kyselyyn vastaava asiakas – mukaan, mikä aiheutti tässäkin tutkielmassa varmasti pieniä vääristymiä tutkimusaineistoon ja lopullisiin tuloksiin noudatetusta varovaisuudesta huolimatta. Osa tutkielmassa käytetyistä lähteistä koottiin myös muualta maailmasta, jossa pätevät suomalaiseseen kirjastolaitokseen verrattuna kovin erilaiset lainalaisuudet, ja osa lähteistä on tutkielman aihe huomioon ottaen iäkkäitä, jolloin tulosten vertaileminen nykypäivän e-aineistojen käytön ilmiöihin kärsii.

Toinen merkittävä rajoite liittyy tutkielman otoksen edustavuuteen. Tutkielman kysely toteutettiin paperi- ja verkkokyselynä, jota mainostettiin ja joka oli vapaasti vastattavissa PIKI-verkkokirjastossa ja paikan päällä muutamassa monista PIKI-kirjastoista. Vastaa- jien valintaa ei siis satunnaistettu tai kontrolloitu juuri millään tavalla, vaan kyselyyn sai vastata kuka tahansa, joka vain sattui kyselyn eri kanavissa huomaamaan. Tällä pyrittiin toimimaan olemassa olevien resurssien mukaisesti ja niin, että vastaajia kuitenkin kertyisi ylipäättään tarpeeksi. Kyselyn toteuttamisessa ei kuitenkaan hyödynnetty mitään tieteellistä otantamenetelmää valitsemaan PIKI-kirjaston asiakkaiden perusjoukosta edustavaa otosta. Tämän takia kyselyyn vastanneet eivät kokonaisuutena välttämättä edusta ominaisuuksiltaan kaikkia PIKI-kirjastojen asiakkaita. Vastanneissa voi olla esimerkiksi suhteessa enemmän elektronisista aineistoista kiinnostuneita vastaajia tutkimuksen aihepiiri huomioon ottaen, vaikka kyselyn saatteessa mainostettiin, että kyselyyn voi vastata, vaikka ei käyttäisikään elektronisia aineistoja.

Vastanneiden taustatietoja ei ole myöskään verrattu kollektiivisesti PIKIn asiakastietokantaan selvittämään, kuinka vastanneiden erilaiset ominaisuudet ovat edustettuina verrattuna PIKIn koko asiakaskuntaan. Esimerkkinä voidaan todeta, että kyselyyn vastanneista naisia oli merkittävän suuri osuus, mutta se ei välttämättä tarkoita, että naisten osuus PIKIn kirjastonkäyttäjinä olisi yhtä suuri kuin kyselyyn vastanneissa. Voi olla, että

naiset ovat esimerkiksi miehiin verrattuna vain hanakampia vastaamaan kirjastoaiheisiin kyselyihin.

Näistä seikoista ja tutkielman näytteen tai otoksen luonteesta huolimatta tuloksista on tehty tilastollisia testejä, joilla on ainakin pyritty yleistämään näytettä koskemaan perusjoukkoa. Koska tutkielman näyte ei ole kuitenkaan edustava otos, tuloksia ei voi vedentävästi yleistää koskemaan koko PIKI-kirjastojen asiakaskuntaa, vaikka tilastollisten testien todennäköisyydet sitä puoltaisivatkin. Tuloksia voi kuitenkin tulkita varoen, ja niiden avulla voidaan esimerkiksi luoda suuntaviivoja ja pohjaa esimerkiksi tuleville tutkimuksille.

6.3.2 Loppupohdinta

Elektroniset aineistot ovat eittämättä merkittävä osa PIKI-kirjastojen aineistokokoelmia. E-aineistot eivät välttämättä ole kirjastoissa aivan tasavertaisessa asemassa painettujen aineistojen kanssa, eikä niitä ehkä käytetä kirjastoissa yhtä tiheästi kuin niiden vastineita kirjastojen ulkopuolella, mutta ne täydentävät hyvin kirjastojen aineistoja ja tarjoavat monille varteenotettavan vaihtoehdon perinteisille aineistoille. Asiakkaat suhtautuvat PIKI-kirjastojen elektronisiin aineistoihin monin eri tavoin, ja aineistoihin suhtautuminen on usein kytköksissä aineistojen ominaisuuksiin. PIKI-kirjastojen elektroniset aineistot sisältävätkin paljon hyviä puolia ja etuja, jotka kannustavat niiden käyttämiseen, mutta niillä on myös runsaasti niiden käyttöä rajoittavia tekijöitä. Monet suuret käyttöä haittaavat seikat kirjastoissa ovat aineistojen rakenteellisesta puolesta johtuvia ja niistä moniin, kuten aineistojen saatavuuteen ja aineistopalvelujen suureen määrään, kirjastoilla on rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa. Nämä seikat heijastuvat suoraan myös aineistojen käyttömääriin. Asiakkaiden mieltymys painettuja aineistoja kohtaan on myös merkittävä tekijä siihen, miksi painetut aineistot pitävät edelleen pintansa. Myös tästä syystä e-aineistot eivät voi kokonaan korvata painettuja aineistoja kirjastojen kokoelmissa. Tärkeää on kuitenkin PIKI-kirjastojenkin näkökulmasta se, että jokaiselle asiakkaalle olisi tarjolla jokin sopiva aineistomuoto.

Kirjastoilla on e-aineistojen haasteista huolimatta mahdollisuudet vaikuttaa siihen, että nämä aineistot kohtaavat asiakkaansa ja täyttävät heidän aineistotarpeensa. Vaikka PIKI-kirjastojen asiakkaista suuri osa ei vaikuttaisi tarvitsevan e-aineistoihin liittyvää koulutusta tai tiedotusta, silti on ja tulee olemaan paljon heitä, joille nämä aineistot eivät ole

välttämättä tuttuja. Kirjastotyöntekijöiden e-aineisto-osaaminen ja myönteinen suhtautuminen e-aineistojä kohtaan ovatkin avainasemassa niiden markkinoinnissa ja menestymisessä. Markkinointi lisää aineistojen kiinnostavuutta, ja kirjastohenkilöstön innostus ja taito neuvoa aineistojen käytössä hälväntävät asiakkaiden mahdollisia epävarmuuden tunteuksia aineistojä kohtaan. Markkinallisesta näkökulmasta mielenkiintoisena ryhmänä erottuvat nuorempia ikäluokkia edustavat asiakkaat, jotka näyttäisivät käyttävän erityisen hanakasti kirjastojen ulkopuolisia e-aineistojä. Tämän myötä onkin hyvä pohtia, kuinka hyvin nuorempia ikäluokkia edustavat PIKI-asiakkaat tietävät kirjastojen tarjoamista e-aineistomahdollisuuksista, ja kuinka relevanttejä nämä aineistot heille ovat.

E-aineistopalveluiden ja -alustojen suuri määrä sekä niiden jatkuva muuttuminen ja kehittyminen pitävät kirjastoammattilaiset alati varpaillaan, joten heidän e-aineisto-osaamistaan on syytä kehittää kaiken aikaa. Keväällä 2024 avataan kuntien yhteinen valtakunnallinen e-kirjasto, jossa suuri osa kirjastojen e-aineistoista on koottu kätevästi yhden sovelluksen tai verkkosivun alle, ja johon suuren osan PIKI-kirjastoista ainakin oletetaan liittyvän. Yhden luukun e-kirjasto tulee varmasti helpottamaan ennen pitkää kaikkien e-aineistojen kanssa tekemisessä olevien toimintaa, kuten aineistojen löytämistä, sekä selkeyttämään kirjastojen tällä hetkellä hieman sekavaa e-aineistokenttää. Uusi e-kirjasto on myös osoitus siitä, miten e-aineistokenttä muuttuu jatkuvasti, mikä tarkoittaa myös sitä, että uusille aihetta käsitteleville tutkimuksille on aina tilausta ylläpitämään tuoreinta tietoa kentällä tapahtuvista muutoksista. Eräs mahdollisuus onkin, että tämänkaltainen tutkimus toistettaisiin sen jälkeen, kun PIKI-kirjastot ovat liittyneet osaksi uutta järjestelmää. Uuden tutkimuksen kautta voisi vertailla, miten e-aineistojen käyttäminen ja asiakkaiden suhtautuminen e-aineistoihin on muuttunut uuteen e-kirjastoon siirtymisen jälkeen.

Lisäksi tässä tutkielmassa toteutetulla muuttujien välisten yhteyksien tutkimisella rapaistiin loppujen lopuksi vain pintaa ja esimerkiksi e-aineistotytytyväisyyden tai käytön tai käyttämättömyyden syiden linkittämisellä taustamuuttujiin voisi saada entistä tarkempia tietoja ilmiöistä e-aineistojen käytön takana. E-aineistojen kokonaisuus on tutkimusaiheena hyvin laaja, joten mahdollisuudet tulevien tutkimusten tekemiseen ovat lähes rajattomat.

LÄHTEET

- Ashcroft, L. (2011). Ebooks in libraries: an overview of the current situation. *Library Management*, 32(6/7), 398–407. <https://doi.org/10.1108/01435121111158547>
- Dai, F. (2017). Kruskal-Wallis Test. Teoksessa M. Allen (toim.), *The SAGE Encyclopedia of Communication Research Methods* (s. 831–834). SAGE Publications, Incorporated. <https://doi.org/10.4135/9781483381411>
- Dancey, C. & Reidy, J. (2020). *Statistics Without Maths for Psychology* (8. p.). Pearson Education, Limited.
- DNA. (2022). *Digitaaliset elämäntavat -tutkimus* [tutkimusraportti]. https://www.dna.fi/documents/753910/11433306/Digitaaliset_elamantavat_tutkimusraportti_2022.pdf/
- Duncan, R. (2010). Ebooks and Beyond: The Challenge for Public Libraries. *Australian Public Libraries and Information Services*, 23(2), 44–55. <https://search.informit.org/doi/abs/10.3316/ielapa.163784798973598>
- Forsström, S. (15.9.2020). *Uusi kartoitus: Äänikirjoja kuunnellaan yhä enemmän vanhemmissa ikäluokissa*. <https://www.mynewsdesk.com/fi/bookbeat/pressreleases/uusi-kartoitus-aaenikirjoja-kuunnellaan-yhae-enemmaen-vanhemmissa-ika-eluokissa-3034682>
- Gray, R. & Howard, V. (2017). Young Adult Use of Ebooks: An Analysis of Public Library Services and Resources. *Public Library Quarterly (New York, N.Y.)*, 36(3), 199–212. <https://doi.org/10.1080/01616846.2017.1316149>
- Guy, F. (2000). Developing the hybrid library: progress to date in the National Library of Scotland. *Electronic Library*, 18(1), 40–50. <https://doi.org/10.1108/02640470010320452>
- Heikkilä, T. (2017). *Tilastollinen tutkimus* (9. uud. p.). Edita Publishing.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita* (15. uud. p.). Tammi.
- Jones, E. (2021). *Vending Vs Lending How Can Public Libraries Improve Access to eBooks within Their Collections?* *Public Library Quarterly (New York, N.Y.)*, 40(3), 185–202. <https://doi.org/10.1080/01616846.2020.1782702>
- Jyväskylän yliopisto. (28.10.2021a). *Tilastollisesti kuvaava analyysi*. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/tilastollisesti-kuvaava-analyysi>

- Jyväskylän yliopisto. (28.10.2021b). *Yhteisvaihtelun analyysit*. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/yhteisvaihtelun-analyysit>
- Kajander, A. (2020). *Kirja ja lukija digitalisoituvassa arjessa* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Helda. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-5839-0>
- Khamis, H. (2008). Measures of Association: How to Choose? *Journal of Diagnostic Medical Sonography*, 24(3), 155–162. <https://doi.org/10.1177/8756479308317006>
- Laaksonen, T. (2020). *E-aineistojen osuuden kehitys yleisten kirjastojen kokoelmissa ja lainauksissa* [kandidaatintutkielma, Tampereen yliopisto]. Trepo. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202005155387>
- Larose, C. (2021). Balancing Print and Electronic Collections in Public Libraries: Perspectives for a Changing World. *Dalhousie Journal of Interdisciplinary Management*, 16(1). <https://doi.org/10.5931/djim.v16i1.10881>
- Mattsson, K. (2007). *Elektronisten aineistojen käyttö yleisissä kirjastoissa: Kansallisen elektronisen kirjaston FinElibin käyttäjäkyselyn analyysi* [pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto]. Trepo. <https://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-17548>
- McNaught, A. & Alexander, H. (2014). Ebooks and accessibility. Teoksessa H. Woodward (toim.), *Ebooks in education: Realising the vision* (s. 35–49). Ubiquity Press. <http://dx.doi.org/10.5334/bal.e>
- Metsämuuronen, J. (2003). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä* (2. uud. p.). International Methelp Ky.
- Parviainen, L. (ei pvm.). PIKIn tilastokatsaus 2020 [Pdf-dokumentti]. Viitattu 4.1.2024. Saatavana PIKI-extrasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Pirkanmaan kirjastot. (ei pvm. a). *E-aineistot*. Viitattu 3.11.2023. <https://piki.finna.fi/Content/eresources>
- Pirkanmaan kirjastot. (ei pvm. b). *Ohjeet*. Viitattu 14.12.2022. <https://piki.finna.fi/Content/info>
- Platt, C. (2011). Popular E-Content at The New York Public Library: Successes and Challenges. *Publishing Research Quarterly*, 27(3), 247–253. <https://doi.org/10.1007/s12109-011-9231-6>

- Rainie, L., Zickuhr, K., Purcell, K., Madden, M. & Brenner, J. (2012). The Rise of E-Reading [tutkimusraportti]. https://www.researchgate.net/publication/288968039_The_Rise_of_E-Reading
- Richardson, H. A. H., & Kennedy, M. R. (2014). How to Market Your Library's Electronic Resources. *The Serials Librarian*, 67(1), 42–47. <https://doi.org/10.1080/0361526X.2014.899289>
- Rothman, K. J. (1990). No Adjustments Are Needed for Multiple Comparisons. *Epidemiology (Cambridge, Mass.)*, 1(1), 43–46. <https://doi.org/10.1097/00001648-199001000-00010>
- Scardilli, B. (2014). Streaming video in public libraries. *Information Today*, 31(6), 1–37.
- Suman Barath, P. & Sudhier, K. G. (2022). Users' perceptions about e-resources and information services in a public library: a study of Kerala State Central Library. *Annals of Library and Information Studies*, 69(4), 277–281. <https://doi.org/10.56042/alis.v69i4.64900>
- Suomen yleisten kirjastojen tilastot. (2023). OKM. Viitattu 24.7.2023. <https://tilastot.kirjastot.fi/>
- Sähköiset sisällöt PIKIssä. (2019). [Pdf-dokumentti]. Viitattu 2.11.2023. Saatavana PIKI-extrasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Sähköiset sisällöt yleisiin kirjastoihin -hanke. (2012). Toimenpidesuunnitelma, ehdotus [Pdf-dokumentti]. Viitattu 6.1.2024. https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/Toimenpidesuunnitelma_0.pdf
- Tanni, T. (2020). *Sähköisyys osana kokoelmaa: E-aineistojen rooli Pirkanmaan yleisissä kirjastoissa* [pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto]. Trepo. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202004213450>
- Valli, R. (2015). *Johdatus tilastolliseen tutkimukseen* (2. uud. p.). PS-kustannus.
- Wallin, B. (2019). *Selling and lending e-books: Changes in the Swedish literary field* [väitöskirja, University of Borås]. DiVA. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn%3Anbn%3Ase%3Ahb%3Adiva-15273>
- Virhiä, V. (2023). *PIKIn e-aineistot : tilastoja 2022* [PowerPoint-esitys]. Saatavana PIKI-extrasta. Vaatii käyttöoikeuden.

LIITE A: KYSELYLOMAKE

Kysely PIKI-kirjastojen asiakkaille

Hyvä PIKI-kirjastojen asiakas!

Tämän kyselyn tarkoituksena on kartoittaa Pirkanmaan yleisten kirjastojen (PIKI-kirjastojen) asiakkaiden elektronisten aineistojen käyttöä. Kyselyyn voit vastata, vaikka et käyttäisikään elektronisia aineistoja. Vastaamiseen ei tarvita Google- tai muuta tiliä ja vastaamaan pääset tämän sivun lopusta löytyvän Seuraava-painikkeen kautta. Luethan kuitenkin ennen vastaamista nämä seuraavat ohjeet.

Elektronisilla aineistoilla tai e-aineistoilla tarkoitetaan tässä kyselyssä kaikkia PIKI-verkkokirjaston tarjoamia **omalla tai lainatulla laitteella internet-yhteyden kautta tai kirjastossa kirjaston laitteilla verkon välityksellä** käytettäviä aineistoja, ellei toisin mainita. Esimerkkejä tällaisista elektronisista aineistoista ovat esimerkiksi:

- E-kirjat
- E-äänikirjat
- E-lehdet
- Elokuvat ja videot
- Musiikki

Huomioithan siis, että äänikirjojen, elokuvien ja musiikin DVD-, Blu-ray-, CD- ja muita fyysisessä muodossa olevia kappaleita ei pidetä tässä kyselyssä elektronisina aineistoina.

Kysely on osa Tampereen yliopistossa informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunnassa tekemääni pro gradu -tutkielmaa ja sen tuloksia voidaan käyttää PIKI-kirjastojen toiminnan kehittämiseen, joten vastaathan kysymyksiin mahdollisimman huolellisesti. Kyselyyn vastaaminen kestää noin 10–15 minuuttia.

Kyselyn lopussa olevaan kohtaan sähköpostiosoitteensa jättäneiden kesken arvotaan (1 kpl) kirjakauppa Adlibriksen lahjakortteja (arvo 15 €) tai (1 kpl) ääni- ja e-kirjapalvelu Elisa Kirjan 1 kuukauden lahjakortteja (arvo 16,99 €) arvonnän voittaneen henkilön valinnan mukaan. Voittajaan otetaan henkilökohtaisesti yhteyttä sähköpostitse kyselyn sulkemisen jälkeen.

Kyselyyn tulleet vastaukset käsitellään luottamuksellisesti, eikä niitä voida yhdistää lopullisessa tutkielmassa yksittäiseen vastaajaan. Yksittäisiä vastauksia pääsevät näkemään vain kyselyn laatija sekä PIKI-kirjastojen kirjastotyöntekijät. Vastaaajien jättämät sähköpostiositteet näkee ainoastaan kyselyn laatija ja niitä käytetään ainoastaan

arvontapalkinnon arpomiseen ja palkinnon lähettämiseen, minkä jälkeen ne poistetaan tutkimusmateriaaleista. Tulleet vastaukset säilytetään pro gradu -tutkielman valmistumisen jälkeen mahdollista jatkotutkimusta varten. Valmis pro gradu -tutkielma on aikanaan nähtävissä Trepossa (<https://trepo.tuni.fi/>). Työn arvioitu valmistumisaika on vuonna 2023.

Lisätietoa tutkielman tietosuojasta (opinnäytetutkimuksen tietosuojailmoitus):

https://tuni-my.sharepoint.com/:b/g/personal/taneli_laaksonen_tuni_fi/Eb2piPE7PvtAoGq8gDul8rgBZYhB1NuFmLyb7Pf-pN4Xuw?e=UmgGGd

Kysely on toteutettu sekä sähköisessä että paperisessa muodossa ja on saatavilla PIKI-verkkokirjaston sivuilla (<https://piki.finna.fi/>) sekä Tampereen kaupungin pääkirjastossa, Ylöjärven pääkirjastossa ja Hervannan kirjastossa. Jos olet vastannut tähän kyselyyn jo toisessa muodossa, ethän vastaa kyselyyn uudelleen.

Jos täytät lomakkeen mobiililustalla, huomioithan, että osa vastausvaihtoehdoista saattaa olla ruudun ulkopuolella piilossa ja voit joutua vetämään niitä sivulta esiin.

Kysely suljetaan viimeistään 30.1.2023.

Mikäli sinulle herää kysyttävää kyselystä tai aiheesta, vastaan mielelläni kysymyksiin ja kommentteihin!

Kiitos vastauksestasi!

Taneli Laaksonen

taneli.laaksonen@tuni.fi

Tampereen yliopisto

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

* Pakollinen kysymys

Taustatiedot

Taustatietoja kysytään vastausten tilastollista käsittelyä varten, kyselyn vastaukset käsitellään anonyymisti.

1. Ikä vuosina *

Merkitse vain yksi soikio.

- Alle 18
- 18–25
- 26–35
- 36–45
- 46–55
- 56–65
- Yli 65

2. Sukupuoli *

Merkitse vain yksi soikio.

- Mies
- Nainen
- Muu
- En halua sanoa

3. Koulutus, korkein suorittamasi tutkinto *

Merkitse vain yksi soikio.

- Vielä koulussa (peruskoulu, lukio, ammattikoulu tai -kurssi, toisen asteen opinnot)
- Kansakoulu tai kansalaiskoulu
- Peruskoulu
- Ammattikoulu tai -kurssi
- Lukio tai ylioppilas
- Opistotason ammatillinen koulutus
- Ammattikorkeakoulu
- Yliopisto, alemman asteen tutkinto
- Ylempi ammattikorkeakoulututkinto
- Yliopisto, ylemmän asteen tutkinto
- Muu koulutus

4. Mihin henkilöryhmään lähinnä kuulut? *

Merkitse vain yksi soikio.

- Yrittäjät
- Ylemmät toimihenkilöt (esim. johto-, suunnittelu-, tutkimus- ja opetustehtävissä toimivat ylemmät toimihenkilöt)
- Alemmat toimihenkilöt (esim. työnjohtotehtävissä toimivat tai toimistotyötä tekevät alemmat toimihenkilöt)
- Työntekijät (esim. teollisuus-, maatalous-, jakelu- ja palvelutyöntekijät)
- Opiskelijat ja koululaiset
- Eläkeläiset
- Muut

5. PIKI-kirjasto, jonka palveluja käytät eniten?

_____

6. Arvioitu etäisyys kilometreinä kotoasi eniten käyttämäsi PIKI-kirjastoon?

Elektronisten aineistojen käyttö, saatavuus ja niihin liittyvät mielipiteet ja toiveet

7. Missä määrin käytät elektronisia ja/tai painettuja aineistoja PIKI-kirjastossa tai sen välityksellä? *

Merkitse vain yksi soikio.

- Ainoastaan tai lähes ainoastaan elektronisia aineistoja
- Enimmäkseen elektronisia aineistoja
- Sekä elektronisia että painettuja aineistoja yhtä paljon
- Enimmäkseen painettuja aineistoja
- Ainoastaan tai lähes ainoastaan painettuja aineistoja
- En käytä lainkaan elektronisia tai painettuja aineistoja PIKI-kirjastossa tai sen välityksellä

8. Kuinka usein käytät seuraavia PIKI-kirjastojen tarjoamia tai mainostamia elektronisia aineistoja PIKI-kirjastossa tai sen välityksellä? *

Esimerkkejä elektronisia aineistoja tarjoavista PIKI-kirjastojen palveluista: Ellibs, OverDrive, Naxos, eMagz, ePress, PressReader, Kirjastokino, Medici.tv, Elonet, Rockway

Merkitse vain yksi soikio riviä kohden.

	päivittäin	useita kertoja viikossa	kerran viikossa	joitakin kertoja kuukaudessa	harvemmin	en käytä
E-kirjoja	☐	☐	☐	☐	☐	☐
E-äänikirjoja	☐	☐	☐	☐	☐	☐
E-lehtiä	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Elokuvia tai videoita	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Musiikkia	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Joitakin muita e-aineistoja	☐	☐	☐	☐	☐	☐

9. Jos vastasit edellisessä kysymyksessä käyttäväsi "Joitakin muita e-aineistoja", niin kerro minkälaisia aineistoja ja kuinka usein

---

---

10. Mihin tarkoituksiin käytät PIKI-kirjastojen tarjoamia elektronisia aineistoja ja kuinka usein? *

Merkitse vain yksi soikio riviä kohden.

	päivittäin	useita kertoja viikossa	kerran viikossa	joitakin kertoja kuukaudessa	harvemmin	en käytä
Huvin tai yleisen mielenkiinnon vuoksi, itseni sivistämiseen tai ajankohtaisten asioiden seuraamiseen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Opiskeluun	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Työhön	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Harrastuksiin	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arjen tarpeisiin	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Johonkin muuhun tarkoitukseen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

11. Jos vastasit edellisessä kysymyksessä "Johonkin muuhun tarkoitukseen", niin kerro mihin tarkoitukseen ja kuinka usein

---

---

12. Mitä seuraavista PIKI-kirjastojen tarjoamista tai mainostamista elektronisten aineistojen palveluista olet käyttänyt/muistat käyttäneesi PIKI-kirjastossa tai PIKI-kirjaston kautta **viimeisen 12 kk aikana**? (listassa on PIKI-kirjastoissa yleisimmin käytössä olevia palveluja)

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- Ellibs
- OverDrive
- Naxos Spoken Word Library
- eMagz
- ePress
- PressReader
- Journal.fi
- Kansalliskirjaston digitoidut historialliset lehdet
- Kirjastokino
- Medici.tv
- Elonet
- Naxos Music Library
- Naxos Music Library Jazz
- Naxos Music Library World
- Rockway
- Muu: _____

13. Kuinka usein käytät seuraavia elektronisia aineistoja **muualla tai muissa kanavissa** kuin PIKI-kirjastossa tai sen kautta? *

Esimerkkejä muista kanavista: muut yleiset kirjastot ja niiden tarjoamat elektronisten aineistojen palvelut, Elisa Kirja, BookBeat, Gutenberg-projekti, Digilehdet.fi, Netflix, Elisa Viihde Viaplay, Yle Areena, YouTube, Spotify, Tidal jne.

Merkitse vain yksi soikio riviä kohden.

	päivittäin	useita kertoja viikossa	kerran viikossa	joitakin kertoja kuukaudessa	harvemmin	en käytä
E-kirjoja	☐	☐	☐	☐	☐	☐
E-äänikirjoja	☐	☐	☐	☐	☐	☐
E-lehtiä	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Elokuvia tai videoita	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Musiikkia	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Joitakin muita e-aineistoja	☐	☐	☐	☐	☐	☐

14. Jos vastasit edellisessä kysymyksessä "Joitakin muita e-aineistoja", niin kerro minkälaisia aineistoja, mitä kautta ja kuinka usein

---

---

15. Löytyykö PIKI-kirjastojen elektronisten aineistojen tarjonnasta mielestäsi tarvitsemiasi aineistoja... *

Merkitse vain yksi soikio.

- Erittäin hyvin
 Hyvin
 Jonkin verran
 Huonosti
 Ei lainkaan
 En osaa sanoa

16. Minkä tyyppisiä elektronisia aineistoja ensisijaisesti toivoisit hankittavan PIKI-kirjastoihin? Valitse seuraavista vaihtoehdoista **enintään kolme** aineistotyyppiä:

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- E-kirjoja
 E-äänikirjoja
 Kotimaisia e-lehtiä
 Ulkomaisia e-lehtiä
 Elokuvia
 TV-sarjoja
 Musiikkia
 Muu: _____

17. Kuinka tyytyväinen olet PIKI-kirjastojen tarjoamiin elektronisiin aineistoihin? *

Merkitse vain yksi soikio.

- Erittäin tyytyväinen
 Melko tyytyväinen
 En osaa sanoa
 Melko tyytymätön
 Erittäin tyytymätön

18. PIKI-kirjastojen elektronisten aineistojen käytön keskeisimpiä ongelmia ja mahdollisia syitä miksi vältän niiden käyttöä ovat (voit valita useamman vaihtoehdon): *

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- En tunne riittävästi elektronisia aineistoja tai tiennyt, että niitä on edes olemassa
 En löydä tarvitsemiani elektronisia aineistoja
 Omat käyttötaitoni ovat puutteellisia
 Aineistoja on hankala käyttää (esim. erilaiset käyttöliittymät)
 Aineistojen pysyvyys epäilyttää (palvelun sisällön muuttuminen, lehtien lakkautukset, siirrot yms.)
 Tarvitsemiini aineistoihin on liian pitkät jonot
 Tarvitsemiani aineistoja ei ole saatavilla juuri e-aineistomuodossa
 Ruudulta on hankala lukea
 Tietotekniset ongelmat, kuten ongelmat verkkoyhteyksien tai laitteiden kanssa
 Minulla ei ole elektronisten aineistojen käyttöön tarvittavia laitteita
 Olen tottunut käyttämään painettuja/fyysisiä aineistoja tai koen niiden käytön mukavammaksi
 En pidä yleisesti ottaen elektronisista aineistoista
 Elektronisten aineistojen käytössä ei ole erityisiä ongelmia
 Muu: _____

19. Kommentoi vapaasti kokemiasi elektronisiin aineistoihin liittyviä ongelmia tai käyttöön negatiivisesti vaikuttavia asioita

---

---

20. PIKI-kirjastojen elektronisten aineistojen käytön keskeisimpiä etuja ja mahdollisia syitä miksi käytän niitä ovat (voit valita useamman vaihtoehdon): *

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- Löydän helposti tarvitsemani elektroniset aineistot
- Aineistoja on helppo käyttää
- Tarvitsemani aineistot ovat usein saatavilla juuri e-aineistomuodossa
- Aineistot ovat saatavilla ympärivuorokautisesti, eikä niiden saatavuus ole sidottu kirjaston aukioloaikoihin
- Aineistoja on kätevä käyttää (esim. aineiston käytön etämahdollisuuksien kannalta ja automaattisen palauttamisen vuoksi)
- Aineistot ja niiden käyttö on ilmaista verrattuna esimerkiksi maksullisiin suoratoistojen muihin palveluihin
- En koe elektronisten aineistojen käytössä olevan etuja tai hyötyjä
- Muu: _____

21. Kommentoi vapaasti kokemiasi PIKI-kirjastojen elektronisiin aineistoihin liittyviä etuja tai niiden käyttöön positiivisesti vaikuttavia asioita

---

---

22. Mistä saat pääasiassa tietoa PIKI-kirjastojen tarjoamista elektronisista aineistoista? Valitse seuraavista vaihtoehdoista **enintään kolme** tärkeintä: *

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- Kirjaston tiedotteista, esimerkiksi sosiaalisesta mediasta
- PIKI-verkkokirjaston sivuilta
- Tietyn PIKI-kirjaston kotisivuilta
- Kirjastojen henkilökunnalta henkilökohtaisesti
- Kirjastojen koulutustilaisuuksista
- Työtovereilta
- Ystäviltä, sukulaisilta
- En mistään
- Muu: _____

23. Minkälaista PIKI-kirjastojen elektronisten aineistojen käyttöön liittyvää koulutusta tai neuvontaa tarvitset? (voit valita useamman vaihtoehdon) *

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- Eri elektronisten aineistojen esittelyä
- Yleistä tiedonhaun koulutusta
- Tietosisällöistä tiedottamista
- Tietotekniikkaan liittyvää koulutusta
- En tarvitse koulutusta
- En halua koulutusta
- Muu: _____

24. Vastaa tähän kysymykseen vain, jos käytät e-kirjoja tai e-äänikirjoja Ellibs- tai OverDrive-palveluissa PIKI-kirjastojen välityksellä:

Millä tavalla etsit aineistoa ensisijaisesti hakiessasi e-kirjoja tai e-äänikirjoja?

Merkitse vain yksi soikio.

- PIKI-verkkokirjaston yleisen kokoelmahaun (josta löytyvät e-kirjojen ja e-äänikirjojen lisäksi kaikki muutkin aineistotyypit) kautta
- Selaimella palvelun verkkosivujen oman haun (ellibslibrary.com/collection tai piki.overdrive.com) kautta
- Palveluun kytketyn sovelluksen (Ellibs tai Libby) kautta
- Vaihtelevasti käyttäen useampaa hakutapaa
- Muu: _____

Loppukysymykset ja palaute

25. Yleiset, elektronisia aineistoja koskevat ajatukset, ns. vapaa sana!

---

26. Elektronisia aineistoja koskeva palaute PIKI-kirjastoille. Esimerkiksi mitä elektronisia aineistoja toivoisit lisää tai mitä puutteita koet löytyvän kokoelmista, kaipaisitko kirjastoilta parempaa e-aineistojen markkinointia tai enemmän uutuuksia ja suosittuja teoksia tarjolle jne.

---

27. Sähköpostiosoitteesi, mikäli haluat osallistua Adlibriksen tai Elisa Kirjan lahjakortin arvontaan:

Google ei ole luonut tai hyväksynyt tätä sisältöä.

Google Forms

LIITE B: TAULUKOT

Taulukko B1. Kyselyyn vastanneiden ikä vuosina (n=231)

Vastaajat		
Ikä vuosina	Lukumäärä	Prosentteina
Alle 18	5	2,16 %
18–25	23	9,96 %
26–35	49	21,21 %
36–45	40	17,32 %
46–55	32	13,85 %
56–65	43	18,61 %
Yli 65	39	16,88 %
Yhteensä	231	100,00 %

Taulukko B2. Kyselyyn vastanneiden sukupuoli (n=227)

Vastaajat		
Sukupuoli	Lukumäärä	Prosentteina
Mies	56	24,67 %
Nainen	159	70,04 %
Muu	7	3,08 %
En halua sanoa	5	2,20 %
Yhteensä	227	100,00 %

Taulukko B3. Kyselyyn vastanneiden korkein suoritettu koulutustaso (n=231)

Vastaajat		
Koulutustaso	Lukumäärä	Prosentteina
Vielä koulussa (peruskoulu, lukio, ammattikoulu tai -kurssi, toisen asteen opinnot)	4	1,73 %
Kansakoulu tai kansalaiskoulu	4	1,73 %
Peruskoulu	4	1,73 %
Ammattikoulu tai -kurssi	14	6,06 %
Lukio tai ylioppilas	25	10,82 %
Opistotason ammatillinen koulutus	35	15,15 %
Ammattikorkeakoulu	37	16,02 %
Yliopisto, alemman asteen tutkinto	27	11,69 %
Ylempi ammattikorkeakoulututkinto	7	3,03 %
Yliopisto, ylemmän asteen tutkinto	72	31,17 %
Muu koulutus	2	0,87 %
Yhteensä	231	100,00%

Taulukko B4. Kyselyyn vastanneiden henkilöryhmä (n=231)

Vastaajat		
Henkilöryhmä	Lukumäärä	Prosentteina
Yrittäjät	8	3,46 %
Ylemmät toimihenkilöt	42	18,18 %
Alemmat toimihenkilöt	35	15,15 %
Työntekijät	29	12,55 %
Opiskelijat ja koululaiset	42	18,18 %
Eläkeläiset	50	21,65 %
Muut	25	10,82 %
Yhteensä	231	100,00 %

Taulukko B5 ja 1. Kyselyyn vastanneiden eniten käyttämät PIKI-kirjastot kaupunki- ja kuntatasolla (n=231)

Kaupunki tai kunta	Mainintojen määrä
Tampere	156
Ylöjärvi	11
Nokia	10
Kangasala	10
Pirkkala	6
Valkeakoski	6
Akaa	5
Muut PIKI-kirjastot	yhteensä 18
Tyhjä tai muu vastaus	11

Taulukko B6. Kyselyyn vastanneiden vastaukset kohtaan *Missä määrin käytät elektronisia ja/tai painettuja aineistoja PIKI-kirjastossa tai sen välityksellä?* (n=231)

Aineiston käyttö	Vastaajat	
	Lukumäärä	Prosentteina
Ainoastaan tai lähes ainoastaan elektronisia aineistoja	5	2,16 %
Enimmäkseen elektronisia aineistoja	25	10,82 %
Sekä elektronisia että painettuja aineistoja yhtä paljon	58	25,11 %
Enimmäkseen painettuja aineistoja	84	36,36 %
Ainoastaan tai lähes ainoastaan painettuja aineistoja	48	20,78 %
En käytä lainkaan elektronisia tai painettuja aineistoja PIKI-kirjastossa tai sen välityksellä	11	4,76 %
Yhteensä	231	100,00 %

Taulukko B7. Kyselyyn vastanneiden vastaukset kohtaan *Kuinka usein käytät seuraavia PIKI-kirjastojen tarjoamia tai mainostamia elektronisia aineistoja PIKI-kirjastossa tai sen välityksellä?* (n=231)

Käyttöaste	Aineistotyyppi					
	E-kirjat	E-äänikirjat	E-lehdet	Elokuvat tai videot	Musiikki	Muut e-aineistot
Päivittäin	3,90 %	3,03 %	0,87 %	0 %	0,87 %	1,30 %
Useita kertoja viikossa	9,09 %	10,39 %	3,03 %	0,87 %	0,43 %	0,43 %
Kerran viikossa	6,93 %	3,90 %	2,16 %	2,16 %	0,87 %	0,43 %
Joitakin kertoja kuukaudessa	14,72 %	13,42 %	8,66 %	9,96 %	3,90 %	0,43 %
Harvemmin	32,90 %	28,57 %	26,41 %	22,08 %	19,48 %	4,33 %
En käytä	32,03 %	40,26 %	58,44 %	63,64 %	73,16 %	90,48 %
Tyhjä	0,43 %	0,43 %	0,43 %	1,30 %	1,30 %	2,60 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Taulukko B8. PIKIn eri elektronisten aineistojen käyttäjät ja ei-käyttäjät (n=231)

Aineistotyyppi						
Käyttäjä- tyyppi	E-kirjat	E-äänikir- jat	E-lehdet	Elokuvat ja videot	Musiikki	Muut e-ai- neistot
Käyttäjät	67,54 %	59,31 %	41,13 %	35,07 %	25,55 %	6,92 %
Ei-käyttäjät	32,56 %	40,69 %	58,87 %	64,93 %	74,45 %	93,08 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Taulukko B9. Kyselyyn vastanneiden vastaukset kohtaan *Mihin tarkoituksiin käytät PIKI-kirjastojen tarjoamia elektronisia aineistoja ja kuinka usein?* (n=231)

Käyttöaste	Käyttötarkoitus					
	Hupi, mielenkiinto, sivistys, ajankohtaiset asiat	Opiskeluun	Työhön	Harrastuksiin	Arjen tarpeisiin	Johonkin muuhun tarkoitukseen
Päivittäin	9,09 %	0,43 %	0,43 %	1,30 %	1,30 %	0,87 %
Useita kertoja viikossa	19,05 %	1,73 %	2,16 %	4,76 %	2,16 %	0,43 %
Kerran viikossa	9,52 %	1,73 %	1,73 %	3,46 %	3,03 %	0 %
Joitakin kertoja kuukaudessa	20,35 %	13,42 %	8,23 %	12,55 %	10,39 %	2,16 %
Harvemmin	26,84 %	21,65 %	16,02 %	30,30 %	22,51 %	3,90 %
En käytä	14,29 %	59,74 %	70,56 %	46,75 %	59,31 %	89,18 %
Tyhjä	0,87 %	1,30 %	0,87 %	0,87 %	1,30 %	3,46 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Taulukko B10. PIKIn elektronisten aineistojen käyttötarkoitukset jaoteltuna käyttäjiin ja ei-käyttäjiin (n=231)

Käyttäjä- tyyppi	Käyttötarkoitus					
	Hupi, mie- lenkiinto, sivistys, ajankoh- taiset asiat	Opiskeluun	Työhön	Harras- tuksiin	Arjen tar- peisiin	Johonkin muuhun tarkoituk- seen
Käyttäjät	84,85 %	38,96 %	28,57 %	52,38 %	39,39 %	7,36 %
Ei-käyttä- jät	15,15 %	61,04 %	71,43 %	47,62 %	60,61 %	92,64 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Taulukko B11. Kyselyyn vastanneiden vastaukset kohtaan *Mitä seuraavista PIKI-kirjastojen tarjoamista tai mainostamista elektronisten aineistojen palveluista olet käyttänyt/muistat käyttäneesi PIKI-kirjastossa tai PIKI-kirjaston kautta viimeisen 12 kk aikana? (listassa on PIKI-kirjastoissa yleisimmin käytössä olevia palveluja)* (n=231)

Vastaajat		
Palvelu	Lukumäärä	Prosentteina
Ellibs	158	68,40 %
OverDrive	70	30,30 %
Naxos Spoken Word Library	10	4,33 %
eMagz	33	14,29 %
ePress	49	21,21 %
PressReader	27	11,69 %
Journal.fi	18	7,79 %
Kansalliskirjaston digitoidut historialliset lehdet	25	10,82 %
Kirjastokino	48	20,78 %
Medici.tv	8	3,46 %
Elonet	14	6,06 %
Naxos Music Library	12	5,19 %
Naxos Music Library Jazz	6	2,60 %
Naxos Music Library World	6	2,60 %
Rockway	5	2,16 %

Huomaathan, että taulukon prosentit havainnoivat sitä, kuinka monta prosenttia vastaajista vastasi kunkin vastausvaihtoehdon. Prosentit eivät summaudu sataan prosenttiin, sillä vastaajilla oli mahdollisuus valita yhden vastausvaihtoehdon sijaan useampi vastausvaihtoehto.

Taulukko B12. Kyselyyn vastanneiden vastaukset kohtaan *Kuinka usein käytät seuraavia elektronisia aineistoja muualla tai muissa kanavissa kuin PIKI-kirjastossa tai sen kautta?* (n=231)

Käyttöaste	Aineistotyyppi					
	E-kirjat	E-äänikirjat	E-lehdet	Elokuvat ja videot	Musiikki	Muut e-aineistot
Päivittäin	6,93 %	8,23 %	6,49 %	29,87 %	31,17 %	5,19 %
Useita kertoja viikossa	6,06 %	7,36 %	6,49 %	20,35 %	19,48 %	3,90 %
Kerran viikossa	4,76 %	3,03 %	3,90 %	7,79 %	6,06 %	1,73 %
Joitakin kertoja kuukaudessa	12,12 %	10,82 %	7,79 %	13,42 %	9,52 %	1,73 %
Harvemmin	27,27 %	22,08 %	17,75 %	9,96 %	8,66 %	3,46 %
En käytä	41,99 %	48,05 %	55,84 %	18,18 %	24,24 %	80,08 %
Tyhjä	0,87 %	0,43 %	1,73 %	0,43 %	0,87 %	3,90 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Taulukko B13. Muiden kuin PIKIn eri elektronisten aineistojen käyttö jaoteltuna käyttäjiin ja ei-käyttäjiin (n=231)

Käyttäjä- tyyppi	Aineistotyyppi					
	E-kirjat	E-äänikir- jat	E-lehdet	Elokuvat ja videot	Musiikki	Muut e-ai- neistot
Käyttäjät	57,14 %	51,52 %	42,43 %	81,39 %	74,89 %	16,02 %
Ei-käyttä- jät	42,86 %	48,48 %	57,57 %	18,61 %	25,11 %	83,98 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Taulukko B14. Löytyykö PIKI-kirjastojen elektronisten aineistojen tarjonnasta mielestäsi tarvitsemiasi aineistoja... (n=230)

Vastaajat		
Vastaajan kokemus	Lukumäärä	Prosentteina
Erittäin hyvin	12	5,22 %
Hyvin	75	32,61 %
Jonkin verran	83	36,09 %
Huonosti	21	9,13 %
Ei lainkaan	2	0,87 %
En osaa sanoa	37	16,09 %
Yhteensä	230	100 %

Taulukko B15. *Minkä tyyppisiä elektronisia aineistoja ensisijaisesti toivoisit hankittavan PIKI-kirjastoihin? Valitse seuraavista vaihtoehtoista enintään kolme aineistotyyppiä: (n=231)*

Vastaajat		
Toivottu aineistotyyppi	Lukumäärä	Prosentteina kaikista vastaajista
E-kirjoja	116	50,22 %
E-äänikirjoja	112	48,48 %
Kotimaisia e-lehtiä	67	29,00 %
Ulkomaisia e-lehtiä	46	19,91 %
Elokuvia	68	29,44 %
TV-sarjoja	45	19,48 %
Musiikkia	22	9,52 %
Muut	5	2,16 %
Ei toiveita tai tyhjä	13	5,63 %

Huomaathan, että taulukon prosentit havainnoivat sitä, kuinka monta prosenttia vastaajista vastasi kunkin vastausvaihtoehdon. Prosentit eivät summaudu sataan prosenttiin, sillä vastaajilla oli mahdollisuus valita yhden vastausvaihtoehdon sijaan useampi vastausvaihtoehto.

Taulukko B16. Kyselyyn vastanneiden vastaukset kohtaan *Kuinka tyytyväinen olet PIKI-kirjastojen tarjoamiin elektronisiin aineistoihin?* (n=230)

Vastaajat		
Tyytyväisyys	Lukumäärä	Prosentteina
Erittäin tyytyväinen	32	13,91 %
Melko tyytyväinen	112	48,70 %
En osaa sanoa	56	24,35 %
Melko tyytymätön	29	12,61 %
Erittäin tyytymätön	1	0,43 %
Yhteensä	230	100 %

Taulukko B17. Kyselyyn vastanneiden vastaukset kohtaan *PIKI-kirjastojen elektronisten aineistojen käytön keskeisimpiä ongelmia ja mahdollisia syitä miksi vältän niiden käyttöä ovat (voit valita useamman vaihtoehdon)*: (n=231)

Ongelma	Mainintojen lukumäärä	Prosenttia vastaajista
En tunne riittävästi elektronisia aineistoja tai tiennyt, että niitä on edes olemassa	42	18,18 %
En löydä tarvitsemiani elektronisia aineistoja	57	24,68 %
Omat käyttötaitoni ovat puutteellisia	17	7,36 %
Aineistoja on hankala käyttää (esim. erilaiset käyttöliittymät)	32	13,85 %
Aineistojen pysyvyys epäilyttää (palvelun sisällön muuttuminen, lehtien lakkautukset, siirrot yms.)	22	9,52 %
Tarvitsemiini aineistoihin on liian pitkät jonot	64	27,71 %
Tarvitsemiani aineistoja ei ole saatavilla juuri e-aineistomuodossa	97	41,99 %
Ruudulta on hankala lukea	51	22,08 %
Tietotekniset ongelmat, kuten ongelmat verkkoyhteyksien tai laitteiden kanssa	13	5,63 %
Minulla ei ole elektronisten aineistojen käyttöön tarvittavia laitteita	0	0 %
Olen tottunut käyttämään painettuja/fyysisiä aineistoja tai koen niiden käytön mukavammaksi	91	39,39 %
En pidä yleisesti ottaen elektronisista aineistoista	22	9,52 %
Elektronisten aineistojen käytössä ei ole erityisiä ongelmia	35	15,15 %
Muut vastaukset	26	11,26 %
Tyhjä	4	1,73 %

Huomaathan, että taulukon prosentit havainnoivat sitä, kuinka monta prosenttia vastaajista vastasi kunkin vastausvaihtoehdon. Prosentit eivät summaudu sataan prosenttiin, sillä vastaajilla oli mahdollisuus valita yhden vastausvaihtoehdon sijaan useampi vastausvaihtoehto.

Taulukko B18. Kyselyyn vastanneiden vastaukset kohtaan *PIKI-kirjastojen elektronisten aineistojen käytön keskeisimpiä etuja ja mahdollisia syitä miksi käytän niitä ovat (voit valita useamman vaihtoehdon):* (n=231)

Etu tai hyöty	Mainintojen lukumäärä	Prosenttia vastaajista
Löydän helposti tarvitsemani elektroniset aineistot	50	21,65 %
Aineistoja on helppo käyttää	87	37,66 %
Tarvitsemani aineistot ovat usein saatavilla juuri e-aineistomuodossa	20	8,66 %
Aineistot ovat saatavilla ympärivuorokautisesti, eikä niiden saatavuus ole sidottu kirjaston aukioloaikoihin	148	64,07 %
Aineistoja on kätevä käyttää (esim. aineiston käytön etämahdollisuuksien kannalta ja automaattisen palauttamisen vuoksi)	122	52,81 %
Aineistot ja niiden käyttö on ilmaista verrattuna esimerkiksi maksullisiin suoratoistojai muihin palveluihin	160	69,26 %
En koe elektronisten aineistojen käytössä olevan etuja tai hyötyjä	17	7,36 %
Muut vastaukset	11	4,76 %
Tyhjä	8	3,46 %

Huomaathan, että taulukon prosentit havainnoivat sitä, kuinka monta prosenttia vastaajista vastasi kunkin vastausvaihtoehdon. Prosentit eivät summaudu sataan prosenttiin, sillä vastaajilla oli mahdollisuus valita yhden vastausvaihtoehdon sijaan useampi vastausvaihtoehto.

Taulukko B19. Kyselyyn vastanneiden vastaukset kohtaan *Mistä saat pääasiassa tietoa PIKI-kirjastojen tarjoamista elektronisista aineistoista? Valitse seuraavista vaihtoehdoista enintään kolme tärkeintä:* (n=231)

Kanava	Mainintojen lukumäärä	Prosenttia vastaajista
Kirjaston tiedotteista, esimerkiksi sosiaalisesta mediasta	41	17,75 %
PIKI-verkkokirjaston sivuilta	174	75,32 %
Tietyn PIKI-kirjaston kotisivuilta	11	4,76 %
Kirjastojen henkilökunnalta henkilökohtaisesti	17	7,36 %
Kirjastojen koulutustilaisuuksista	2	0,87 %
Työtovereilta	4	1,73 %
Ystäviltä, sukulaisilta	17	7,36 %
En mistään	39	16,88 %
Muut vastaukset	25	10,82 %
Tyhjä	4	1,73 %

Huomaathan, että taulukon prosentit havainnoivat sitä, kuinka monta prosenttia vastaajista vastasi kunkin vastausvaihtoehdon. Prosentit eivät summaudu sataan prosenttiin, sillä vastaajilla oli mahdollisuus valita yhden vastausvaihtoehdon sijaan useampi vastausvaihtoehto.

Taulukko B20. Kyselyyn vastanneiden vastaukset kohtaan *Minkälaista PIKI-kirjastojen elektronisten aineistojen käyttöön liittyvää koulutusta tai neuvontaa tarvitset? (voit valita useamman vaihtoehdon):* (n=231)

Koulutus- tai neuvontatarve	Mainintojen lukumäärä	Prosenttia vastaajista
Eri elektronisten aineistojen esittelyä	49	21,21 %
Yleistä tiedonhaun koulutusta	21	9,09 %
Tietosisällöistä tiedottamista	27	11,69 %
Tietotekniikkaan liittyvää koulutusta	14	6,06 %
En tarvitse koulutusta	140	60,61 %
En halua koulutusta	33	14,29 %
Muut vastaukset	8	3,46 %
Tyhjä	5	2,16 %

Huomaathan, että taulukon prosentit havainnoivat sitä, kuinka monta prosenttia vastaajista vastasi kunkin vastausvaihtoehdon. Prosentit eivät summaudu sataan prosenttiin, sillä vastaajilla oli mahdollisuus valita yhden vastausvaihtoehdon sijaan useampi vastausvaihtoehto.

Taulukko B21 ja 2. Erilaisten aineistojen käytön ja ikäluokan (n=231), koulutustason (n=231) sekä etäisyyden (n=226) väliset korrelaatiot

Muuttuja		Ikä vuo- sina	Koulutus	Etäisyys kotoa
Elektronisten/painettujen aineistojen käyttö PIKIssä (n=220)	Korrelaatiokerroin	-.056	-.029	.022
	P-arvo	.408	.670	.754
	Korjattu p-arvo	.593	.825	.815
E-kirjojen käyttö PIKIssä (n=231)	Korrelaatiokerroin	.128	-.079	.020
	P-arvo	.052	.230	.764
	Korjattu p-arvo	.118	.611	.815
E-äänikirjojen käyttö PIKIssä (n=231)	Korrelaatiokerroin	.088	.063	-.075
	P-arvo	.181	.341	.264
	Korjattu p-arvo	.321	.611	.548
E-lehtien käyttö PIKIssä (n=231)	Korrelaatiokerroin	-.081	-.105	-.073
	P-arvo	.218	.112	.274
	Korjattu p-arvo	.349	.565	.548
Elokuvien tai videoiden käyttö PIKIssä (n=231)	Korrelaatiokerroin	.037	.058	.125
	P-arvo	.577	.382	.060
	Korjattu p-arvo	.710	.611	.388
Musiikin käyttö PIKIssä (n=231)	Korrelaatiokerroin	-.105	.062	.128
	P-arvo	.110	.346	.055
	Korjattu p-arvo	.220	.611	.388

(jatkuu)

Taulukko B21 ja 2 (jatkuu). Erilaisten aineistojen käytön ja ikäluokan (n=231), koulutustason (n=231) sekä etäisyyden (n=226) väliset korrelaatiot

Muuttuja		Ikä vuo- sina	Koulutus	Etäisyys kotoa
Huvin tai yleisen mielenkiin- non vuoksi, itseni sivistämi- seen... (n=231)	Korrelaatiokerroin	-.025	-.081	.027
	P-arvo	.710	-.218	.686
	Korjattu p-arvo	.757	.611	.815
Opiskeluun (n=231)	Korrelaatiokerroin	.254***	-.097	.006
	P-arvo	<.001	.141	.932
	Korjattu p-arvo	<.001	.565	.932
Työhön (n=231)	Korrelaatiokerroin	.187*	-.165	-.054
	P-arvo	.004	.012	.421
	Korjattu p-arvo	.011	.097	.612
Harrastuksiin (n=231)	Korrelaatiokerroin	.040	-.013	.086
	P-arvo	.540	.843	.199
	Korjattu p-arvo	.710	.843	.545
Arjen tarpeisiin (n=231)	Korrelaatiokerroin	-.001	.016	.085
	P-arvo	.984	.806	.204
	Korjattu p-arvo	.984	.843	.545
E-kirjojen käyttö muualla (n=231)	Korrelaatiokerroin	.282***	-.039	-.062
	P-arvo	<.001	.555	.352
	Korjattu p-arvo	<.001	.740	.563

(jatkuu)

Taulukko B21 ja 2 (jatkuu). Erilaisten aineistojen käytön ja ikäluokan (n=231), koulutustason (n=231) sekä etäisyyden (n=226) väliset korrelaatiot

Muuttuja		Ikä vuo- sina	Koulutus	Etäisyys kotoa
E-äänikirjojen käyttö muualla (n=231)	Korrelaatiokerroin	.235**	-.050	-.120
	P-arvo	<.001	.451	.073
	Korjattu p-arvo	.001	.611	.388
E-lehtien käyttö muualla (n=231)	Korrelaatiokerroin	-.028	-.190	-.098
	P-arvo	.674	.004	.143
	Korjattu p-arvo	.757	.059	.545
Elokuvienvai videoiden käyttö muualla (n=231)	Korrelaatiokerroin	.314***	.014	.064
	P-arvo	<.001	.827	.341
	Korjattu p-arvo	<.001	.843	.563
Musiikin käyttö muualla (n=231)	Korrelaatiokerroin	.427***	.066	-.032
	P-arvo	<.001	.321	.634
	Korjattu p-arvo	<.001	.611	.815

Korrelaatiokertoimet ovat Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimia. Korrelaatiokerrointen suuntien merkitykset on selitetty luvun 5.7 alaluvuissa. Tulosten tilastollista merkitsevyyttä on tulkittu Benjamini-Hochberg-korjatulla p-arvolla. Tilastollisesti merkitsevät korrelaatiot on merkitty seuraavasti: * = $p < .05$, ** = $p < .01$, *** = $p < .001$.

Taulukko B22 ja 3. Sukupuolen (n=222) sekä erilaisten aineistojen käytön ja käyttötarkoitusten Kruskal-Wallis testien p-arvot ja hypoteesitestien tulokset

Muuttuja	P-arvo	Tulos
PIKIn elektronisten/painettujen aineistojen käyttö (n=211)	.513	Nollahypoteesi jää voimaan
E-kirjojen käyttö PIKIssä (n=222)	.975	Nollahypoteesi jää voimaan
E-äänikirjojen käyttö PIKIssä (n=222)	.038	Hylätään nollahypoteesi
E-lehtien käyttö PIKIssä (n=222)	.164	Nollahypoteesi jää voimaan
Elokuvien tai videoiden käyttö PIKIssä (n=222)	.758	Nollahypoteesi jää voimaan
Musiikin käyttö PIKIssä (n=222)	.733	Nollahypoteesi jää voimaan
Huvin tai yleisen mielenkiinnon vuoksi, itseni sivistämiseen... (n=222)	.632	Nollahypoteesi jää voimaan
Opiskeluun (n=222)	.703	Nollahypoteesi jää voimaan
Työhön (n=222)	.335	Nollahypoteesi jää voimaan
Harrastuksiin (n=222)	.279	Nollahypoteesi jää voimaan
Arjen tarpeisiin (n=222)	.662	Nollahypoteesi jää voimaan
E-kirjojen käyttö muualla (n=222)	.085	Nollahypoteesi jää voimaan
E-äänikirjojen käyttö muualla (n=222)	.011	Hylätään nollahypoteesi
E-lehtien käyttö muualla (n=222)	.157	Nollahypoteesi jää voimaan
Elokuvien tai videoiden käyttö muualla (n=222)	.262	Nollahypoteesi jää voimaan
Musiikin käyttö muualla (n=222)	.169	Nollahypoteesi jää voimaan

Kukin muuttujasarakkeen rivi ilmaisee muuttujan, johon sukupuolimuuttujaa ja sen sisältämiä sukupuolia on testattu. Kunkin muuttujan kohdalla nollahypoteesi on, että kyseisen muuttujan jakauma on samanlainen kaikilla sukupuolilla, eli että sukupuolten välillä ei ole merkitsevää eroa aineistojen käytössä. Nollahypoteesi hylätään, kun $p < .05$.

Taulukko B23 ja 4. Henkilöryhmien (n=231) sekä erilaisten aineistojen käytön ja käyttötarkoitusten Kruskal-Wallisin testien p-arvot ja hypoteesitestien tulokset

Muuttuja	P-arvo	Tulos
PIKIn elektronisten/painettujen aineistojen käyttö (n=220)	.661	Nollahypoteesi jää voimaan
E-kirjojen käyttö PIKIssä (n=231)	.334	Nollahypoteesi jää voimaan
E-äänikirjojen käyttö PIKIssä (n=231)	.911	Nollahypoteesi jää voimaan
E-lehtien käyttö PIKIssä (n=231)	.030	Hylätään nollahypoteesi
Elokuvien tai videoiden käyttö PIKIssä (n=231)	.078	Nollahypoteesi jää voimaan
Musiikin käyttö PIKIssä (n=231)	.036	Hylätään nollahypoteesi
Huvin tai yleisen mielenkiinnon vuoksi, itseni sivistämiseen... (n=231)	.847	Nollahypoteesi jää voimaan
Opiskeluun (n=231)	.001	Hylätään nollahypoteesi
Työhön (n=231)	.002	Hylätään nollahypoteesi
Harrastuksiin (n=231)	.616	Nollahypoteesi jää voimaan
Arjen tarpeisiin (n=231)	.539	Nollahypoteesi jää voimaan
E-kirjojen käyttö muualla (n=231)	.003	Hylätään nollahypoteesi
E-äänikirjojen käyttö muualla (n=231)	.103	Nollahypoteesi jää voimaan
E-lehtien käyttö muualla (n=231)	.627	Nollahypoteesi jää voimaan
Elokuvien tai videoiden käyttö muualla (n=231)	<.001	Hylätään nollahypoteesi
Musiikin käyttö muualla (n=231)	<.001	Hylätään nollahypoteesi

Kukin muuttujasarakkeen rivi ilmaisee muuttujan, johon henkilöryhmämuuttujaa ja sen sisältämiä henkilöryhmiä on testattu. Kunkin muuttujan kohdalla nollahypoteesi on, että kyseisen muuttujan jakauma on samanlainen kaikilla henkilöryhmillä, eli että henkilöryhmien välillä ei ole merkitsevää eroa aineistojen käytössä. Nollahypoteesi hylätään, kun $p < .05$.